

MODELS OF MANAGEMENT FOR SINGULAR RURAL HERITAGE

**GOOD
PRACTICE
HANDLEIDING**

**GOOD
PRACTICES
HANDBOOK**

MOMAr
Interreg Europe

MODELS OF MANAGEMENT FOR SINGULAR RURAL HERITAGE

GOOD
PRACTICE
HANDLEIDING

GOOD
PRACTICES
HANDBOOK

GOOD PRACTICE HANDLEIDING MOMAR

Editie:

Provincie Groningen

Sint Jansstraat 4
9712 JN, Groningen

Interreg Europe

Les Arcuriales - Entrée D, 5e étage
45 rue de Tournai
59000 Lille - France
www.interregeurope.eu

PARTNERS

Diputación Provincial de Zaragoza. Zaragoza Provincial Government

Juan Antonio Sánchez Quero. President of the Zaragoza Provincial Government.

Ros Cihuelo Simón. Deputy Delegate of Culture

Juan José Borque Ramón. Citizenship Area Coordinator

María del Carmen Gracia Fantoba.

Head of the Culture Service

Lorena Laga Zumeta.

Head of the Culture Service

Isabel Soria de Irisarri. Project Coordinator of MOMAR

Plaza de España 2

50001 Zaragoza

Spain

www.dpz.es

Consiliul Județean Mehedinți. Mehedinți County Council

Ionica Negru. Vice-president of the Mehedinți County Council

Ramona Cupa. Vice-president of the Mehedinți County Council

Alexandra Varzan. Project Coordinator of MOMAR

Loredana Vijulie. Financial responsible of MOMAR

Amalia Visan. Technical responsible, strategies of MOMAR

Zimțea Oana Mădălina. Responsible for communication and publicity of MOMAR

Traian Street, No.89

Drobeta Turnu Severin

Mehedinți County

Romania

www.cjmehedinți.ro

Regionální rozvojová agentura jižních Čech – RERA a.s. Regional Development Agency of South Bohemia – RERA

Tomáš Čílek, CEO and Chairman of the Board, Project coordinator

Matouš Radimec, project manager

Luděk Fráně, project manager, Advisory project manager, consultant

Klára Kislingerová, financial manager, financial manager

Boženy Němcové 49/3

370 01 České Budějovice

Czech Republic

www.rera.cz

Provincie Groningen. Province of Groningen.

Monique Antonis, Team leader Program Heritage, Spacial Quality and Landscape (ERL), Project coordinator

Theun Termeer, Policy advisor Program Heritage, Spacial Quality and Landscape (ERL) and Arts and Culture, Project manager

Richard Veenstra, Policy advisor Program Heritage, Spacial Quality and Landscape (ERL), Consultant/advisor, project manager

Anne van den Heuvel, Supporting policy advisor Program Heritage, Spacial Quality and Landscape (ERL), Consultant/advisor

Marieke de Jong-Hietkamp, Financial manager, Financial manager

Jelle van der Ploeg, Financial manager, Financial manager

Janneke Verdijk, Former policy advisor Program Heritage, Spacial Quality and Landscape (ERL), former project manager

Sint Jansstraat 4
9712 JN Groningen

The Netherlands

www.provinciegroningen.nl

Ministerium für Infrastruktur und Digitales des Landes Sachsen-Anhalt. Ministry of Infrastructure and Digital Affairs – Saxony-Anhalt

Frank Thäger, Former Head of department: Land development planning, European spatial development

Lucas Fenger, Project manager/Referee of department: Land development planning, European spatial development

Fiene Grieger, Former project manager of department: Land development planning, European spatial development

Nadine Schulz, Referee of department: Land development planning, European spatial development

Turmschanzenstraße 30
39114 Magdeburg

Germany

www.mid.sachsen-anhalt.de

Projectleider:

Irene Ruiz Bazán

Financieel manager:

Marisa Sebastián Ponce y Gema Quílez Enciso. MS&F Associates

Communicatie:

Inmedia Solutions S.L.

Junio 2022

Coordinación:

Isabel Soria de Irisarri

e Irene Ruiz Bazán

Traducciones:

Nuria Ibarra García y Alicia Docherty

Diseño y Maquetación:

Creaneo Neurocomunicación®

ISBN-13:978-84-9703-412-8

AMBITIE, PASSIE EN INSPIRATIE

AMBITION, PASSION AND INSPIRATION

9

EUROPEES ERFGOED, EEN STUDIE NAAR HET VERLEDEN OM DE TOEKOMST TE ONTDEKKEN

EUROPEAN HERITAGE: STUDY THE PAST TO FOUND THE FUTURE

11

GOEDE VOORBEELDEN VOOR HET VERBETEREN VAN HET BEHEER VAN ERFGOED IN HET BUITENGEBIED. EEN EUROPEES PROJECT

GOOD PRACTICES FOR IMPROVING THE MANAGEMENT OF SINGULAR RURAL HERITAGE. A EUROPEAN PROJECT

15

COUNTY MEHEDINTI

COUNTY MEHEDINTI

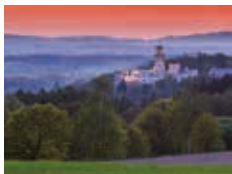
29

PROVINCIE GRONINGEN

PROVINCE OF GRONINGEN

51

REGIO ZUID-BOHEMEN

SOUTH BOHEMIA REGION

87

PROVINCIE ZARAGOZA

PROVINCE OF ZARAGOZA

115

FEDERALE STAAT VAN SACHSEN-ANHALT

FEDERAL STATE OF SAXONY ANHALT

163

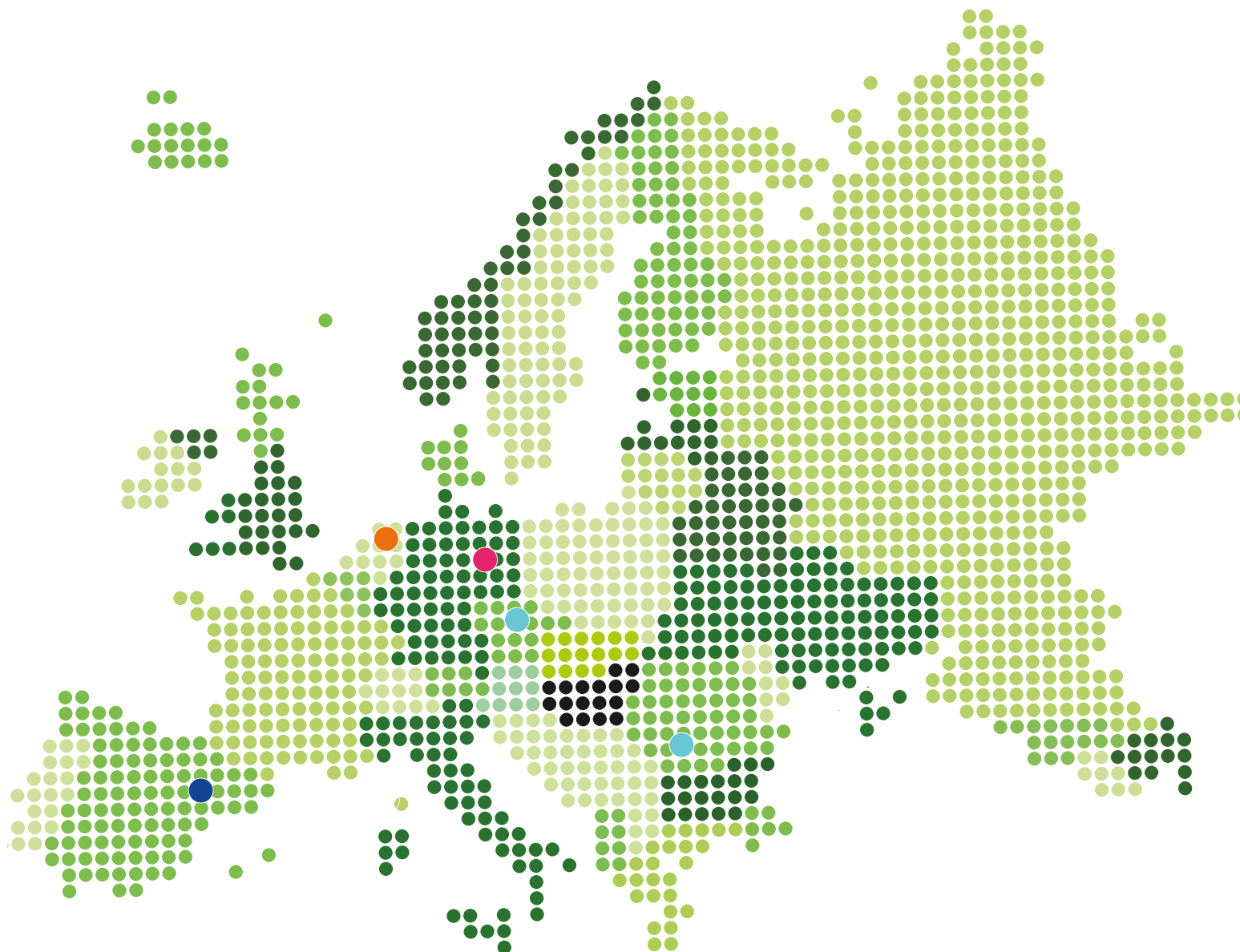

Uncastillo. Zaragoza Provincial Government

Models of Management for Singular Rural Heritage (MOMAr) is een Interreg Europe programma gefinancierd door de Europese Unie. MOMAr beoogt de strategische inzet van cultureel en natuurlijk erfgoed te bevorderen. Het project benadrukt het bestaan van buitengebieden met verschillende problematiek - ontvolking, vergrijzing, etc. - en daarvan de bijbehorende overheden of hun beleidsplannen in termen van culturele en natuurlijke mogelijkheden nog niet goed genoeg hebben gedefinieerd. Of deze beleidsplannen sluiten (nog) niet aan op de regionale werkelijkheid.

Models of Management for Singular Rural Heritage is a project of the Interreg European Program financed by the European Union. MOMAr means providing strategic thinking to the use of cultural and natural resources. The project highlights the existence of territories with problems - depopulation, ageing, no use of resources - whose identity is however marked by a rich heritage, exceptional in some cases - UNESCO heritage - and whose management entities have either not finished defining their models of action in terms of cultural and natural resources or directly borrowed models that do not correspond to the territorial reality.

The objective of MOMAr is to improve policies and programmes addressing heritage in rural territories, taking into account the peculiarities and cultural identities of places where rurality determines a mode of action.

SPANJE
(Área de Ciudadanía de la
Diputación Provincial de
Zaragoza)

NEDERLAND
(Provincie Groningen)

DUITSLAND
(Ministerium für
Infrastruktur und
Digitales Sachsen-Anhalt)

TSJECHIĚ
(RERA a.s. - Regionální
rozvojová agentura
jižních Čech)

ROEMENIĚ
(Mehedinti County)

Tobed, Zaragoza. Irene Ruiz Bazán

Vergrijzing is het grootste probleem in het binnenland Spanje net als vele andere delen van Europa. Dit is een enorm complex fenomeen, met meerdere oorzaken en factoren, waarbij we alleen kunnen hopen om het tij te keren. Of op zijn minst te stoppen als de getroffen regio's erin slagen om sociaaleconomische ontwikkelingsmodellen te vinden die echt zelfvoorzienend, duurzaam en evenwichtig zijn.

In die zoektocht naar echte mogelijkheden tot groei voor onze dorpen, het unieke landelijke erfgoed van elk van hen, kunnen zij een beslissende rol spelen. Daarom is dit Interreg MOMAr-project zo'n ambitieus en spannend initiatief.

Cultureel- en natuurlijkerfgoed zijn essentiële troeven om leeglopende regio's tegen te gaan. Echter, om te helpen geven we ze een evenwichtige toekomst die we moeten aanvullen met traditionele ideeën (die bijna altijd zijn gebaseerd op toerisme en het loutere herstel van erfgoed) en nieuwe ontwikkelingsmodellen bedenken waaronder economische, sociale en zelfs antropologische kenmerken.

Dat is het doel van het MOMAr, een Interreg Europe-programma onder leiding van de provincie Zaragoza gericht op het ontwerpen van nieuwe modellen voor het beheer van een uniek landelijk erfgoed. Waardoor onze dorpen zich duurzaam kunnen ontwikkelen en aanpassen aan de identiteit en onderscheidende kenmerken van de regio.

Na drie jaar werken en uitwisselen van kennis, ervaring en beleidsmodellen, hebben de vijf leden van het project een catalogus samengesteld van 'good practices'. Oftewel goede voorbeelden uit de praktijk, die hebben bewezen succesvol zijn in de regio's waar ze reeds zijn geïmplementeerd en die dus op andere plaatsen ook ingezet kunnen worden. Die selectie aan initiatieven wordt nu gepresenteerd in deze handleiding die ongetwijfeld een bron van inspiratie zal zijn voor de betrokken publieke en private spelers bij het beheer van ons erfgoed.

Depopulation is the main problem facing inland Spain and many other parts of Europe. This is an enormously complex phenomenon, with multiple causes and factors, which we can only hope to reverse, or at least halt, if the affected regions manage to find socioeconomic development models that are truly self-sufficient, sustainable and balanced.

In that search for true engines of growth for our villages, the singular rural heritage of each of them can play a decisive role. That is why the Interreg MOMAr project is such an ambitious and exciting initiative.

Cultural and natural resources are an essential asset for depopulated regions. However, to help give them a balanced future we have to supplement traditional ideas (which are almost always based on tourism and the mere recovery of heritage) and come up with new development models which include other economic, social and even anthropological features.

That is the aim of the MOMAr project, an Interreg Europe programme led by the Zaragoza Provincial Government aimed at designing new models for managing singular rural heritage which allow our villages to develop sustainably and to adapt to the identity and distinctive features of the region.

Following three years of work and exchange of knowledge, experience and approaches, the five members of the project have compiled a catalogue of good practices which have proven to be successful in the regions in which they have already been implemented and which can therefore be copied in other places. That selection of exemplary initiatives is now presented in this manual which will no doubt be a source of inspiration for the public and private players involved in the management of our rural heritage.

AMBITIE, PASSIE EN INSPIRATIE

AMBITION, PASSION AND INSPIRATION

Juan Antonio Sánchez Quero
Presidente de la Diputación de Zaragoza

Cetina traditional dance. Zaragoza Provincial Government

De geschiedenis van Europa is veel dichterbij dan we denken. De culturele identiteiten van onze landen zijn met elkaar verbonden door de geschiedenis heen. Hoewel er misschien verschillen tussen de Baltische, Mediterrane of Midden-Europese landen bestaan, zijn samenwerkingen en relaties tussen verschillende delen van Europa constant geweest. Door de eeuwen heen hebben we land, natuurgebieden, natuur-rampen, rivieren, bergketens, economische hulpbronnen, grenzen, routes, heiligen, koningen en koninginnen, talen, politiekssystemen, revoluties en overtuigingen gedeeld. Dat is waarom we vandaag de dag ook een democratische cultuur, levensstijlen, immateriële cultuur en erfgoed delen.

Europa heeft een enorme culturele en natuurlijke erfenis. Een erfenis van duizenden jaren oud, met wortels in onze geschiedenis en het meest verre verleden. Dit erfgoed is de herinnering aan hen die voor ons leefde, die een land bouwde met verzameling van identiteiten, volkeren en landen. Dit erfgoed is de herinnering van wat heeft plaatsgevonden en hoe het leven in verschillende natuurlijke omgevingen met verschillende politieke, sociale, wetenschappelijke en technologische achtergronden kan verschillen. Tegenwoordig is het een van onze belangrijkste troeven.

De EU staat garant voor de 17 SDG's van de agenda voor 2030. De agenda bevat een model van groen, zorgzaam, verenigd beleid dat een einde maakt aan territoriale en economische onevenwichtigheden. Cultuur in al zijn vormen is aanwezig in de verschillende SDG's als een van de belangrijkste voorvechters van de toekomstige economie. In aanvulling hierbij is erfgoed van fundamenteel belang, ook om in detail systemen van identiteit, gehechtheid, kennis, menselijke relaties, tolerantie en territoriale structuur bloot te leggen.

Europe's past is much closer than we think. The cultural identities of our lands have been inter-linked throughout history. Although there may be differences between Baltic, Mediterranean or Central European countries, relations between different parts of Europe have been constant. Throughout the centuries we have shared land, natural spaces, geographical accidents, rivers, mountain ranges, economic resources, borders, routes, saints, kings and queens, languages, political systems, revolutions and beliefs. That is why today we also share a democratic culture, lifestyles, intangible culture and heritage.

Europe has a vast amount of cultural and natural heritage. A heritage which is thousands of years old, with roots in history and the most distant past. This heritage is the memory of those who lived before us, who built a land made up of a collection of identities and peoples and countries. This heritage is the memory of what has taken place and of how life was led in different natural settings with different political, social, scientific and technological backdrops. Today, it is one of our most important assets.

The EU is one of the guarantors of the 17 SDGs of the 2030 agenda. The agenda contains a model of green, caring, united governance which puts an end to territorial and economic imbalances. Culture in all its forms is present in several of the SDGs as one of the most important upholders of the future economy. In addition to this, heritage is fundamental as an essential resource, and also to study in detail systems of identity, attachment, knowledge, human relationships, tolerance and territorial structure.

DPZ would like MOMAr to serve the key stakeholders of the project and encourage them to imagine a future upheld by its past. This past must be viewed from numerous perspectives and angles: it is a huge multifaceted prism which has to be studied carefully, almost as

EUROPEES ERFGOED: BESTUDEER HET VERLEDEN OM DE TOEKOMST LEREN

EUROPEAN HERITAGE: STUDY THE PAST TO FOUND THE FUTURE

Isabel Soria

Coordinadora del Programa MOMAr

Gallur traditional dance. Zaragoza Provincial Government

DPZ wil dat MOMAr de belangrijkste stakeholders van het project bedient en moedigt hen aan om een toekomst voortestellen die door het verleden wordt ondersteund. Dit verleden moet vanuit verschillende perspectieven worden bekeken: het is een enorm veelzijdig prisma die zorgvuldig moet worden bestudeerd, bijna alsof we entomologen zijn. Het is aan iedere manager of elke belanghebbende om te beslissen welke kant van het prisma doorheen te kijken. Aangezien de enorme mogelijkheden van een gebied met een landelijk karakter zoals de provincie Zaragoza, met constante culturele vermenging, onbeperkt zijn. Dit is waarom er veel werk moet worden verricht om elke bron adequaat te evalueren.

De diversiteit en historische intensiteit van de regio Zaragoza betekent dat de steden en dorpen een reeks overeenkomsten delen, maar tegelijkertijd tijd heeft elke plaats zijn eigen erfgoedrijkdom, waarvan sommige uitzonderlijk zijn. De noodzaak ontstaat daarom om netwerken in het gebied te creëren die worden overgebracht door culturele projecten en het benadrukken van het belang van erfgoed door middelen en inspanningen die ze allemaal gemeen hebben, om te identificeren wat elke plaats "uniek" maakt. We moeten voldoende gevoeligheid hebben om beleid te maken die kleine steden en dorpen ondersteunen en die uitzonderlijk erfgoed of erfgoedvoorstellen hebben.

Dankzij onze cultuur en erfgoed, werken onze regio's samen met scenario's, ideeën, persoonlijke projecten en manieren van ontwikkelen, waarin wordt opgeroepen tot het maken van een luchtfoto om ze te identificeren en initiatieven te lanceren. Hierna volgt een plan van aanpak om dergelijke initiatieven te creëren en te onderhouden. Dit is begonnen dankzij het MOMAr-programma. Een pad van mogelijkheden is gecreëerd, een pad waarlangs we onze eerste stappen zetten dankzij een grote groep betrokken professionals uit alle culturele sferen en achtergronden.

though we were entomologists. It is up to each manager or each stakeholder to decide which side of the prism to look through, given that the vast possibilities of a territory with a rural character such as the province of Zaragoza, with constant cultural mixing, are unlimited. This is why exhaustive work must be undertaken to adequately evaluate each resource.

The diversity and historical intensity of the Zaragoza area means that its towns and villages share a series of similarities, but at the same time each one has its own heritage riches, some of which are exceptional. The need therefore arises to create networks in the territory which are conveyed through cultural action and the highlighting of the importance of heritage through resources and efforts which can be common to all of them, but which are capable of identifying what makes each place "unique". We must have enough sensitivity to create policies that support small towns and villages which have exceptional heritage or heritage proposals.

Due to our culture and heritage, our territories are teeming with scenarios, ideas, personal projects and ways of developing, calling for the need to take an aerial view to identify them and launch initiatives. Following this, a plan of action needs to be taken in order to create and maintain such initiatives. This is what has been commenced thanks to the MOMAr programme. A search and possibilities path has been created, a path along which we have already taken our first steps thanks to a good bunch of professionals from all cultural spheres and backgrounds.

Thanks to the contributions of our key stakeholders (of whom we have a good number in Zaragoza), we have been able to perform a diagnosis of the issues relating to the cultural heritage of our province.

Dankzij de bijdragen van onze belangrijkste stakeholders (waarvan we er een flink aantal hebben in Zaragoza), hebben we een diagnose kunnen stellen van de kwesties met betrekking tot het cultureel erfgoed in onze provincie.

We hebben ontdekt dat het erfgoed van alle partners grote impact kan hebben, niet alleen als basis voor herontdekking van erfgoed, maar ook als een sleutel voor economische groei in de regio. Na vele decennia waarin erfgoed vooral restauratie betekende, is het nu tijd om het bij de hand te nemen. Zodat via essentiële strategieën over duurzaamheid, plaatsen en hun inwoners, met planningen op middellange termijn door instellingen terug een plek krijg in de samenleving. Het is tijd om vooruitgang te boeken door middel van projecten die erfgoed niet alleen als achtergrond zien, maar als een prisma dat in staat is talrijke thema's aan te vliegen. Dit zijn tijden en kansen voor ontwikkeling. MOMAr's moment is aangebroken.

We have discovered that the heritage of all partners is an area which can have broad repercussions, not only as a base for rediscovery, but also as a key factor for the economic growth of territories. Following many decades in which heritage meant architectural restoration, it is now time to take its pulse so that it reverts to society through the articulation of essential strategies for the sustainability of spaces, places and their inhabitants, involving medium term planning by institutions. It is time to advance by way of projects which view heritage not just as a backdrop, but as a prism capable of examining numerous themes. These are times and opportunities for development. MOMAr's moment has arrived.

Mesones de Isuela Castle, Zaragoza. Zaragoza Provincial Government

Mehedinti Plateu. Mehedinti County

INTRODUCTIE OVER HET INTERREG PROGRAMMA

Via haar cohesiebeleid heeft de Europese Unie gewerkt aan het verminderen van ongelijkheden in zowel ontwikkelingsniveaus en de kwaliteit van leven in de verschillende Europese regio's.

Dit beleid bevordert maatregelen die gericht zijn op het innovatiever, duurzamer en inclusiever maken van Europa, waardoor de kwaliteit van leven van zijn inwoners.

Het overgrote deel van de door Europa aangegeven fondsen om dergelijke onevenwichtigheden te herstellen worden beheerd op regionaal of nationaal niveau.

Er zijn echter bepaalde specifieke programma's die proberen de ontwikkeling te verbeteren door:

manieren van grensoverschrijdende samenwerking. Een van deze is het Interreg Europe-programma, waardoor deze handleiding mogelijkheid krijg gepubliceerd te worden.

Het Interreg Europe programma, gefinancierd door de Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (ERDF), is ontworpen om interregionaal uitwisseling te ondersteunen tussen relevante organisaties op het gebied van beleid in heel Europa. Met als doel het verbeteren van regionaal ontwikkelingsbeleid, de fundamentele doelstelling ervan is om het cohesiebeleid te verbeteren.

Met dit programma kunnen overheden en andere relevante instanties die verantwoordelijk zijn voor regionaal ontwikkelingsbeleid expertise en ervaringen delen en overdragen, en daarmee oplossingen te vinden om hun beleidsinstrumenten ten behoeve van hun burgers.

INTRODUCTION. THE INTERREG PROGRAMME.

Through its cohesion policy, the European Union works to reduce disparities in both the levels of development and the quality of life across the different European regions.

This policy promotes measures aimed at making Europe more innovative, sustainable and inclusive, thereby improving the quality of life of its inhabitants.

The vast majority of the funds designated by the European Union to redress such imbalances are managed at a regional or national level.

However, there are certain specific programmes which attempt to improve development by way of cross border cooperation. One of these is the Interreg Europe programme, which has allowed the work we present in this Good Practices Manual to take place.

The Interreg Europe programme, funded by the European Regional Development Fund (ERDF), was designed to support interregional learning between relevant organisations in matters of policy across the whole of Europe with the aim of improving the implementation of regional development policies, its fundamental objective being to improve the cohesion policy.

This programme allows public authorities and other relevant bodies responsible for regional development policy to share and transfer good practices on the functioning of public intervention, and thereby find solutions to improve their policy instruments for the benefit of their citizens.

Interreg Europe covers all twenty-seven Member States of the EU, as well as Norway and Switzerland. Organisations from all of these countries, regardless of their location, are eligible to participate in this interregional coo-

GOEDE VOORBEELDEN VOOR HET VERBETEREN VAN HET BEHEER VAN ERFGOED IN HET BUITENGEBIED. EEN EUROPEES PROJECT.

GOOD PRACTICES FOR IMPROVING THE MANAGEMENT OF SINGULAR RURAL HERITAGE. A EUROPEAN PROJECT

Irene Ruiz Bazán
Directora científica del Programa MOMAR

Interreg Europe omvat alle zevenentwintig lidstaten van de EU, evenals Noorwegen en Zwitserland. Organisaties uit al deze landen, ongeacht hun locatie, komen in aanmerking om deel te nemen aan dit interregionale samenwerkingsprogramma. Het is een hulpprogramma die kapitalisatie zoekt. In de context van het programma wordt dit gedefinieerd als het proces van samenstellen, analyseren, uitwisselen en overdragen/aanpassen van goede praktijken en ervaringen verworven op een specifiek gebied van het regionale ontwikkelingsbeleid.

Dit proces draagt bij aan het vergroten van de professionele vaardigheden van de betrokken mensen en organisaties en het verbeteren van de regionale ontwikkelingsbeleid (inclusief programma's onder

de doelstelling van investeren in werkgelegenheid en groei) van de deelnemende regio's.

Het programma is dan ook vooral gericht op lokale en regionale overheden die door deelname aan het programma in staat zal zijn om de uitvoering van regionaal beleid te verbeteren.

Interregionale samenwerking richt zich op maatschappelijke behoeften op interregionaal niveau door te zoeken naar oplossingen voor deze behoeften over de grenzen heen.

Het Interreg-programma draait om vier hoofdthema's:

Versterking van onderzoek, technologische ontwikkeling en innovatie

Verbetering van het concurrentievermogen van het MKB

Ondersteuning van de verandering naar een koolstofarme economie in alle sectoren

Het milieu beschermen en het promoten van efficiënt gebruik van grondstoffen

peration programme. It is an aid programme which seeks capitalisation, which in the context of the programme is defined as the process of compiling, analysing, exchanging and transferring/adapting good practices and experiences acquired in a specific field of regional development policy.

This process contributes to increasing the professional capacity of the people and organisations involved and to improving regional development policies (including programmes under the objective of Investment for Employment and Growth) of the participating regions.

The programme is therefore mainly aimed at local and regional public authorities which, by participating in the programme, will be able to improve the implementation of regional development policies.

Interregional cooperation addresses political needs at an interregional level by searching for solutions to those needs beyond frontiers.

The Interreg programme revolves around four main themes:

Strengthening research, technological development and innovation

Improving the competitiveness of SMEs

Supporting the change to a low carbon economy in all sectors

Protecting the environment and promoting the efficient use of resources

MOMAR (MODELS OF MANAGEMENT FOR SINGULAR RURAL HERITAGE). EEN VOORSTEL DOOR PROVINCIE VAN ZARAGOZA, SPANJE OM LANDELIJK ERFGOEDBELEID TE VERBETEREN.

In deze context, en binnen het thema ‘milieubescherming en bevordering van hulpbronnen’, presenteerde de provinciale regering van Zaragoza MOMAr (Models of Management

voor Singular Heritage) project dat specifiek gaat over erfgoedbeheer op het platteland. Er is een team voor dit doel gemaakt met een vijf Europese partners: de regio Zuid-Bohemen in de Tsjechische Republiek, de deelstaat Saksen-Anhalt in Duitsland, de regio Mehedinti in Roemenië en de provincie Groningen in Nederland.

Op het eerste oog vertonen de vijf Europese regio’s vergelijkbare kenmerken:

- Lage bevolkingsdichtheid
- Aanzienlijk rijk erfgoed (cultureel en natuurlijk)
- Sterk landelijk karakter

Deze gemeenschappelijke kenmerken hebben ertoe geleid dat ze deelnemen aan dit project, waarvan het hoofddoel is om strategisch te denken over het gebruik van culturele en natuurlijke erfgoedbronnen. In met andere woorden, het project richt zich op begrip, evaluatie en voorstellen van nieuwe modellen van beheer voor uniek landelijk erfgoed.

Het is duidelijk dat dit erfgoed, gezien zijn kenmerken, maatwerk instrumenten nodig heeft waarmee het inzichtelijk kan worden gemaakt als een toekomstige hulpbron, waarbij het de bevolking in het grondgebied onder andere werkgelegenheid kan bieden.

Een van de basisideeën van het project is dat erfgoed in synergie kan werken met andere

MOMAR (MODELS OF MANAGEMENT FOR SINGULAR RURAL HERITAGE). A BID BY THE ZARAGOZA PROVINCIAL GOVERNMENT TO IMPROVE RURAL HERITAGE MANAGEMENT.

In this context, and within the theme of environmental protection and promoting resource efficiency, the Zaragoza Provincial Government presented the MOMAr (Models of Management for Singular Heritage) project which specifically addresses rural area heritage management. A team was created for this purpose with another five European partners: the region of South Bohemia in the Czech Republic, the federal state of Saxony-Anhalt in Germany, the county of Mehedinti in Rumania and the province of Groningen in The Netherlands.

A priori, the five European territories show similar characteristics:

- Low population density
- Significantly rich heritage (cultural and natural)
- Strongly rural nature of the population

These common features have led them to take part in this project, the main objective of which is to lend strategic thinking to the use of cultural and natural heritage resources, regarding them as an endogenous resource which can represent an option for the development of the territory. In other words, the project focuses on understanding, evaluating and proposing new models of management for singular rural heritage.

It is understood that this heritage, given its characteristics, needs its own tailor-made management instruments that allow it to be perceived as a future resource, retaining the population in the territory by offering job opportunities.

One of the project’s basic strategic ideas is that heritage can act in synergy with other activities,

Ponoarele traditional crafts. Mehedinti County

Bagües. Zaragoza Provincial Government

activiteiten, zoals toerisme, wonen, ambachten, cultuur, vervaardiging van lokale producten, etc. Het stimuleert de implementatie en ontwikkeling ervan in landelijke gebieden.

Zoals uitgelegd, benadrukt het project het bestaan van problemen in regio's zoals ontvolking, vergrijzing, onderbenutting van middelen, die niettemin worden gekenmerkt door hun rijke (in sommige gevallen, zoals UNESCO-sites, uitzonderlijke) erfgoed. Waarvan de bestuursorganen hun actieplannen nog niet volledig hebben gedefinieerd.

Het project richt zich niet alleen op publieke autoriteiten als het gaat om erfgoedbeheer, maar betreft alle spelers die betrokken zijn bij het management, promoten van de identiteit van de landelijke omgeving. Waarbij het geen beleid kopieert of verplaatst van beheermodellen uit andere instellingen (monumentale gebouwen bijvoorbeeld), maar deze eerder aanpassen aan hun eigen instellingen.

De aanpak om dit managementbeleid te verbeteren en de daarvan afgeleide modellen, concentreren zich op de uitwisseling van ervaringen en innovatieve benaderingen en de ontwikkeling van vaardigheden met betrekking tot de identificatie, het delen en implementeren van good practices in erfgoedbeheer tot regionaal ontwikkelingsbeleid.

Het kernidee van het Interreg-programma is dat we kunnen leren van andere initiatieven die succesvol zijn geweest en deze aan te passen naar de context waarin we willen hen implementeren, geïnspireerd door de sleutelfactoren die een bepaalde mijlpaal mogelijk hebben gemaakt te bereiken in het verbeteren van het managementbeleid.

Met dit doel voor ogen hebben verschillende interregionale activiteiten plaatsgevonden voor het uitwisselen van ervaringen waarin de ver-

such as tourism, hostelry, crafts, cultural industries, manufacture of local products, etc., encouraging its implementation and development in rural areas.

As explained, the project highlights the existence of territories with problems such as depopulation, ageing, underuse of resources, which are nonetheless characterised by their rich (in some cases, such as UNESCO sites, exceptional) heritage and whose managing bodies have not yet defined their action plans.

For this, the project envisages incorporating into heritage management not only public authorities, but all the players involved in its management, creating models of economic, social and territorial sustainability with all of them, promoting the identity of the rural environment without copying or moving management models from other settings (monumental buildings or sites to be found in cities, etc.) but rather adapting them to their own settings.

The way to improve these management policies and the models derived from them concentrates on the exchange of experiences, innovative approaches and the development of abilities relating to the identification, sharing and transfer of good practices in heritage management to regional development policies.

The idea at the heart of the Interreg programme is that we can learn from other initiatives which have been successful and adapt them to the context in which we wish to implement them, receiving inspiration from the main key factors which have allowed a certain milestone to be achieved in the improvement of management policies.

With this objective in mind, various interregional events for the exchange of experiences have taken place in which the various players involved in rural heritage management in the

schillende spelers betrokken bij het beheer van erfgoed in de vijf territoria hun handelswijzen, activiteiten en ideeën beschouwd als Good Practice hebben gepresenteerd en uitgelegd door die respectievelijk verantwoordelijke voor de projecten van elk lidstaat van het project.

Deze gebeurtenissen zijn aanzienlijk beïnvloed door de wereldwijde pandemie die gepaard gaat met de voortgang van het project en hebben daarom voornamelijk online plaatsgevonden.

Deze situatie heeft tot veel van de Good Praktijken in deze handleiding die worden gepresenteerd geleid. Rechtstreeks door de mensen die er verantwoordelijk voor zijn vanuit de plaatsen waar ze worden uitgevoerd, zoals het Daroca Early Music Festival (Zaragoza), gepresenteerd vanuit de kerk van San Miguel in de derde interregionale uitwisseling van ervaringen, of de samenwerkingsinfrastructuur van het Maarhuizen (Groningen) landschap en erfgoedontwikkelingsplan in de provincie Groningen, gepresenteerd in de tweede uitwisseling.

De gebeurtenissen zijn geformuleerd onder verschillende koppen:

- "Geen middelen zonder mensen: uitwisseling van lokale managementmodellen over efficiëntie, duurzaamheid en een fragile demografie"
- "Erfgoed voorbij toerisme: beheermodellen die verder gaan dan toeristische ontwikkeling"
- "Van theorie naar praktijk, beproefde en geteste experimentele managementmodellen"

Waaraan een vierde werd toegevoegd die aanvankelijk niet was voorzien in het programma. Geformuleerd in rondetafelgesprekken waar de erfgoedbeheerders van alle good practices, die in de vorige evenementen werden uitgenodigd om belangrijke aspecten met het oog op uitvoering van de action plans in elk gebied te bespreken en te analyseren.

five territories have been presenting and explaining their approaches, activities and ideas considered Good Practices by those respectively in charge of the projects from each member state of the project.

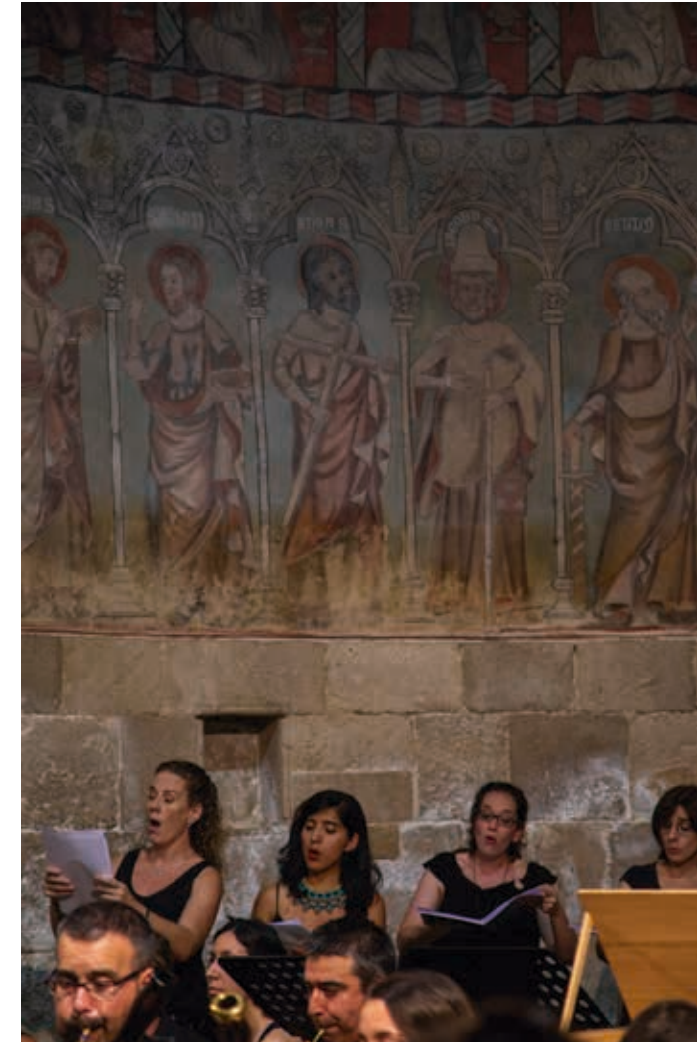
These events have been significantly affected by the global pandemic which has accompanied the progress of the project and have therefore mainly taken place online.

This situation has allowed many of the Good Practices contained in this manual to be presented directly by the people in charge of them from the places where they are being implemented, such as the Daroca Early Music Festival (Zaragoza), presented from the church of San Miguel in the third interregional exchange of experiences, or the cooperation infrastructure of the Maarhuizen (Groningen) landscape and heritage development plan in the province of Groningen (The Netherlands), presented in the second exchange.

The events have been articulated under different headings:

- "No resources without people: exchange of local management models observing efficiency, sustainability and demographic fragility"
- "Heritage beyond tourism: management models which go further than tourism development"
- "From theory to practice, tried and tested experimental management models"

To which was added a fourth which was not initially envisaged in the programme, articulated in round tables where the heritage managers of all the good practices presented in the previous events were invited to discuss and analyse important aspects of the same with a view to carrying out the action plans in each territory.

*Daroca Early Music Festival, Zaragoza.
Zaragoza Provincial Government*

DE GOOD PRACTICES

Het zogenaamde “interregionale leerproces” door uitwisseling van ervaringen wordt beschouwd als de belangrijkste katalysator voor het genereren van verbeteringen in het beleid van de deelnemende regio’s in MOMAr. De typische activiteiten gerelateerd aan dit leerproces horen bijvoorbeeld seminars, workshops, bezoeken op locatie, uitwisselingen en peerreviews. Het leerproces is gebaseerd op de identificatie, analyse en uitwisseling van kennis en praktijk tussen de deelnemende regio’s over het behandelde beleidsterrein in het project.

Om de ervaringen en/of good practices te analyseren moeten de interregionale samenwerkingsprojecten binnen de projecten de meest interessante bevindingen uitwisselen en delen. Dit wordt vooral bereikt door informatie bij te dragen aan de online database met good practices van het programma waardoor de geïdentificeerde good practices kunnen worden gepubliceerd op de projectwebsite.

De aard van de praktijken kan aanzienlijk verschillen afhankelijk van de kwestie die wordt behandeld door het project (bijvoorbeeld beheer methoden, methodologieën, projecten, technieken, enz.)

In de context van Interreg Europa, wordt een good practice gedefinieerd als een initiatief met betrekking tot regionale ontwikkelingsbeleid dat bewezen heeft succesvol te zijn in één regio en interessant kan zijn voor andere regio’s.

Het succes van de good practice wordt geëvalueerd naar gelang de tastbare en meetbare resultaten bij het behalen van een specifiek doel dat het project heeft bereikt.

Het MOMAr-project heeft gekozen voor Good Practices die de verschillende manieren van managen van erfgoed op het platteland illus-

THE GOOD PRACTICES

The so-called “interregional learning process” exchange of experiences is considered the main catalyst for generating expected policy improvements in the regions participating in the MOMAr project. The typical activities related to this learning process are activities such as seminars, workshops, site visits, personnel exchanges and peer review. The learning process is based on the identification, analysis and exchange of knowledge and practice in the participating regions in the policy area addressed by the project.

The interregional cooperation projects need to analyse the experiences and/or practices exchanged within the projects and share the most interesting findings. This is achieved in particular by contributing information to the programme’s good practices online database which allows the good practices identified to be published on the project’s website.

The nature of the practices can vary significantly depending on the matter addressed by the project (for example, governance approaches, methodologies, projects, techniques, etc.)

In the context of Interreg Europe, a good practice is defined as an initiative relating to regional development policies which has proven to be successful in one region and may be of interest to other regions.

The success of the good practice is evaluated according to whether it has provided tangible and measurable results in the achievement of a specific objective.

The MOMAr project has chosen Good Practices that illustrate the different ways of managing heritage in rural areas, so that they may serve as inspiration for the pursuit of new measures in other territories.

treren, zodat ze kunnen dienen als inspiratie voor het nastreven van nieuw beleid in andere gebieden.

De gepresenteerde Good Practices hebben voornamelijk betrekking op de gebieden van onderwijs, toerisme, het geïntegreerd beheer van verschillende gebouwen en plaatsen, participatief bestuur of het herstel van erfgoedmonumenten.

Dus bij het raadplegen van deze handleiding vindt u Good Practices op het gebied van training en opleiding op alle niveaus, zoals die van de Fundación Tarazona Monumental Foundation, de Schoolkerk in Groningen, de Pueblo Viejo Stichting van Belchite of de Masters in het Cultureel Erfgoedbeheer van de Universiteit van Zaragoza. Maar ook toerisme, benaderd vanuit vanuit het oogpunt van duurzaam beheer, zoals als het Wolvenreservaat in de Zuid-Bohemen en de Blankenburger Woud in Saksen-Anhalt. Modellen van geïntegreerd beheer gepresenteerd in het project zoals de culturele routes, als Transilvanica, Transromanica en de Routes of Reformation, of managementmodellen, zoals de culturele parken gepresenteerd door de Provincie van Aragón, of de het toeristische potentieel van plaatsen als de Quinto Mummies Museum of het Monegrillo Antiaircraft Shelter in Zaragoza te ontwikkelen. De praktijken zijn ontworpen om gecoördineerde maatregelen te bevorderen vanuit een regionaal perspectief, zoals de gecombineerde maatregelen van de Saksen-Anhalt World Heritage-kaart, de maatregelen in relatie tot de kastelen aan de rivier de Malse in Zuid-Bohemen of de verschillende maatregelen van Vereniging Territorio Mudéjar.

Om de maatregelen van cultureel erfgoed die in de verschillende gebieden zijn genomen te overdragen aan deelnemers aan het project, is er een gestructureerd evaluatieproces doorlopen. De publicatie van deze handleiding maakt

The Good Practices provided mainly relate to the areas of education, tourism, the integrated management of various buildings and places, participatory governance or the recovery of heritage sites.

Thus, when consulting this manual, good practices can be found relating to training and education at all levels, such as those provided by the Fundación Tarazona Monumental Foundation, the School Church of Groningen, the Pueblo Viejo Foundation of Belchite or the Masters in Cultural Heritage Management of the University of Zaragoza, tourism, approached from the point of view of sustainable management, such as the South Bohemia Wolf Enclosure and the Blankenburg Forest in Saxony-Anhalt, through models of integrated management such as the Cultural Routes presented in the Project, such as Transilvanica, Transromanica and the Routes of Reformation, or management models, such as the Cultural Parks presented by the Aragón Government, or the possibility of developing the tourist potential of places such as the Quinto Mummies Museum or the Monegrillo Antiaircraft Shelter in Zaragoza. The practices are designed to promote coordinated measures from a territorial perspective, such as the combined measures of the Saxony-Anhalt World Heritage Card, the measures taken in relation to the castles on the Malse River in South Bohemia or the different measures taken by the Territorio Mudéjar Association.

In order to facilitate the transmissibility of the cultural heritage measures taken in the various territories participating in the project, they have to go through a structured evaluation process. The publication of this manual forms part of that process given that it allows the good practices to be made known and the work carried out in the project to last.

First of all, the good practices are identified by the regional heads of each project, which they

Province of Groningen

*Mummies museum. Quinto, Zaragoza.
Zaragoza Provincial Government*

deel uit van dat proces, aangezien het de good practices publiekelijk deelt en borgt voor de lange termijn.

Allereerst worden de good practices geïdentificeerd door de regionale projectleider van elk project, die zij voorstellen aan de leadpartner van MOMAr de provincie Zaragoza voor een eerste inhoudelijke goedkeuring.

Daarna worden ze onderworpen aan een eerste evaluatie door de beleidsmedewerkers van het project die de relevantie, impact in het gebied en de mogelijkheden om in andere regio's geïmplementeerd te worden evalueert.

Indien gunstig beoordeeld worden deze Good Practices ingevoerd in de database van Good Practices van het project. Vervolgens wordt onderzocht door inhoudelijk betrokken deskundigen van het Interreg-programma welke voorbeelden het meest relevant en leerzaam is voor het beleidsleerplatform vanuit Interreg.

Dit Interreg-platform is opgericht om te leren en implementeren van elkaars beleid in de hele Europese Unie. Het platform is een ruimte waar voortdurend kennis gedeeld wordt, waarvan de gemeenschap die verantwoordelijk is voor het maken van beleid in Europa kan profiteren van de kennis van experts en collega's uit andere landen en regio's.

Als de gemeenschap van geïnteresseerde mensen met soortgelijke ideeën groeit, groeit de verzameling van goede praktijken en ervaringen met betrekking tot de vier thema's van het Interreg Europe-programma zoals eerder genoemd net zo hard. Gericht op bepaalde doelgroepen zoals de beheer autoriteiten, lokale en regionale overheden, agentschappen, instituten en andere particuliere organisaties zonder winst oogmerk.

Iedereen die overheidsbeleid maakt of uitvoert in hun respectievelijke regio's kunnen zich re-

propose to the Group Leader of the Zaragoza Provincial Government for an initial approval of their contents.

Afterwards they are submitted to a first evaluation by the Policy Officers of the project who evaluate them in relation to their relevance, their impact in the territory and the possibilities they offer to be replicated in other places.

If favourably evaluated, these Good Practices are entered in the database of Good Practices of the Project and are subsequently examined by the Thematic Experts of the Interreg programme, who select the most relevant ones for the policy learning platform.

This Interreg platform is established to encourage policy learning across the whole of the EU and the capitalisation of regional development policies. The platform is a space for continuous learning in which the community in charge of formulating policies in Europe can take advantage of the knowledge of experts and colleagues.

As the community of interested people with similar ideas grows, so too does the collection of good practices and experience relating to the four themes of the Interreg Europe programme mentioned above, which is directed at certain target groups such as the managing authorities of the Structural Funds programmes, local and regional authorities, agencies, institutes and other non-profit making private organisations.

All those who design or implement public policies in their respective regions can register on these platforms.

In the case of the MOMAr project, many of the good practices have been included in the policy learning platform, including:

-Sobeslav Municipal Library in South Bohemia. The thematic experts consider it an

gistreren op deze platformen.

In het geval van het MOMAr-project zijn veel van de good practices opgenomen in het beleidsleerplatform, waaronder:

- Gemeentelijke bibliotheek Sobeslav in Zuid-Bohemen.
- De inhoudelijk betrokken experts beschouwen het als een voorbeeld van intelligent herstel en adaptief hergebruik van monumentale gebouwen, zoals gepresenteerd in het European Framework for Action on Cultural Heritage (2018). Ook moet gemarkeerd worden dat energie-efficiëntie en duurzaamheid is gezocht in dit goede voorbeeld
- Sleutelbewaarders-project in Groningen. Als meer en meer kerken hun oorspronkelijke rol als gebedshuizen verliezen, staan dorpen en gemeenten voor de uitdaging om te beslissen over de toekomst van hun religieus erfgoed. Volgens de Interreg-experts heeft Sleutelbewaarders-project, ontwikkelt door de Stichting Oude Groninger Kerken, een originele educatieve activiteit gepresenteerd, gebaseerd op samenwerking tussen scholen en kerken. Uitgelicht is het gebruik van de inherente mystiek van de gebouwen om educatieve activiteiten te ontwikkelen voor kinderen.
- Het project ecodorp "Land van Aine" in Groningen. Een ecodorp is een ontworpen stedelijke gemeenschap via lokale participatieve processen, gericht op de vier terreinen van ontwikkeling (sociaal, cultureel, ecologisch en economisch), wiens doel het is om zijn sociale en natuurlijke omgeving te verbeteren. Ecodorpen hebben de neiging om te kiezen voor een eenvoudigere levensstijl, het minimaliseren van hun milieu-impact op gebieden als voedsel, mobiliteit, het ontwerpen en bouwen van woningen, en energie-

example of intelligent restoration and adaptive reuse of heritage buildings, as presented in the European Framework for Action on Cultural Heritage (2018). Also highlighted is the fact that energy efficiency has been sought in the process.

- Keykeepers Project in Groningen. As more and more churches are deconsecrated and lose their original role as places of worship, towns are faced with the challenge of deciding the future of their religious heritage. According to the Interreg experts, the Keykeepers Project good practice, developed by the Groningen Historic Churches Foundation, presents an original educational activity, based on cooperation between schools and churches. Highlighted is the use of the buildings' inherent mysticism to create educational games for local children.
- "Land van Aine" ecovillage project in Groningen. An ecovillage is an urban community designed through local participative processes, focused on the four areas of regeneration (social, cultural, ecological and economic), whose objective is to regenerate its social and natural surroundings. Ecovillages tend to opt for a simpler lifestyle, minimising their environmental impact in areas such as food, mobility, the design and construction of housing, and energy demand. The thematic experts highlight that there is evidence of the fact that ecovillage communities manage to reduce their ecological footprint and their carbon footprint compared to their main counterparts. The "Land van Aine" good practice has combined the creation of ecovillages with an adaptive reuse of industrial cultural heritage, in an inspiring approach to the management of abandoned industrial areas. This project is considered a source of inspiration for the reuse of industrial heritage.

Groningen Industrial heritage Eco-village
Ter Apel, Mehedinti County

verbruik. De inhoudelijk betrokken experts benadrukken dat er bewijs is van het feit dat ecodorp gemeenschappen erin slagen om hun ecologische en hun CO2-voetafdruk te verkleinen in vergelijking met hun belangrijkste tegenhangers. De good practice “Land van Aine” heeft de oprichting van ecodorpen gecombineerd met een adaptief hergebruik van industrieel cultureel erfgoed, in een inspirerende benadering van het beheer van verlaten industriegebieden. Dit project wordt beschouwd als een inspiratiebron voor hergebruik van industrieel erfgoed voor andere regio’s.

- Daroca festival voor oude muziek (Zaragoza). Deze good practice is opmerkelijk door de unieke manier waarop de stad Daroca zijn middeleeuwse karakter en een verscheidenheid aan religieuze erfgoedsites waar het een internationaal geprezen festival voor oude muziek sinds 1979 heeft weten te behouden. Het zeer gespecialiseerde karakter van het festival heeft erkenning van de stad gekregen, de lokale tradities en cultuur versterkt, evenals het aanbieden van een unieke en duurzame toeristische ervaring.
- Routes of Reformation culturele route. Deze good practice demonstreert de succesvolle voortzetting van het Interreg-project. Het resultaat van het project werd gelabeld als “Culturele Routebeschrijving van de Raad van Europa” en vertegenwoordigt het erfgoed van de verschillende landen en culturen in Europa. Leden van de vereniging profiteren van de huidige internationale samenwerking, gegeven dat ze dezelfde uitdagingen delen en elkaar waardevolle ideeën kunnen geven en inspireren. Het model kan eenvoudig worden overgenomen in andere regio’s en steden die al hebben deelgenomen of willen deelnemen aan een Europees project. Het

- Daroca early music festival (Zaragoza). This good practice is noteworthy for the unique manner in which the town of Daroca has managed to maintain its medieval character and a variety of religious heritage sites where it has created an internationally acclaimed early music festival held since 1979. The highly specialised nature of the festival has attracted recognition of the town, has strengthened local traditions and culture, as well as offering a unique and sustainable tourist experience.
- Routes of Reformation cultural route. This good practice demonstrates the successful continuation of the Interreg project. The result of the project was certified a “Cultural Itinerary of the Council of Europe” and represents how the heritage of the different countries and cultures of Europe constitute the heritage of the whole continent. Members of the association benefit from the current transnational cooperation, given that they share similar challenges and can provide each other with valuable ideas and inspiration. The model is easily replicated in other regions and cities which have already participated or wish to participate in a European project. As the thematic experts highlight, many European cities have a similar profile or a shared cultural heritage, which affords great opportunities to share knowledge, and to cooperate and inspire each other.
- Layered cooperation in Maarhuizen (Groningen) Landscape and Heritage Development Plan. This good practice stands out as an example of how to gather a strong coalition of diverse stakeholders around a common goal, which is the relaunching and modernisation of cultural heritage in an originally rural setting.

hoogtepunt van dit voorbeeld volgens de inhoudelijk betrokken experts is dat veel Europese steden een vergelijkbaar profiel of een gedeeld cultureel erfgoed hebben, waardoor dit project geweldige kansen biedt om kennis te delen kennis, en om samen te werken en elkaar te inspireren/

- Gelaagde samenwerking in Maarhuizen (Groningen) Landschaps- en erfgoedontwikkeling Plan. Deze good practice valt op als voorbeeld van hoe je een sterke samenwerking van diverse belanghebbenden rond een gemeenschappelijk doel kunt opstarten, namelijk het opnieuw openen en moderniseren van cultureel erfgoed in een landelijke omgeving.
- GUAU! (Galeria de Usos de Arte Urbano) openluchtmuseum voor straatkunst in Torrellas (Zaragoza). Deze good practice onderscheidt zich als een model dat lokale wetgevers kunnen gebruiken om straatkunst in kleine dorpjes en minder bekende bestemmingen te introduceren om hun aantrekkelijkheid en zichtbaarheid te vergroten. De overdraagbaarheid van deze good practice staat buiten kijf, en het festival demonstreert opnieuw de universele waarde van deze vorm van straatkunst, die is geenszins exclusief voor grote stedelijke gebieden.
- Landschapsontwikkeling, culturele identiteit en vrijetijd: de nieuwe waterwerken in Zoutkamp (Groningen). Deze good practice streeft meerdere doelen na, zoals de revitalisering van water gerelateerd cultureel erfgoed en klimaatadaptatie door beter beheer van watervoorraden. Het benadrukt het potentieel van bevaarbare binnenwateren en plattlandsgebieden voor het creëren van innovatieve gelokaliseerde toerisme- en recreatiemogelijkheden gebaseerd op het versterken van cultureel erfgoed.

- GUAU! (Galería de Usos de Arte Urbano) open-air street art museum in Torrellas (Zaragoza). This good practice stands out as a model which local legislators can follow to bring street art to small villages and lesser-known destinations to increase their attractiveness and visibility. The replicability of this good practice is undoubtable, and the festival once again demonstrates the universal value of this form of street art, which is by no means the exclusive reserve of large metropolitan areas.
- Landscape development, cultural identity and leisure: the new waterworks in Zoutkamp (Groningen). This good practice pursues multiple goals, such as the revitalisation of water-related cultural heritage and climate adaptation through improved management of water resources. It highlights the potential of navigable inland waterways and rural areas for the creation of innovative localised tourism and recreation opportunities based on enhancing cultural heritage.
- Via Transilvanica (County of Mehedinti), heritage beyond tourism. According to the thematic experts, this good practice should be considered by any organisation wishing to involve public and private stakeholders in the creation of a thematic route which can enrich local and regional tourism. The construction of an ecosystem favouring the enhancement of new itineraries is, in fact, one of the key lessons to be gained from Interreg's interregional cooperation.
- World Heritage Card and World Heritage Bus Route in Saxony-Anhalt. This practice provides an interesting example of cooperation at a regional level for the joint marketing of four UNESCO world heritage sites through the creation of a marketing network, thus supporting the development

Kaplice. Regional Development Agency of South Bohemia

Baia de Arama Monastery. Mehedinti County

- Via Transilvanica (Mehedinti), erfgoed voorbij toerisme. Volgens de inhoudelijk betrokken experts, is deze good practice interessant voor elke organisatie die wenst om publieke en private belanghebbenden te betrekken bij het creëren van een thematische route die het lokale en regionale toerisme kan verrijken. De constructie van een ecosysteem ten gunste van de verbetering van nieuwe routes is in feite een van de belangrijkste lessen die kunnen worden getrokken uit Interreg's interregionale samenwerking.
- Werelderfgoedkaart en Werelderfgoed Busroute in Saksen-Anhalt. Deze oefening geeft een interessant voorbeeld van samenwerking op regionaal niveau voor de gezamenlijke marketing van vier UNESCO-werelderfgoedplaatsen door het opzetten van een marketingnetwerk. Zo ondersteunt het de ontwikkeling van toerisme in de regio, vooral op de plattelandsgebieden. Dit voorbeeld kan nuttige informatie geven aan andere regio's met vergelijkbaar erfgoedsites over de promotie van hun natuurlijke en culturele erfgoed. In het bijzonder het idee om een erfgoedkaart te introduceren zodat het erfgoed in meer detail kan worden bestudeerd als een goed voorbeeld van succesvolle marketing. Een essentieel kenmerk van dit voorbeeld is het promoten van een meer duurzame manier van reizen, in die zin dat toeristen de Werelderfgoedplaatsen kunnen verkennen met de fiets, te voet of per boot. Dit aspect van deze good practice is eveneens leerzaam voor andere regio's.
- Historisch park "Garden Dreams" in Saksen-Anhalt. Dit voorbeeld bestaat uit het creëren van een netwerk, promotie en marketing onder een gezamenlijk label van historische parken en tuinen op een regionaal niveau. De inhoudelijk betrokken experts

of tourism in the region, especially in rural areas. The practice can provide useful information to other regions with similar heritage sites on how to improve the promotion of their natural and cultural heritage assets. In particular, the idea of introducing a world heritage card can be studied in greater detail as a good example of a successful marketing approach. One essential characteristic of the practice is the promotion of more sustainable means of travel, in that tourists can explore the World Heritage Region by bike, on foot or by boat. This aspect of the practice also has learning potential.

- "Garden Dreams" history parks in Saxony-Anhalt. This practice consists of creating a network of historic parks and gardens at a regional level and promoting and marketing them under a joint label. The thematic experts highlight that the general approach can serve as inspiration for other institutions responsible for the conservation of historic parks and gardens as heritage assets. The potential for learning is in the joint marketing platform of these assets, as well as the exchange and transfer of knowledge among park owners.
- Management of the Los Bañales archaeological site in Uncastillo (Zaragoza). This good practice stands out for being in keeping with the spirit of the European Commission's New European Bauhaus initiative, given that the excavation of Los Bañales has not only served archaeological research objectives, but has also created new creative spaces and products, and has reinforced a sense of community and the economic development of the area.
- Mequinenza Museums. The system of museums proposed by this town in Zaragoza stands out for its holistic approach to the

benadrukken dat de algemene aanpak kan dienen als inspiratie voor andere instellingen die verantwoordelijk zijn voor het behoud van historische parken en tuinen als erfgoed. De potentie om te leren zit in het gezamenlijke marketingplatform, de uitwisseling en overdracht van kennis onder parkeigenaren.

- Beheer van de archeologische vindplaats Los Bañales in Uncastillo (Zaragoza). Deze good practice valt op door de overlap met de geest van de Europese Commissie Nieuw Europees Bauhaus-initiatief. Aangezien de opgraving van Los Bañales niet alleen archeologische onderzoeksdoelen heeft gediend, maar ook nieuwe creatieve ruimtes en producten heeft gecreëerd, en een gevoel heeft versterkt van de gemeenschap en de economische ontwikkeling van het gebied.
- Mequinenza-musea (Zaragoza). Het systeem van musea gepresenteerd door deze stad in Zaragoza onderscheidt zich door zijn holistische benadering van de promotie van culturele instellingen. Het oprichten van netwerken, de samenwerking van eerder op zichzelf gerichte belanghebbenden en werken onder een gezamenlijk merk hebben bewezen een succes te zijn. Deze good practice laat ook zien hoe de herwaarderen van culturele activiteiten de ontwikkeling van kansarmen kan ondersteunen in gebieden van werkgelegenheid en ontwikkeling.

Hoewel het Interreg Europe-programma verwijst voornamelijk naar de good practices, kan effectief leren ook worden afgeleid uit slechte voorbeelden. De lessen die zijn getrokken uit mislukte ervaringen hebben een plaats gekregen in het proces van ervaringen uitwisselen tijdens MOMAr. De analyse van de zogeheten 'bad practices' benadrukt de noodzaak van een beheer- en onderhoudsplan voor de gecreëerde projecten, vaak rechtstreeks via Europese

promotion of cultural institutions. The creation of networks, the collaboration of previously isolated stakeholders and working under a joint brand have proven to be a success. This good practice also shows how the revitalisation of cultural activities can support the development of disadvantaged areas and attract employment and development opportunities.

Although the Interreg Europe programme refers mainly to good practices, effective learning can also be derived from bad practices. The lessons learned from failed experiences have also been taken into account in the process of exchanging experiences during MOMAr. The analysis of bad practices highlights the need to have a management and maintenance plan for the assets created, often directly by way of European funding, such as visitor or tourist centres, which complement existing heritage, as well as the need to perform strategic management plans.

Many of these bad practices have served as case studies for different laboratories and initiatives which have taken place during the project, and, though not forming part of this manual, have helped to focus the analysis of the critiques which some of the proposals contained in the manual can present.

In addition, in the context of the project, an analysis of the existing heritage management models in each territory has been carried out in order to understand how the heritage of these rural areas is currently managed, what are their strengths (which other members of the project could replicate or adapt to their own territorial reality) and what areas for improvement exist, with the aim of determining how a management model adapted to the particular idiosyncrasies of these territories should operate.

Garden Dreams. Sachsen-Anhalt Region

financiering, zoals bezoekers- of toeristencentra, die een aanvulling vormen op bestaand erfgoed, evenals de noodzaak om strategisch management uit te voeren.

Veel van deze bad practices hebben gediend als case studies voor verschillende onderzoeken en initiatieven die tijdens het project hebben plaatsgevonden. Hoewel deze bad practices geen deel uitmaken van deze handleiding, hebben ze geholpen om de analyse van de problemen die sommige van de voorstellen bevatten in de handleiding aan het daglicht te brengen.

Daarnaast is in het kader van het project een analyse van het bestaande erfgoedbeheermodellen in elk gebied uitgevoerd om te begrijpen hoe het erfgoed van deze landelijke gebieden momenteel wordt beheerd, wat hun sterke punten zijn (welke andere leden van het project hiervan kunnen leren of aanpassen aan hun eigen regionale realiteit) en welke verbeterpunten er zijn, met als doel te bepalen hoe een managementmodel aangepast kan worden aan de specifieke eigenaardigheden van deze gebieden.

Deze handleiding is tot stand gekomen als resultaat van het hierboven beschreven werk en streeft ernaar een inspiratiebron te zijn voor alle Europese plattelands-erfgoedmanagers, die zich kunnen vinden in de good practices van het MOMAr-project en deze verrijkende en motiverende ideeën, benaderingen en voorstellen kunnen aanpassen aan hun eigen regio.

This manual has been produced as a result of the work described above and aspires to be a source of inspiration for all European rural heritage managers, who can find in the good practices of the MOMAr project enriching and motivating ideas, approaches and proposals which they can adapt to their own territories.

mehedinti county

Via Transilvanica – erfgoed voor meer dan alleen toerisme dankzij publiek- private partnerships

Via Transilvanica – heritage beyond tourism through public-private sector partnerships

Dit project beoogt de ontwikkeling van publiek-private partnerships ter bescherming en promotie van natuurlijke erfgoedsites.

Het 1.200 kilometer lange wandelpad Via Transilvanica laat reizigers 2.000 jaar aan Transylvanische geschiedenis verkennen, van Putna tot Drobeta Turnu-Severin. Het pad kan volledig of in delen worden afgelegd, te voet, op de fiets of zelfs te paard, naar eigen inzicht van de reiziger. De Via Transilvanica overbrugt generaties en stimuleert multiculturalisme, omdat het toegankelijk is voor iedereen, ongeacht leeftijd, achtergrond of ervaring. De Via Transilvanica draait om diversiteit: van de grassige oevers van de rivier de Donau tot aan de hoogste bergtoppen is het landschap net zo gevarieerd als de mensen die er hopelijk gebruik van maken. De laatste 100 km van het pad leiden naar een van Roemenië's belangrijkste en meest historische steden: Drobeta Turnu-Severin, de hoofdstad van de provincie Mehedinti. Net als de route naar Santiago de Compostella in Spanje, biedt de Via Transilvanica alle gelegenheid om tot rust te komen en op te gaan in de natuur, de diverse gemeenschappen langs het pad te verkennen en te genieten van het natuurlijke en culturele erfgoed van de regio. Het 1.200 kilometer lange pad is opgezet door de NGO Tășuleasa Social, met steun van veel particuliere bedrijven en investeerders en met volledige medewerking van plaatselijke overheidsinstanties, provinciebesturen en beheersorganen van de beschermde gebieden langs het pad. Dit project weerspiegelt de succesvolle samenwerking tussen de private en publieke sectoren in Roemenië.

This practice represents the development of public-private partnerships to protect and promote natural heritage sites.

Via Transilvanica is a 1,200 km trail exploring 2,000 years of Transylvania's history, from Putna to Drobeta Turnu-Severin. The trail can be completed in full or in stages, on foot, by bike or even on horseback depending on travellers' preferences. Via Transilvanica spans the generations and encourages multiculturalism because it is open to everyone, regardless of their age, background or experience. Via Transilvanica is all about diversity: from the grassy banks of the River Danube all the way to the mountain peaks, the scenery is as different as the people we hope will walk this road. The last 100 km of the trail lead to one of Romania's most important, historical cities: Drobeta Turnu-Severin, the capital of Mehedinti county. Just like Spain's Camino de Santiago, Via Transilvanica offers an opportunity to slow down and connect with the environment, explore the diverse communities along the trail and enjoy the region's natural and cultural heritage. The 1,200 km trail was launched by the NGO Tășuleasa Social with support from many private companies and investors and full cooperation from local public authorities, county councils and management bodies for the protected areas along the trail. This practice represents successful cooperation between the private and public sector in Romania.

Benodigde middelen

- Particuliere sponsors en NGO-fondsen (totale geschatte bedrag € 1.000.000)
- Plaatselijke overheidssteun (juridische steun, bijdragen in natura)
- Vrijwilligers

Bewijs van het succes

Samenwerking met de plaatselijke overheden en hulp van vrijwilligers en projectambassadeurs speelden een belangrijke rol. Het initiatief heeft geleid tot regionale economische en toeristische ontwikkeling en tot het behoud van natuurlijk erfgoed voor andere doeleinden dan toerisme. Eind 2020 was het wandelpad voor bijna 80% gereed.

Potentie voor educatie of overdracht

De potentie voor educatie en overdracht naar andere regio's ligt in de samenwerking tussen de publieke, private en non-profitsectoren. De Via Transilvanica is een gedurfd initiatief, dat Roemenen de monumenten van hun land laat herontdekken en laat praten over wie ze echt zijn, van de oevers van de Donau tot diep in de bergen. De Via Transilvanica is synoniem met identiteit. Het geeft reizigers de kans om te leren over de Roemeense geschiedenis, cultuur en tradities en om de diversiteit aan landschappen te ontdekken voor een beter begrip van het land.

WEB

<https://www.viatransilvanica.com/noutati/lansare-la-drobeta-turnu-severin>

Resources needed

- Private sponsors and NGO funds (total estimated amount €1,000,000)
- Local public authority support (legal support, in-kind contributions)
- Volunteers

Evidence of success

Collaboration with the local authorities and help from volunteers and project ambassadors played an important role. The initiative has benefited regional economic and tourist development, as well as preserving natural heritage for uses beyond tourism. By the end of 2020, the trail was almost 80% complete.

Potential for learning or transfer

The potential for learning and transfer to other regions lies in the cooperation between the public, private and non-profit sectors. Via Transilvanica is a bold initiative, allowing Romanians to rediscover the country's landmarks and talk about who they really are, from the shores of the Danube to the mountain ridges. Via Transilvanica is synonymous with identity. It gives travellers a chance to learn about Romanian history, culture and customs and to discover the diversity of the landscape to better understand the country.

WEB

<https://www.viatransilvanica.com/noutati/lansare-la-drobeta-turnu-severin>

Via Transilvanica. Mehedinti County

Traditie in moderne tijden: het verhaal van Ia uit Ponoarele

Bringing tradition into the modern day: the story of Ia from Ponoarele

Het verhaal van Ia uit Ponoarele beschrijft een goede manier om immaterieel erfgoed te behouden: de prachtige traditie van het naaien van traditioneel Roemeense blouses.

Iulia, een jonge vrouw uit de provincie Mehedinți, raakte geïnspireerd door twee grootmoeders die treurden dat de prachtige traditie van het naaien van traditioneel Roemeense blouses met hen mee het graf in zou gaan. Iulia bedacht hoe ze hun verdriet kon omzetten in trots. Haar bedrijf begon met een naald, 50 meter stof en een gezonde dosis zorgeloos enthousiasme. Ze verzamelde vrouwen uit haar dorp die nog konden naaien en stelde haar unieke stukken overal ter wereld tentoon. En de wereld was er dol op! De inspiratie voor de patronen op de 'ii' komt van de koffer van bruidsschatten, de haven van Mehedinți, de pracht van de landschappen en de oprechte aard van de gewone Roemeen. De bloemen in de velden, het kabbelen van water, het geritsel van de wind, liefde, verdriet en rouw komen allemaal terug in deze traditionele kostuums uit Ponoarele, vertelt Iulia. Het moderne leven mag dan wel voortrazen, toch kost het ten minste een maand om één traditionele blouse (ia) te naaien, afhankelijk van de complexiteit van de patronen. Het resultaat is altijd uniek.

Benodigde middelen

- Oudere vrouwen die kunnen naaien en jongere vrouwen die het willen leren en die de traditie willen voortzetten
- Financiële middelen
- Lokale en regionale steun

The story of Ia from Ponoarele illustrates a good practice for preserving intangible heritage: the wonderful custom of sewing traditional Romanian blouses.

Inspired by two grandmothers who voiced their regret that the wonderful custom of sewing traditional Romanian blouses would disappear when they were gone, Iulia, a young woman from Mehedinți county, began to ponder how she could transform their regret into pride. Her business began with a needle, 50 metres of fabric and a good dose of carefree enthusiasm! She gathered women from her village who still knew how to sew and began to present her unique pieces all around the world. And the world liked them! The inspiration for the patterns on the 'ii' comes from dowry coffers, the port of Mehedinți, the beauty of the landscape and the genuine nature of ordinary people in Romania. The flowers in the fields, the murmur of water, the rustling of the wind, love, sorrow and grief are all found in these traditional costumes from Ponoarele, says Iulia. Despite modern life moving at such an incredible pace, it takes at least one month to sew one traditional blouse (ia), depending on the complexity of the patterns. The result is always unique!

Bewijs van het succes

Door de jaren heen hebben Roemeense blouses wereldwijd bekendheid verworven. De nieuwsgierigheid naar hoe en waar ze worden gemaakt, neemt toe. Tegenwoordig maakt Iulia de dromen van haar grootmoeders waar: ze werkt met meer dan 200 vrouwen in landelijke gebieden van de provincie Mehedinti en maakt traditionele Roemeense 'ie', die over de hele wereld worden gedragen.

Potentie voor educatie of overdracht

De potentie voor educatie en overdracht naar andere regio's ligt in het doel om immaterieel erfgoed te behouden.

WEB

Resources needed

- Old women who know how to sew and young women eager to learn and continue the tradition
- Financial resources
- Local and regional support

Evidence of success

Over the years, Romanian blouses have become known worldwide and curiosity about how and where they are made has grown. Today, Iulia is making her grandmothers' dream come true as she works with more than 200 women in rural areas in Mehedinti county, making traditional Romanian 'ie' to be worn around the world!

Potential for learning or transfer

The potential for learning and transfer to other regions lies in the aim of preserving intangible heritage.

Ponoarele traditional crafts. Mehedinti County

Een nieuw concept: het speoconcert!

Introducing a new concept - the speoconcert!

Aandacht vragen voor natuurlijke erfgoedsites zoals de Baltagrot door natuur en cultuur te combineren in een nieuw concept, het speoconcert.

Het eerste speoconcert in de Baltagrot werd gehouden in 2011. Het evenement is sindsdien een lokale traditie geworden. Het wordt georganiseerd door het bestuursorgaan Mehedinți Plateau Geopark, in samenwerking met de I. Șt. Paulian Kunstacademie als onderdeel van de Mehedinți Plateau Geopark Feestdagen. Het evenement wordt gesteund door het provinciebestuur van Mehedinți en biedt optredens door regionale en nationale klassieke, jazz- en folkmuzikanten. Het doel van het evenement is het stimuleren van toerisme in het karstgebied van de Baltagrot en het behouden van natuurlijk erfgoed door de harmonische pracht van de locatie tentoon te stellen. Eén dag per jaar 'ontwaakt' de grot. Optredens, gasten, toeristen en organisatoren met instrumenten en apparatuur lopen een half uur van het dorp Balta naar de grot. De grot heeft een geweldige akoestiek, wat de concerten zo'n succes maakt.

Benodigde middelen

- Human Resources
- Muzikanten
- Financiële middelen
- Lokaal enthousiasme
- Vrijwilligers

Raising awareness of natural heritage sites like Balta Cave using a new concept, the speoconcert, to combine nature and culture.

The first speoconcert in Blata Cave was held in 2011 and the event has gone on to become a local tradition. It is organised by the Mehedinți Plateau Geopark management body in collaboration with the I. Șt. Paulian Art School as part of the Mehedinți Plateau Geopark Festive Days. The event receives support from Mehedinți County Council and features performances by regional and national classical, jazz and folk musicians. The purpose of the event was to promote tourism in the karst area of Balta and to preserve natural heritage by showcasing the site's harmonious beauty. One day each year, the cave 'wakes up'. Performers, guests, tourists and organisers carrying instruments and equipment walk half an hour from Balta village to the cave. The cave has good acoustics, which helps to make the concerts a success.

Resources needed

- Human resources
- Artists
- Financial resources
- Local enthusiasm
- Volunteers

Bewijs van het succes

Vind-ik-leuks, gedeelde berichten en reacties op sociale media

Aandacht van de media

Het aantal deelnemers (200-300 mensen)

Samenwerking tussen culturele instituten (professoren, studenten en muzikanten) en beheersorganen van beschermde gebieden (het bestuur van Geopark en de lokale overheidsinstanties)

Potentie voor educatie of overdracht

Zorgvuldig beheer van toerisme kan bijdragen aan duurzaam beheer van natuurlijk erfgoed. Dit type evenement trekt liefhebbers van natuur en cultuur en combineert een wandeling door een prachtige natuurlijke omgeving met geweldige muziek.

WEB

<http://www.descoperamehedinti.ro/alin-buruiana-concert-extraordinar-in-pestera-mare-de-la-balta-eveniment-organizat-in-cadrul-zilele-geoparcului-platoul-mehedinti/>

Evidence of success

Likes, shares and comments on social media

Media appearances

Participant numbers (200-300 people)

Cooperation between cultural institutions (professors, students and artists) and management bodies for protected areas (the Geopark management board and the public authorities)

Potential for learning or transfer

When tourism is carefully managed, it can contribute to sustainable natural heritage management. This type of event attracts lovers of nature and culture, combining a walk through a beautiful natural environment with some excellent music.

WEB

<http://www.descoperamehedinti.ro/alin-buruiana-concert-extraordinar-in-pestera-mare-de-la-balta-eveniment-organizat-in-cadrul-zilele-geoparcului-platoul-mehedinti/>

Speoconcert, Balta cave. Mehedinti County

Regionaal Museum Ijzeren Poort – 'cultuurpillen'

Iron Gates Region Museum – culture 'pills'

Romeinse culturele elementen herstellen in het museum en duurzaam erfgoed combineren met toerisme.

Tijdens de Wereldoorlogen hielpen musea mensen door middel van waarden en monumenten om de tumultueuze tijden te doorstaan. Het Regionaal Museum Ijzeren Poort volgt hun voorbeeld en ontwikkelde een manier om online te communiceren met haar 'bezoekers', om het moraal hoog te houden en de hoop te voeden dat we kunnen terugkeren naar het normaal van voor corona. De cultuurpil is een maandelijkse serie op de Facebookpagina van het museum. Het focust op het erfgoed in de regio en speelt in op vragen van jongeren met uitleg, afbeeldingen en bewijs (voorwerpen uit de tentoonstelling van het Regionaal Museum Ijzeren Poort). Ook geeft het museografen de kans om het erfgoed te benutten. Deze strategie heeft tot doel een nauwe band met onze bezoekers te ontwikkelen. We laten zien welk werk er achter de schermen plaatsvindt en hoe lokaal cultureel erfgoed levend wordt gehouden door onderzoek, documentatie en conservering.

Benodigde middelen

1. Human Resources
2. Museumcollecties
3. Archieven

Rehabilitating Roman cultural elements at the museum and combining heritage sustainability and tourism.

Following the example of museums offering people values and landmarks to guide them through troubled times during World War I and II, the Iron Gates Region Museum has developed a way to communicate with its 'visitors' online to improve morale and keep the idea of returning to pre-COVID normality alive. The culture pill, a monthly series screened on the museum's Facebook page, focuses on the region's heritage and responds to young people's questions with explanations, images and evidence (items displayed at the Iron Gates Region Museum). It also gives the museographers an opportunity to make use of the heritage. The aim of this strategy was to maintain a close relationship with our visitors, show them the work being done behind closed doors and demonstrate how local cultural heritage is kept alive through research, documentation and preservation.

Resources needed

- Human resources
- Museum collections
- Archives

Evidence of success

Likes, shares and comments on the museum's social media accounts. Cooperation between cultural resource managers and heritage professionals (curators and conservators) is essential to present sites to the public in such a way as to ensure that archaeological resources are adequately protected, as the relationship between heritage protection and tourism is not entirely unproblematic.

Bewijs van het succes

Vind-ik-leuks, gedeelde berichten en reacties op sociale media-accounts. De samenwerking tussen cultuurbeheerders en erfgoedprofessionals (curatoren en restauratoren) is onmisbaar om locaties te tonen aan het publiek en archeologische vondsten voldoende te beschermen. Erfgoedbescherming en toerisme staan soms immers op gespannen voet met elkaar.

Potentie voor educatie of overdracht

De afgelopen tien jaar is de interesse voor het slimmer gebruiken van monumenten en erfgoedlocaties gegroeid. Gemeenschappen zouden van deze enorme potentie moeten kunnen profiteren. Nauwe samenwerking tussen de verschillende sectoren, met name met de toeristische sector, zal leiden tot efficiënter beheer en zal het bewustzijn van cultureel erfgoed vergroten. We kunnen culturele routes langs de Donau inlijven in de bestaande toeristische infrastructuur en ook de culturele potentie van andere regio's benutten voor duurzaam toerisme. Dit doel kunnen we makkelijker bereiken met een transnationale samenwerking tussen musea, gemeenteraden en toeristische organisaties. Ook onderwijzers zijn belangrijke deelnemers. Zij zijn essentieel voor de toekomst van het cultureel en natuurlijk erfgoed. Scholen, universiteiten en wetenschappelijke instituten op alle niveaus moeten worden voorgelicht over mogelijke erfgoedkandidaten. Samen met hen kunnen we meer bewustzijn creëren van de uitdagingen die het beschermen van cultureel erfgoed met zich meebrengt.

WEB

Potential for learning or transfer

Over the last decade, interest in making better use of monuments and heritage sites has grown and communities should be able to benefit from this huge potential. Close cross-sector collaboration, especially with the tourism sector, will lead to more efficient management and improve awareness of cultural heritage. Cultural routes along the Danube could be incorporated into existing tourism infrastructures and the cultural potential of different regions could be harnessed for sustainable tourism. This could be better achieved via transnational cooperation between museums, municipal councils and tourism organisations. Educators are also important participants and are key to the future of cultural and natural heritage. Schools, universities and scientific centres at all levels should be informed of potential nominations and recruited to raise awareness of the issues involved in safeguarding cultural heritage.

WEB

<https://www.facebook.com/profile.php?id=100057539825968>

Iron Gates Museum. Mehedinti County

Een innovatief toerismeproduct in het Nationaal Park IJzeren Poort

An innovative tourism product at the Iron Gates Natural Park

Een innovatief toerismeproduct voor een digitale verkenning van natuurlijk en cultureel erfgoed in het Nationaal Park IJzeren Poort.

Met behulp van moderne technologieën digitaliseren en presenteren we culturele en natuurlijke erfgoedlocaties: een zeer accuraat digitaal 3D-model van het natuurpark op een passende schaal. Alle noemenswaardige natuurlijke en culturele erfgoedlocaties in de twee parken worden gedigitaliseerd, waaronder forten, kerken, rotsformaties, grotten en informatieve wandelroutes. We creëren een innovatief web-portal met een virtuele videotour van natuurlijke en culturele locaties in de twee parken, een virtuele vertoning van regionale musea, een kennisbank van gedigitaliseerde tentoonstellingen en een presentatie van tradities en gebruiken uit deze grensoverschrijdende regio. Bezoekers kunnen een app downloaden om in 3D rond te kijken op mobiele apparaten en om gedigitaliseerde 3D-afbeeldingen te uploaden.

Benodigde middelen

- Drone-systeem met optie voor LiDAR en camera
- Digitale camera voor fotogrammetrie
- RPAS-systeem (Remotely Piloted Aerial System - type helicopter) met mogelijkheid voor LiDAR met goed zelfsturend vermogen en bereik
- LiDAR (Light Detection and Ranging)

Creating an innovative tourism product using digitalisation to explore natural and cultural heritage at the Iron Gates Natural Park.

Modern technologies will be used to digitalise and present cultural and natural heritage sites in this tourism product, which will feature a high-precision, 3D digital model of the natural park at an appropriate scale. All significant natural and cultural heritage sites at the two parks will be digitalised, including fortresses, churches, rock phenomena, caves and information trails. An innovative web portal with a virtual video tour of natural and cultural sites at the two parks, a virtual exhibition of museums from the region, a database of digitalised exhibits and a presentation of traditions and customs from this cross-border region will be created. It will be possible to download a 3D survey application for mobile devices and to upload digitised 3D images.

Resources needed

- UAS system with option for LiDAR and camera
- Digital camera for photogrammetry
- RPAS system (Remotely Piloted Aerial System - copter type) with option for LiDAR with good flight autonomy and scope
- LiDAR (Light Detection and Ranging)

Evidence of success

The use of this practice to create a tourism, economic and cultural product has enhanced the appeal of the multiple heritage sites in the southwest region, contributing to rising visitor numbers and local economic growth.

Bewijs van het succes

Toeristische, economische en culturele producten die op deze manier zijn ontwikkeld, hebben de verschillende erfgoedlocaties in de zuidwestelijke regio aantrekkelijker gemaakt. Dit heeft geleid tot groeiende bezoekersaantallen en lokale economische groei.

Potentie voor educatie of overdracht

We hebben een uniek en competitief toeristisch product ontwikkeld ter verbetering van de economische efficiëntie van het toerisme in de regio. Er worden vier culturele toeristische routes opgezet in combinatie met natuurlijke locaties, die in 3D worden gedigitaliseerd en in een webportal tentoon worden gesteld. De potentie voor educatie zit in het belang van het gebruik van technologie voor het reconstrueren van het natuurlijke landschap en het grondig bestuderen van geconstateerde onregelmatigheden om ons begrip te verbeteren van geofysische prospectieresultaten en van onze archeologische interpretaties van geofysische data. Dit vergroot de aantrekkingskracht van de routes en leidt tot hogere bezoekersaantallen.

WEB

Potential for learning or transfer

A unique, competitive tourism product improving the economic efficiency of tourism to the region has been developed. Four cultural tourism routes will be created in combination with natural sites, which will be 3D digitalised and exhibited on a web portal. The potential for learning relates to the importance of using technology to reconstruct the natural landscape and thoroughly examine any anomalies identified to improve our understanding of geophysical prospecting results and our archaeological interpretations of geophysical data. This will enhance the appeal of the routes and attract higher numbers of visitors.

WEB

<https://www.youtube.com/watch?v=36cOolZZdm8>

Rock sculpture of Decebalus. Mehedinti County

Het neoklassieke paleis Gheorghe Pleșa in Obârșia de Câmp

The neoclassical Gheorghe Pleșa Palace in Obârșia de Câmp

Via toeristische ontwikkeling en transparant en stabiel 'eigenaarschap' de bescherming en duurzaamheid waarborgen van het erfgoed van het neoklassieke paleis Gheorghe Pleșa in Obârșia de Câmp.

Het neoklassieke paleis Gheorghe Pleșa bevindt zich in het dorp Obârșia de Câmp, ongeveer 65 km van de provinciehoofdstad Drobeta-Turnu Severin. Het gebouw lijkt te zijn gebouwd aan het eind van de 19e eeuw, in een Franse bouwstijl. Volgens de lokale bevolking werd het gebouw sporadisch bewoond en bracht de eigenaar het grootste deel van het jaar door in Parijs. Het lijkt erop dat het paleis in 1948 is gedoneerd aan de inwoners van Obârșia. Veranderingen in het politieke regime aan het einde van de Tweede Wereldoorlog hadden negatieve gevolgen voor het paleis. Het landgoed werd genationaliseerd en het gebouw werd het hoofdkantoor van het lokale station voor landbouwwerktuigen.

In de twee decennia na 1989 was de status van het gebouw onduidelijk. Agromec probeerde het paleis over te nemen, maar de burgemeester hield dit tegen. De gemeenteraad besloot daarop om het paleis tot publiek eigendom te maken. Kort daarna begonnen de plafonds af te brokkelen. De oorspronkelijke terracotta open haarden en fornuizen zijn allang verdwenen. Op 25 februari 2004 verkreeg een Belg het gebruiksrecht van het gebouw voor 49 jaar. Hij won dit in een veiling met drie bidders. Samen met het paleis leasde de nieuwe gebruiker ook 32 hectare land, waarop hij de grootste golfbaan van Europa wilde neerzetten. De Belg hield zich echter niet aan zijn belofte en de gemeenteraad ontbond het contract via de rechtbank.

In 2013 vond een deskundige evaluatie plaats.

Using tourism development and transparent, stable 'ownership' to ensure heritage protection and sustainability at the neoclassical Gheorghe Pleșa Palace in Obârșia de Câmp.

The neoclassical Gheorghe Pleșa Palace is located in the village of Obârșia de Câmp, around 65 km from the county seat, Drobeta-Turnu Severin. The building appears to have been constructed at the end of the 19th century in a French architectural style. According to information from local people, the building was inhabited sporadically and the owner spent most of the year in Paris. It seems that in 1948, the palace was donated to the residents of Obârșia. Political regime change at the end of World War II had detrimental consequences for the palace as the estate was nationalised and the building transformed into the headquarters for the local Agricultural Machinery Station.

For almost two decades following 1989, the status of the building was unclear. An initial attempt to take over the palace was made by Agromec, but the local mayor's office intervened and the municipal council decided to bring the castle into public ownership. Shortly after, the ceilings began to crumble and the original terracotta fireplaces and stoves have long since disappeared. On February 25 2004, use of the building was granted to a Belgian citizen for 49 years, following an auction with three bidders. As well as the palace, the Belgian also leased 32 hectares of land, where he undertook to build the largest golf course in Europe. Unfortunately, the Belgian did not keep his promise and the municipal council terminated the contract in court following a series of lawsuits.

In 2013, following an expert evaluation, the municipal council decided to assign the palace to a local resident, who was obliged to pay appro-

De gemeenteraad besloot om het paleis toe te kennen aan een lokale inwoner, met de verplichting dat hij 25 jaar lang ongeveer 4.000 lei per jaar zou betalen en het gebouw binnen maximaal drie jaar zou restaureren tot haar oorspronkelijke toestand. Daarna zou hij het onderhouden als toeristische bestemming. De inwoner beloofde het paleis te restaureren met behulp van een Amerikaanse investeerder, zodat het deel kon uitmaken van het lokale toeristische circuit. Naast de restauratie van het paleis waren er plannen voor het aanleggen van een golfbaan en recreatiemogelijkheden voor toeristen (koetsritten, sportvissen, enz.). Het initiatief is echter nooit verwezenlijkt en het paleis is nog altijd een ruïne.

De opeenvolgende eigenaren uit deze periode hebben het gebouw niet correct gebruikt, met ernstige schade tot gevolg. In 2018 werd het eigenaarschap van paleis Gheorghe Pleșa overgedragen van de Gemeenteraad Obârșia de Câmp aan de Provinciale Raad Mehedinți.

De uitdaging waar de raad van Mehedinți voor staat is het herstel van het gebouw en het gebruik ervan als cultureel centrum. De verschillende delen van het gebouw worden ontworpen met het oog op flexibiliteit, met ruimte voor permanente, tijdelijke of seizoensgebonden culturele en educatieve activiteiten: permanente en tijdelijke tentoonstellingen, debatten over allerlei onderwerpen, creatieve kampen (kunst, literatuur, muziek), workshops, shows en andere culturele evenementen.

Benodigde middelen

- € 5.000.000,-

ximately 4,000 lei per year for 25 years to restore the building to its original condition within a maximum of three years and maintain it as a tourist destination. The local resident promised to renovate the palace with help from a US investor so that it could be incorporated into the local tourism circuit. As well as renovating the palace, the plan also encompassed the creation of a golf course and leisure activities for tourists (carriage rides, sport fishing, etc.). Unfortunately, the initiative did not come to fruition and the palace remains in ruins.

The successive owners during this period did not use the building properly, causing severe damage. Finally, in 2018, ownership of Gheorghe Pleșa Palace was transferred from Obârșia de Câmp Municipal Council to Mehedinți County Council.

The challenge facing Mehedinți County Council is to rehabilitate the building and use it as a cultural centre. The different parts of the building will be designed to be flexible, allowing permanent, temporary or seasonal cultural and educational activities to be held: permanent and temporary exhibitions, debates on different topics, creative camps (art, literature, music), workshops, shows and other cultural events.

Resources needed

- €5,000,000

*The neoclassical Gheorghe Pleșa Palace in Obârșia de Câmp.
Mehedinți County*

Bewijs van het succes

De opeenvolgende eigenaren uit deze periode hebben het gebouw niet correct gebruikt, met ernstige schade tot gevolg. In 2018 werd het eigenaarschap van paleis Gheorghe Pleșa overgedragen van de Gemeenteraad Obârșia de Câmp aan de Provinciale Raad Mehedinți.

De eerste stap die de raad van Mehedinți nam, was het treffen van noodmaatregelen om het dak te repareren, zodat geen regen en sneeuw meer naar binnen viel. Hiermee is verder verval van het gebouw gestopt.

Potentie voor educatie of overdracht

Dit project laat zien hoe het economische en sociale belang van erfgoed voor lokale gemeenschappen kan worden beoordeeld en het benadrukt de onverwachte uitdagingen die ontstaan als het eigenaarschap niet duidelijk is.

Hoewel het eigendom is van het Ministerie van Cultuur, werd het historische monument jarenlang genegeerd. In 2007-2008 werd het gebouw eigendom van de gemeente, die het tweemaal probeerde te verhuren, zodat het kon worden hersteld en gebruikt. Helaas hadden de handelingen van de concessiehouders een destructief effect op het paleis. De bestaande schade werd niet gerepareerd en het was onmogelijk om verdere schade van meerdere ondoordachte restauraties te voorkomen. De contracten werden beëindigd en een verminkt historisch monument bleef achter: de open haarden zijn gesloopt, de thermische ketel en radiatoren zijn verdwenen, de spiegels zijn weg, de meeste muurschilderingen die het interieur bedekten, zijn opzettelijk vernietigd en de originele dakbedekking is verwijderd en vervangen door een materiaal van slechte kwaliteit, dat geleidelijk is afgebladderd.

Hoewel het veel van zijn oorspronkelijke grandeur weet te behouden, draagt het gebouw ook

Evidence of success

The successive owners during this period did not use the building properly, causing severe damage. Finally, in 2018, ownership of Gheorghe Pleșa Palace was transferred from Obârșia de Câmp Municipal Council to Mehedinți County Council.

The first step taken by Mehedinți County Council was to take emergency measures to repair the roof, which had holes allowing rain and snow to enter, to put a stop to the ongoing degradation of the building.

Potential for learning or transfer

This practice shows how to evaluate the social and economic importance of heritage assets for local communities and highlights the unforeseen challenges caused by a lack of clear ownership.

Despite being owned by the Ministry of Culture, the historical monument was ignored for many years. In 2007-2008, the property came under the ownership of the local authority, which tried to lease it on two separate occasions so that it could be restored and used. Unfortunately, the activities of the concessionaires had a destructive impact on the palace. The existing damage was not repaired and it was impossible to prevent further damage caused during several misguided renovations. The contracts were terminated, leaving a mutilated historical monument behind: the fireplaces had been demolished, the thermal power plant and radiators had disappeared, the mirrors had gone, most of the murals covering the interior had been deliberately destroyed and the original roof covering had been removed and replaced with a poor-quality material that gradually peeled off.

Although it retains much of its original grandeur, the building still bears the traces of a decade when water flowed through the ceilings, the

de littekens van tien jaar lekkage via het dak, muren die doelwit waren van graffiti en kamers die onderdak boden aan kraaien en ander wild.

WEB

- <https://artificiiblog.wordpress.com/2019/09/26/castelul-plesia-din-obarsia-de-camp-mehedinti/>
- <http://www.monumenteoltenia.ro/palatul-neoclastic-gh-plesa-obarsia-de-camp/>
- https://adevarul.ro/locale/turnu-severin/boierul-gheorghe-plesa-ridicat-castel-obarsia-camp-bogata-frantuzoica-1_54c16676448e03c0fddc8879/index.html
- <https://www.zf.ro/ziarul-de-duminica/familia-plesia-2975900>
- <https://www.facebook.com/palatulplesia/>

walls were the target of graffiti and the rooms became a shelter for crows and other wildlife.

WEB

- <https://artificiiblog.wordpress.com/2019/09/26/castelul-plesia-din-obarsia-de-camp-mehedinti/>
- <http://www.monumenteoltenia.ro/palatul-neoclastic-gh-plesa-obarsia-de-camp/>
- https://adevarul.ro/locale/turnu-severin/boierul-gheorghe-plesa-ridicat-castel-obarsia-camp-bogata-frantuzoica-1_54c16676448e03c0fddc8879/index.html
- <https://www.zf.ro/ziarul-de-duminica/familia-plesia-2975900>
- <https://www.facebook.com/palatulplesia/>

Interior of the neoclassical Gheorghe Pleșa Palace in Obîrșia de Câmp, Mehedinți County

Regionaal Museum IJzeren Poort: de verhouding tussen bescherming van erfgoed en ontwikkeling van toerisme

Iron Gates Region Museum: the relationship between heritage protection and tourism development

Dit project omvat het proces van het herstellen van Romeins cultureel en historisch erfgoed in het museum en de verhouding tussen restauratie en de ontwikkeling van toerisme, als onderdeel van een poging om Romeins erfgoed in het bredere sociale en economische stelsel van de lokale samenleving te brengen.

Een van de doelen van dit initiatief was het ontwikkelen van een toeristische infrastructuur door herstel van Romeins en middeleeuws erfgoed. Er zijn wandelroutes gemaakt die bezoekers toegang geven tot het culturele en historische erfgoed in het museum en alle nodige diensten en faciliteiten om de negatieve effecten van overtoerisme te beperken, zijn aanwezig.

Naast toerisme bieden de kasteelgronden van de Romeinse sites mogelijkheden voor culturele evenementen voor toeristen en de lokale gemeenschap, zoals historische shows, shows met artillerie, historische reconstructies, traditionele dansvoorstellingen, workshops en avondtours. Er is een uitgebreid educatief programma opgezet voor kinderen en jongeren, met geschiedenislessen, educatieve activiteiten en kunstworkshops, om de rendabiliteit en duurzaamheid van het herstelde Romeinse erfgoed te garanderen.

Het project is uitgevoerd als deel van een overeenkomst tussen twee verschillende overheidsinstanties: het Stadsbestuur Drobeta Turnu Severin en de Provinciale Raad Mehedinti. Tot de voornaamste belanghebbenden en begunstigen behoren het Stadsbestuur Drobeta Turnu Severin, de Provinciale Raad Mehedinti, lokale gemeenschappen, Roemeense en buitenlandse toeristen en onderzoekers.

This practice illustrates the process of restoring Roman cultural and historical heritage at the museum and the relationship between restoration and tourism development as part of efforts to bring Roman heritage into the broader social and economic fabric of local society.

One of the objectives of this initiative was to develop tourism infrastructure by restoring Roman and medieval heritage assets. Visitor trails were created to enable access to the cultural and historical heritage on display at the museum and all necessary services and facilities were provided to minimise the negative effects of overtourism.

Besides tourism, cultural events aimed at tourists and the local community can now be held in the castle area of the Roman sites, including historical shows, artillery shows, historical reconstructions, traditional dance displays, workshops and night-time tours. There is an extensive educational programme for children and young people, offering history lessons, educational activities and art workshops to guarantee the viability and sustainability of the Roman heritage that has been restored.

The project was carried out as part of an agreement between two different public authorities: Drobeta Turnu Severin City Council and Mehedinti County Council. The main stakeholders and beneficiaries are: Mehedinti County Council, Drobeta Turnu Severin City Council, local communities, Romanian and foreign tourists, researchers, etc.

Benodigde middelen

- Gefinancierd door het Regionaal Operationeel Programma 2007-2013
- Totale waarde van het project: € 11.450.000
- Niet-terugvorderbare waarde (EFRO en nationaal budget): € 8.860.000

Bewijs van het succes

Het Romeinse cultureel erfgoed is hersteld en er is toeristische infrastructuur ontwikkeld om de erfgoedlocaties en bouwwerken te beschermen en behouden. De samenwerking tussen cultuurbeheerders en erfgoedprofessionals (curatoren en restauratoren) is onmisbaar om erfgoedlocaties te tonen aan het publiek en archeologische vondsten voldoende te beschermen. Erfgoedbescherming en toerisme staan soms immers op gespannen voet met elkaar.

Potentie voor educatie of overdracht

De implementatie van dit project, de restauratie van Romeins erfgoed in het Regionaal Museum IJzeren Poort en de ontwikkeling van een toeristisch, economisch en cultureel product, hebben de aantrekkingskracht vergroot van deze erfgoedlocatie in de zuidwesterlijke regio, wat heeft geleid tot groeiende bezoekersaantallen en plaatselijke economische groei. De Provinciale Raad Mehedinti heeft voorlichting gegeven aan instituten in hetzelfde veld in andere provincies om het project voor vergelijkbare doelen in te zetten. Dit benadrukt het belang en de noodzaak ervan.

De afgelopen tien jaar is de interesse voor het slimmer gebruiken van monumenten en erfgoedlocaties gegroeid. Gemeenschappen zouden van deze enorme potentie moeten kunnen profiteren. Nauwe samenwerking tussen de verschillende sectoren, met name

Resources needed

- Funded under Regional Operational Programme 2007-2013
- Total value of the project: €11,450,000
- Non-reimbursable value (ERDF and national budget): €8,860,000

Evidence of success

The Roman cultural heritage assets were restored and tourism infrastructure was developed to protect and preserve heritage sites and structures. Cooperation between cultural resource managers and heritage professionals (curators and conservators) is essential to present heritage sites to the public in such a way as to ensure that archaeological resources are adequately protected, as the relationship between heritage protection and tourism is not entirely unproblematic.

Potential for learning or transfer

The implementation of this practice, the restoration of Roman heritage at the Iron Gates Region Museum and the development of a tourism, economic and cultural product has enhanced the appeal of this heritage site in the southwest region, contributing to rising visitor numbers and local economic growth. Mehedinti County Council has informed institutions in the same field in other countries about the practice to allow it to be used for similar objectives, highlighting its importance and necessity.

Over the last decade, interest in making better use of monuments and heritage sites has grown and communities should be able to benefit from this huge potential. Close cross-sector collaboration, especially with the tourism sector, will lead to more efficient management and improve awareness of cultural heritage. Cultural

Iron Gates Museum aerial views. Dobreta Turnu Severin. Mehedinti County.

met de toeristische sector, zal leiden tot efficiënter beheer en zal het bewustzijn van cultureel erfgoed vergroten. We kunnen culturele routes langs de Donau inlijven in de bestaande toeristische infrastructuur en ook de culturele potentie van andere regio's benutten voor duurzaam toerisme. Dit doel kunnen we makkelijker bereiken met een transnationale samenwerking tussen musea, gemeenteraden en toeristische organisaties.

Ook onderwijzers zijn belangrijke deelnemers. Zij zijn essentieel voor de toekomst van het cultureel en natuurlijk erfgoed. Scholen, universiteiten en wetenschappelijke instituten op alle niveaus moeten worden voorgelicht over mogelijke erfgoedkandidaten. Samen met hen kunnen we meer bewustzijn creëren van de uitdagingen die het beschermen van cultureel erfgoed met zich meebrengt. Om het erfgoed geschikt te maken voor nieuwe functies, is middels onderzoek meer inzicht ontwikkeld in het erfgoed en de eigenschappen ervan. De historische inhoud en vorm van het erfgoed is bewaard gebleven. De Romeinse locaties zijn nu toegankelijk voor bezoekers en worden gepromoot. Inmiddels maken de nieuwe culturele en educatieve functies van de locatie het tot een belangrijke plek voor de lokale gemeenschap en een toeristische trekpleister op regionaal en nationaal niveau.

WEB

<http://ghidulmuzeelor.cimec.ro/iden.asp?k=436>

<https://archive.is/20140315180812/http://coridorulverde.ro/museum-starchaeology.html>

<https://muzeulportilordefier.patrimoni.ro>

routes along the Danube could be incorporated into existing tourism infrastructures and the cultural potential of different regions could be harnessed for sustainable tourism. This could be better achieved via transnational cooperation between museums, municipal councils and tourism organisations.

Educators are also important participants and are key to the future of cultural and natural heritage. Schools, universities and scientific centres at all levels should be informed of potential nominations and recruited to raise awareness of the issues involved in safeguarding cultural heritage. To adapt the heritage assets to their new functions, research was carried out to obtain further knowledge about the assets and their characteristics. The historical substance and form of the heritage site have been preserved. The Roman sites are now open to visitors and promotional work is being carried out. Meanwhile, the site's new cultural and educational functions make it an important place for the local community and a tourist attraction on a regional and national scale.

WEB

<http://ghidulmuzeelor.cimec.ro/iden.asp?k=436>

<https://archive.is/20140315180812/http://coridorulverde.ro/museum-starchaeology.html>

<https://muzeulportilordefier.patrimoni.ro>

Recreation of the Roman City. Mehedinti County

Het middeleeuwse Fort van Severin: cultureel erfgoed verrijken door restauratie en conservatie

Severin Medieval Fortress: enhancing cultural heritage through restoration and preservation

Dit project illustreert het proces van het herstellen van cultureel en historisch erfgoed in het middeleeuwse Fort van Severin en toont de verhouding tussen restauratie en ontwikkeling van toerisme.

Prachtig uitzicht over de langste rivier van het continent, op de richel van een heuveltop die ooit bijdroeg aan de verdediging tegen aanvallers. Door zijn bevoorrechte positie werd het middeleeuwse fort van Severin al meer dan 400 jaar geleden gezien als de poort van de Donau naar Midden-Europa. Dit fort werd gebouwd als verdediging door de Hongaarse koning Ladislaus I (de Heilige) (1077-1095), op de grens tussen katholiek en orthodox grondgebied tijdens een langlopende militaire en religieuze strijd tussen de Hongaarse monarchie, Bulgarije en Roemenië.

De geschiedenis van deze citadel hangt nauw samen met die van meerdere prominente Roemeense heersers uit die tijd. Het fort werd in 1524 veroverd door Suleyman de Grote, die, na de Slag bij Mohács in 1526, het bevel gaf om het te vernietigen. De stenen werden gebruikt voor de bouw van andere forten ten zuiden van de Donau.

Tijdens het project werden de muren van het fort hersteld en werd er een toeristisch paviljoen gebouwd. Nu kunnen toeristen het middeleeuwse fort, de twee paviljoens in het binnenhof, de muur om het fort, de brug en het park bezoeken.

Zodra bezoekers de muren van de citadel binnenkomen, staan ze voor een enorm blok van steen dat ooit diende als de verdedigingstoren. In het fort staat een glazen toeristisch paviljoen dat een sterk contrast vormt met de stenen muren van het fort. Het paviljoen is gebouwd met Europese financiering en vormt een moderne toeristische ruimte waar bezoekers kunnen

This practice illustrates the process of restoring cultural and historical heritage at Severin Medieval Fortress and reveals the relationship between heritage sustainability and tourism development.

With stunning views over the largest river on the continent from a hilltop ledge that once made it easy to defend against attackers, its privileged position prompted Severin Medieval Fortress to be viewed as a gateway from the Danube to Central Europe more than 400 years ago. Built for defence purposes by Hungarian king Ladislaus I (the Saint) (1077-1095), the fortress was constructed on the border between Catholicism and Orthodoxy during an ongoing military and religious dispute between the Hungarian crown, Bulgaria and Romania.

The citadel's history is intertwined with that of several prominent Romanian rulers from the era. The fortress was conquered by Soliman the Magnificent in 1524, who, after the Battle of Mohacs in 1526, ordered it to be demolished and the stones to be used to build other fortresses south of the Danube.

During the project, the fortress walls were restored and a tourist pavilion was built, allowing tourists to visit the medieval fortress, the two pavilions in the courtyard, the wall surrounding the fortress, the bridge and the park.

Once inside the walls of the citadel, visitors are faced with a huge block of stone that once served as the defence tower. Inside the fortress, there is a glass tourist pavilion, which contrasts sharply with the stone walls of the fortress. The pavilion was built using European funds and is a modern tourist space where visitors can learn about the history of the fortress. The tourist pavilion contains paintings of all the rulers whose fates were intertwined with that of the fortress, which were produced and donated by the cartoonist Ștefan Popa Popas.

leren over de geschiedenis van het fort. Het toeristisch paviljoen stelt schilderijen tentoon van alle heersers wiens lot is verweven met dat van het fort. De schilderijen zijn gemaakt en gedoneerd door cartoonist Ștefan Popa Popas.

Het fort herbergt ook een verwoeste kerk, die door de jaren heen wisselde tussen orthodox en katholiek, afhankelijk van de dominante religie in het fort op dat moment. Bezoekers die het fort verkennen, hebben vanaf de heveultop een fantastisch uitzicht over de rivier de Donau.

Het middeleeuwse fort van Severin maakt nu deel uit van het nationale en internationale toeristisch circuit.

Benodigde middelen

- Het project werd gefinancierd door het Regionaal Operationeel Programma 2007-2013
- Totale waarde van het project: 57.879.000 lei
- Niet-terugvorderbare waarde (EFRO en nationaal budget): 42.489.000 lei

Bewijs van het succes

Het cultureel erfgoed is hersteld en er is toeristische infrastructuur ontwikkeld om de erfgoedlocaties en bouwwerken te beschermen en behouden. De samenwerking tussen cultuurbeheerders en erfgoedprofessionals (curatoren en restauratoren) is onmisbaar om erfgoedlocaties te tonen aan het publiek en archeologische vondsten voldoende te beschermen. Erfgoedbescherming en toerisme staan soms immers op gespannen voet met elkaar.

In 2018 ontving het fort meer dan 10.000 bezoekers en de entree was gratis tot 2020. Daarna liep de monitoring op het door Europa gefinancierde restauratieproject van het fort ten einde.

The fortress is also home to a ruined church, which oscillated from Orthodox to Catholic over the years, depending on the predominant religion in the fortress at the time. As they continue to explore the fortress, visitors will encounter an incredible view of the River Danube from the hilltop.

As a result of this project, Severin Medieval Fortress now forms part of the national and international tourism circuit.

Resources needed

- The project was funded under Regional Operational Programme 2007-2013
- Total value of the project: 57,879,000 lei
- Non-reimbursable value (ERDF and national budget): 42,489,000 lei

Evidence of success

The cultural heritage assets were restored and tourism infrastructure was developed to protect and preserve heritage sites and structures. Cooperation between cultural resource managers and heritage professionals (curators and conservators) is essential to present heritage sites to the public in such a way as to ensure that archaeological resources are adequately protected, as the relationship between heritage protection and tourism is not entirely unproblematic.

In 2018, the fortress welcomed more than 10,000 visitors and entry was free until 2020, when monitoring on the European-funded project to restore the fortress came to an end.

Severin Medieval Fortress, Mehedinti County

Potentie voor educatie of overdracht

De laatste tien jaar is de interesse voor slimmer gebruik van monumenten en erfgoed gegroeid. Gemeenschappen zouden moeten kunnen meegenieten van deze enorme archeologische potentie. Nauwe samenwerking tussen de verschillende sectoren, met name met de toeristische sector, zal leiden tot efficiënter beheer en zal het bewustzijn van cultureel erfgoed vergroten. We kunnen culturele routes langs de Donau inlijven in de bestaande toeristische infrastructuur en ook de culturele potentie van andere regio's benutten voor duurzaam toerisme. Dit doel kunnen we makkelijker bereiken met een transnationale samenwerking tussen musea, gemeenteraden en toeristische organisaties.

Ook onderwijzers zijn belangrijke deelnemers. Zij zijn essentieel voor de toekomst van het cultureel en natuurlijk erfgoed. Scholen, universiteiten en wetenschappelijke instituten op alle niveaus moeten worden voorgelicht over mogelijke erfgoedkandidaten. Samen met hen kunnen we meer bewustzijn creëren van de uitdagingen die het beschermen van cultureel erfgoed met zich meebrengt. Om het erfgoed geschikt te maken voor nieuwe functies, is middels onderzoek meer inzicht ontwikkeld in het erfgoed en de eigenschappen ervan. De historische inhoud en vorm van het erfgoed is bewaard gebleven. De locatie is nu toegankelijk voor bezoekers en wordt gepromoot. Inmiddels maken de nieuwe culturele en educatieve functies van de locatie het tot een belangrijke plek voor de lokale gemeenschap en een toeristische trekpleister op regionaal en nationaal niveau.

WEB

https://en.wikipedia.org/wiki/Severin_Fortress

<https://www.portal.primariadrobeta.ro/articol/cetatea-medievala-a-severinului/>

Potential for learning or transfer

Over the last decade, interest in making better use of monuments and heritage sites has grown and communities should be able to benefit from this huge archaeological potential. Close cross-sector collaboration, especially with the tourism sector, will lead to more efficient management and improve awareness of cultural heritage. Cultural routes along the Danube could be incorporated into existing tourism infrastructures and the cultural potential of different regions could be harnessed for sustainable tourism. This could be better achieved via transnational cooperation between museums, municipal councils and tourism organisations.

Educators are also important participants and are key to the future of cultural and natural heritage. Schools, universities and scientific centres at all levels should be informed of potential nominations and recruited to raise awareness of the issues involved in safeguarding cultural heritage. To adapt the heritage assets to their new functions, research was carried out to obtain further knowledge about the assets and their characteristics. The historical substance and form of the heritage site have been preserved. The site is now open to visitors and promotional work is being carried out. Meanwhile, the site's new cultural and educational functions make it an important place for the local community and a tourist attraction on a regional and national scale.

WEB

https://en.wikipedia.org/wiki/Severin_Fortress

<https://www.portal.primariadrobeta.ro/articol/cetatea-medievala-a-severinului/>

Provincie groningen

Gelaagde samenwerking in het Ontwikkelingsplan Landschap en Erfgoed Maarhuizen

Layered cooperation in Maarhuizen Landscape and Heritage Development Plan

Groningen heeft een uitgebreid netwerk van particulieren, ondernemers, non-profit organisaties en overheidsinstanties die zich inzetten voor herstel, behoud en ontwikkeling van het erfgoed, de ruimtelijke kwaliteit en het landschap van het gebied. De unieke kenmerken van het Groningse landschap bieden uitstekende voorwaarden voor toerisme en recreatie in de provincie, alsmede kansen voor groei in werkgelegenheid en ondernemerschap. In deze goede praktijk zoomen we in op dit netwerk als beheermodel en kijken we naar de mogelijkheden om lokaal erfgoed te versterken door middel van een vrijetijdseconomie. Als praktijkvoorbeeld worden de goede praktijken in het cultuurlandschap van Maarhuizen nader beschreven.

De provincie Groningen heeft een uitgebreid netwerk van mensen en organisaties die zich inzetten voor herstel, behoud en ontwikkeling van het erfgoed, de ruimtelijke kwaliteit en het landschap van het gebied. Samenwerking en co-creatie binnen dit netwerk resulteren in een toenemend aantal praktijken waarbij nieuwe toepassingen worden ontwikkeld voor erfgoed dat niet langer voor zijn oorspronkelijke doel wordt gebruikt, teneinde deze locaties een duurzamere toekomst te geven. In deze goede praktijk beschrijven we een van deze initiatieven als voorbeeld: cultuurlandschap Maarhuizen. Als eerste beschrijven we de gelaagde samenwerking in Groningen.

Het netwerk omvat:

- Particulieren en ondernemers: naar schatting is 80% van de erfgoedlocaties in de provincie Groningen in handen van particulieren. Eigenaren van monumentale panden hebben de Vereniging Groninger Monument Eigenaren (VGME) opgericht.
- Regionale en lokale overheid: de Nederlandse overheid speelt een faciliterende rol bij het

Groningen has an extensive network of private individuals, entrepreneurs, non-profit organisations and government agencies who are committed to restoring, conserving and developing the area's heritage, spatial quality and landscape. The unique characteristics of Groningen's landscape offer excellent conditions for tourism and recreation in the province, as well as opportunities for growth in employment and entrepreneurship. In this good practice, we zoom in on this network as a management model and consider the opportunities for reinforcing local heritage via a leisure economy. The good practices employed in the Maarhuizen cultural landscape are described in greater detail as a practical example.

The province of Groningen is home to an extensive network of people and organisations who are committed to restoring, conserving and developing the area's heritage, spatial quality and landscape. Cooperation and co-creation within this network results in a proliferation of practices whereby new uses for heritage no longer used for its original purpose are developed to give these sites a more sustainable future. In this good practice, we describe one of these initiatives as an example: the Maarhuizen cultural landscape. Firstly, we will describe the layered cooperation taking place in Groningen.

This network comprises:

- Private individuals and entrepreneurs: an estimated 80% of heritage sites in the province of Groningen are owned by private individuals. Owners of monumental heritage buildings have formed the Groningen Monument Owners' Association (VGME).
- Regional and local government: the Dutch government plays a facilitating role in restoring, conserving and enhancing heritage by providing subsidies, designing and implementing policies and providing advice

restaureren, behouden en versterken van erfgoed door subsidies te verstrekken, beleid te ontwerpen en uit te voeren en advies en expertise te geven. De overheid zelf bezit maar weinig erfgoed en het erfgoed dat ze bezit, wordt gebruikt voor eigen doeleinden.

- Erfgoedstichtingen: dit zijn onder meer de Stichting Oude Groninger Kerken, die 95 oude kerken bezit, de Stichting Het Groninger Landschap, die 35 rijksmonumenten bezit, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer. Deze stichtingen bezitten, herstellen, onderhouden en ontwikkelen erfgoed en het cultuurlandschap.
- Aangesloten organen: deze zetten zich ook in voor erfgoed, leveren expertise en ondersteunen multidisciplinaire en participatieve processen, onderzoek, marketing, enz. Dit zijn onder meer Libau, Marketing Groningen, Rijksuniversiteit Groningen en Hanzehogeschool.
- Financiering: particuliere fondsen, landelijke restauratiefondsen, Prins Bernhard Cultuurfonds, etc.

Deze lijst is niet uitputtend: bij de ontwikkeling van toerisme zijn meer partijen betrokken. Het geeft echter wel een idee van de omvang van de infrastructuur in Groningen ter bescherming en ontwikkeling van erfgoedlocaties en het cultuurlandschap.

Hoe werkt deze samenwerkingsinfrastructuur in de praktijk? Dit wordt geïllustreerd door ons pilotproject: Maarhuizen cultuurlandschap.

Maarhuizen is een gehucht met een paar boerderijen en een historische begraafplaats gelegen op een wierde, een kunstmatige heuvel kenmerkend voor het cultuurlandschap in dit deel van Groningen. De unieke geomorfologie en historische agrarische structuren zijn nog steeds zichtbaar in het landschap. Het gebied

and expertise. The government itself owns very few heritage sites and uses most of the sites it does own for its own purposes.

- Heritage foundations: these include the Old Churches of Groningen Foundation, which owns 95 ancient churches, the Groningen Landscape Foundation, which owns 35 classified national heritage monuments, Natuurmonumenten and Staatsbosbeheer, among others. These foundations own, restore, maintain and develop heritage sites and the cultural landscape.
- Affiliated agencies: these agencies are also committed to heritage, providing expertise and supporting multidisciplinary and participatory processes, research, marketing, etc. They include Libau, Marketing Groningen, University of Groningen, University of Applied Sciences and Hanze Hogeschool.
- Funding: private funds, national restoration funds, Prince Bernhard Culture Fund, etc.

This list is not exhaustive: still more stakeholders are involved in tourism development. However, it gives an idea of the extent of Groningen's infrastructure for protecting and developing heritage sites and the cultural landscape.

How does this cooperation infrastructure work in practice? This is illustrated by our pilot project: Maarhuizen cultural landscape.

Maarhuizen is a hamlet with several farmhouses and a historic graveyard on a man-made hill, which is typical of the cultural landscape in this part of Groningen. Its unique geomorphology and historic agricultural structures are still visible in the landscape. The area has significant archaeological value. One of the farmhouses is 16th-century Enne Jans Heerd, a national monument that lost its original purpose when the last farmers left. To safeguard this cultural landscape, several parties (Staatsbosbeheer

*Heritage farmstead of Maarhuizen.
Zandstra en Van Rhijn*

heeft aanzienlijke archeologische waarde. Een van de boerderijen is de 16e-eeuwse Enne Jans Heerd, een rijksmonument dat zijn oorspronkelijke functie verloor toen de laatste boeren vertrokken. Verschillende partijen (eigenaar Staatsbosbeheer, twee particuliere beheerders, architecten Onix en LAOS) werken samen om dit cultuurlandschap te beschermen, met steun van andere organisaties en financieringsbronnen. Om het gebouw en het omliggende cultuurlandschap te behouden, vindt een combinatie van agrarische, culturele, ecologische en toeristische herontwikkeling plaats. Het gebouw wordt verduurzaamd via innovatieve restauratiemogelijkheden, terwijl het erfgoed en het omliggende cultuurlandschap behouden, hersteld en verder ontwikkeld worden.

Benodigde middelen

Dit grootschalige project op het gebied van landschap, erfgoed, archeologie, ecologie en toerisme wordt gefinancierd uit een breed scala aan bronnen: subsidies, particuliere fondsen, crowdfunding en nationale fondsen. De geschatte projectkosten bedragen € 4.000.000. Naast het bieden van gedeelde kennis, expertise en hulp, is de gelaagde samenwerkingsinfrastructuur ook waardevol als het gaat om het verkrijgen van fondsen, die vaak eenmalig, tijdelijk en specifiek zijn voor een bepaald thema of regio. Deze financiële kansen kunnen gemakkelijker worden benut als veel partijen bij elkaar komen. Vanuit economisch perspectief moet de ontwikkeling op termijn winstgevend worden door gebruik van de boerderij als cultureel centrum.

Bewijs van het succes

Om het gehele cultuurlandschap in Maarhuizen te transformeren, is een projectplan opgesteld. Er zijn voorbereidingen getroffen om de

Foundation, the owner; two private managers, architects Onix and LAOS) are working together with support from other organisations and funding sources. To preserve the building and surrounding cultural landscape, a combination of agricultural, cultural, ecological and tourist redevelopment is taking place. The building is being made more sustainable via innovative restoration options, while the heritage site and surrounding cultural landscape are being preserved, restored and further developed.

Resources needed

This major project encompassing landscape, heritage, archaeology, ecology and tourism is funded by a wide variety of sources: subsidies, private funds, crowdfunding and national funds. The project costs are estimated at €4,000,000. As well as providing shared knowledge, expertise and assistance, the layered cooperation infrastructure is also valuable when it comes to obtaining funds, which are often one-off, temporary and specific to a particular theme or region. When many parties come together, it is easier to harness these financial opportunities. From an economic perspective, the development must become profitable over the long term by using the farmhouse as a cultural centre.

Evidence of success

A project plan was established to transform the entire cultural landscape in Maarhuizen. Preparations to renovate the farmhouse and transform it into a multifunctional cultural centre using sustainable, innovative building solutions have begun and applications for permits and funding have been sent. Archaeological and environmental research has been carried out in the surrounding area. Funding has been requested from multiple sources. Implementa-

boerderij met duurzame, innovatieve bouwoplossingen te renoveren en tot een multifunctioneel cultureel centrum om te vormen en de aanvragen voor vergunningen en financiering zijn ingediend. In de omgeving is archeologisch en milieuonderzoek uitgevoerd. Financiering is aangevraagd bij meerdere partijen. De uitvoering van het project staat gepland voor de komende twee jaar.

Veel aangesloten bureaus zijn geïnteresseerd in deelname aan dit project, waaronder de Rijksuniversiteit Groningen, Hanzehogeschool, Marketing Groningen, natuur- en kunstonderwijsinstellingen, boeren en recreatiebedrijven.

Er zijn verschillende kleinschalige pilotprojecten gestart, waaronder studieprojecten voor studenten landschapsgeschiedenis en kunst.

Uitdagingen

Een van de uitdagingen betreft de omvang en complexiteit van het project, waarbij verschillende lagen van overheidsdiensten betrokken zijn. Soms zijn de gegeven adviezen of instructies met elkaar in tegenspraak. Met coördinatie vanuit de provincie Groningen hebben we de verschillende diensten en beleidsterreinen bij elkaar kunnen brengen om deze tegenstellingen aan te pakken.

Een andere uitdaging is financiering. Sommige middelen zijn beperkt in de tijd en kennen specifieke voorwaarden, die soms tegenstrijdig kunnen zijn. De complexiteit van het project vereist externe financiering, maar het duurt lang om het totale budget bijeen te krijgen.

De laatste uitdaging is het primaire doel van het project: Maarhuizen behouden en er een publieke plek van maken. Omdat er inkomsten nodig zijn om het project toekomstbestendig te maken, is een businessmodel ontwikkeld. Als het gaat om financiering en het publieke debat

tion of the project is scheduled to take place over the next two years.

Many affiliated agencies are interested in participating in this project, including the University of Groningen, University of Applied Sciences, Hanze Hogeschool Marketing Groningen, nature and art education institutions, farmers and leisure companies.

Several small pilot projects have been launched, including study projects for students of landscape history and art.

Challenges encountered

One of the challenges encountered is the broad scope and complexity of the project, with several layers of government departments involved. Sometimes, the advice or instructions issued are contradictory. With coordination from the county of Groningen, we have been able to bring the different departments and policy areas together and address these contradictions.

Another challenge is funding. Some funds are time-limited and have specific conditions, which can sometimes be conflicting. Due to the complexity of the project, it is dependent on external funding but it takes a long time to cover the total budget.

The final challenge is that the project's primary goal is to preserve Maarhuizen and make it into a public place. Revenues are needed to futureproof the project, so a business model has been developed. When it comes to funding and the public debate, this sometimes makes it difficult for people to understand what kind of project it is: is it a commercial or a social project?

is het soms moeilijk voor mensen om te begrijpen wat voor soort project het nu eigenlijk is: een commercieel of een maatschappelijk project.

Potentie voor educatie of overdracht

We willen graag meer inzicht in hoe we de geschiedenis van het landschap op een interessante manier kunnen delen en inspiratie kunnen putten uit andere goede praktijken. We hebben geen ervaring met Europese subsidies en zijn benieuwd of er Europese subsidies zijn die relevant zijn voor dit project.

De lessen die we willen delen, zijn:

- Placemaking: zodra we met het project van start zijn gegaan, hebben we mensen uitgenodigd om naar Maarhuizen te komen en zijn we begonnen met het organiseren van activiteiten. We hebben onze ideeën gedeeld en mensen gevraagd naar die van hen. Dit resulteerde in aanzienlijke betrokkenheid van een grote verscheidenheid aan partijen.
- Gebouw en landschappelijke inpassing: in de door ons gemaakte plannen verbinden we boerderij Enne Jans Heerd altijd met het omringende landschap. De twee elementen versterken elkaar.
- Coalitie: bij het project is een brede coalitie van belanghebbenden betrokken en dit is een sleutelfactor voor succes.

WEB

<https://ennejansheerd.nl/>

Deskundig advies Interreg Europa

Deze goede praktijk onderscheidt zich als voorbeeld van hoe een sterke coalitie van verschillende belanghebbenden bijeen kan worden gebracht rond een gemeenschappelijk doel:

Potential for learning or transfer

We would like to learn more about how we can share the history of the landscape in an interesting way and draw inspiration from other good practices. We have no experience of European subsidies and we are interested to find out whether there are any European subsidies that are relevant to this project.

The lessons we would like to share are:

- *Placemaking*: as soon as we launched the project, we invited people to come to Maarhuizen and started organising activities. We shared our ideas and asked people for theirs. This led to significant engagement from a wide range of parties.
- *Building and landscape integration*: in the plans we have drawn up, we always link the Enne Jans Heerd farmhouse to the surrounding landscape. The two elements mutually reinforce one another.
- *Coalition*: a broad coalition of stakeholders are involved in the project and this is a key factor for success.

WEB

<https://ennejansheerd.nl/>

Expert opinion Interreg Europe

This good practice stands out as an example of how to gather a strong coalition of diverse stakeholders around a common goal: to relaunch and modernise cultural heritage in an originally rural setting. Over the next seven years, projects designed to use rural cultural heritage in innovative ways to make Europe smarter and greener are likely to attract EU financial support. Proponents of this good practice are advised to consider the results being reported and lessons that can be drawn from

cultureel erfgoed nieuw leven inblazen en moderniseren in een van oorsprong landelijke omgeving. Projecten bedoeld om het cultureel erfgoed op het platteland op innovatieve manieren te gebruiken en Europa zo slimmer en groener te maken, zullen de komende zeven jaar waarschijnlijk financiële steun van de EU aantrekken. Voorstanders van deze goede praktijk wordt gewezen op de resultaten die worden gerapporteerd en de lessen die kunnen worden geleerd uit het RURITAGE-project (<https://www.ruritage.eu/>), dat medegefinancierd is door de EU (als onderdeel van het Horizon 2020-programma). Ze kunnen daarmee inzicht op doen in de te varen koers.

the RURITAGE project (<https://www.ruritage.eu/>), which has been co-funded by the EU (as part of the Horizon 2020 programme) in order to better understand the direction in which to proceed.

*Birds-eye-view of Maarhuizen.
Zandstra en Van Rhijn*

Landschapsontwikkeling, culturele identiteit en recreatie: de nieuwe waterwerken in Zoutkamp

Landscape development, cultural identity and leisure: the new waterworks in Zoutkamp

Vanwege de stijgende zeespiegel en de transitie naar zonne- en windenergie worden momenteel grootschalige landschapsontwikkelingsplannen ontworpen voor de provincie Groningen. Een aantal van deze plannen combineert leefbaarheid, ruimtelijke kwaliteit en identiteit, duurzaamheid en recreatie. Deze goede praktijk betreft de nieuwe waterwerken in het dorp Zoutkamp.

Een quick scan van landschapsontwikkelingsplannen voor de provincie Groningen brengt meerdere projecten aan het licht waar ruimtelijke kwaliteit en identiteit, cultuurhistorie, erfgoed en recreatie worden meegewogen.

Toeristische strategieën met betrekking tot erfgoed en landschap, omvatten het hergebruik van erfgoedlocaties en het aanbieden van nieuwe ervaringen daarin. Een voorbeeld is UNESCO-werelderfgoed Waddenzee, met zijn wadden, dijken en een uniek landschap verder landinwaarts, met dorpen gebouwd op wierden (kunstmatige heuvels) en talloze kerken uit de late middeleeuwen.

Om de waarde van de erfgoedlocatie te benutten, worden vier strategieën gebruikt:

- Als reclamebord, om toeristen en nieuwe bewoners aan te trekken.
- Als broedplaats voor startups en andere grensverleggende projecten.
- Als totempaal voor bewoners om hun identiteit in te verankeren.
- Als ontmoetingsplaats om bewoners te verbinden.

De kustlijn bij UNESCO Werelderfgoed Waddenzee biedt kansen voor verdere ontwikkeling. Er zouden meer mogelijkheden voor overnachtingen kunnen worden gecreëerd, evenals langeafstandswandel- en fietspaden.

Due to sea-level rise and the transition to solar and wind energy, large-scale landscape development plans are currently being designed for the province of Groningen. Several of these plans combine quality of life, spatial quality and identity, sustainability and leisure. This good practice focuses on the new waterworks in the village of Zoutkamp.

A quick scan of landscape development plans for the province of Groningen reveals several projects where spatial quality and identity, cultural history, heritage and leisure are taken into consideration.

Tourism strategies relating to heritage and landscape involve reusing heritage sites and offering new experiences in them. The Wadden Sea UNESCO World Heritage site is one example, featuring mudflats, dykes and a unique landscape further inland with villages built on 'Wierden' (manmade hills) and numerous churches from the late Middle Ages.

Four strategies are employed to leverage the value of the heritage site:

- as a billboard to attract tourists and new residents
- as a breeding ground for startups and other pioneering projects
- as a totem pole for residents to anchor their identity on
- as a meeting place to connect residents

The coastline at the Wadden Sea UNESCO World Heritage site offers opportunities for further development. More options for overnight stays could be provided, as could long-distance hiking and cycling trails.

Three landscape development plans are in process:

- New waterworks and Hunsingo lock in the village of Zoutkamp, bringing climate adap-

Er zijn drie landschapsontwikkelingsplannen in voorbereiding:

- Nieuwe waterwerken en Hunsingosluis in het dorp Zoutkamp, waarin klimaatadaptatie, vaarwegen, recreatie en erfgoed samenkomen in één project met steun van de lokale gemeenschap.
- Regionale ontwikkeling rond de historische haven van Noordpolderzijl. Hiertoe wordt onderzoek gedaan naar manieren om de vaarbaarheid van de haven te waarborgen en toerisme aan te trekken met behoud en verbetering van de natuurlijke en culturele omgeving en worden maatregelen genomen voor duurzame landbouw en klimaatadaptatie.
- Herontwikkeling van het historische stadje Appingedam.

Deze goede praktijk betreft de nieuwe waterwerken in Zoutkamp.

Het doel van het project is om het stelsel van kanalen en rivieren in het noorden van Groningen toekomstbestendig te maken. Dit wordt gedaan door de oude Hunsingosluis (gebouwd in 1859) te herstellen, de oude zeedijk weer in gebruik te nemen en een nieuw pomphuis te bouwen naast de oude sluis om het verpompbare watervolume te vergroten. Om het pomphuis nog efficiënter te maken, wordt in het dorp Schouwerzijl een nieuwe set sluisdeuren geplaatst. Het project combineert waterbeheer, behoud van cultureel erfgoed, verbetering van de leefbaarheid in Zoutkamp en omgeving, herinrichting van de sluis en verdere ontwikkeling van de toeristische jachthaven.

Benodigde middelen

Het geschatte budget voor dit project bedraagt € 31.600.000. Als verantwoordelijke voor de bouw van het pomphuis financiert het water-

tation, waterways, recreation and heritage together in a single project with support from the local community.

- Regional development around the historic harbour of Noordpolderzijl, researching ways to ensure the port's navigability and attract tourism while preserving and enhancing the natural and cultural environment, as well as adopting measures for sustainable agriculture and climate adaptation.
- Redevelopment of the historic city of Appingedam.

This good practice focuses on the new waterworks in Zoutkamp.

The aim of the project is to help futureproof the system of canals and rivers in the north of Groningen by restoring the old Hunsingo lock (built in 1859) and bringing the old sea dyke back into operation, as well as constructing a new pumphouse next to the old lock to increase the volume of water that can be pumped. To further increase the pumphouse's efficiency, a new set of lock gates are being installed in the village of Schouwerzijl. The project combines water management, cultural heritage preservation, improvements to quality of life in Zoutkamp and the surrounding area, redevelopment of the lock and further development of the tourist marina.

Resources needed

The estimated budget for this project is €31,600,000. The regional water authority Noorderzijlvest will be funding most of this amount, as it is responsible for building the pumphouse (€16,000,000). Other sources of funding and support include the province of Groningen, Het Hogeland municipal council, the Groningen National Programme, Erfgoeddeal (Heritage Deal) and local business owners.

*New Waterworks Zoutkamp.
Waterschap Noorderzijlvest*

schap Noorderzijlvest het grootste deel van dit bedrag (€ 16.000.000). Andere bronnen van financiering en ondersteuning zijn de provincie Groningen, de gemeente Het Hogeland, het Nationaal Programma Groningen, Erfgoeddeal en lokale ondernemers.

Bewijs van het succes

De lokale gemeenschap is vanaf het begin bij het project betrokken geweest en hun inbreng heeft ertoe bijgedragen dat het is geworden wat het nu is. Het voordeel van betrokkenheid van de lokale gemeenschap is dat het steun voor het project genereert, waardoor maatschappelijke betrokkenheid bij veranderingen in het landschap wordt behouden en opgebouwd. Met ideeën vanuit en draagvlak onder bewoners wordt ruimtelijke ontwikkeling nauwer verbonden met lokale ruimtelijke identiteit. Met betrekking tot de potentie van het gebied voor toerisme en recreatie kunnen bewoners het beste advies geven om de leefbaarheid en kwaliteit van leven in het gebied te verbeteren. Deze aanpak beperkt ook het aantal bezwaren tegen het project en helpt het proces te versnellen. Zoals blijkt uit het aantal andere belanghebbenden is het niet alleen de lokale gemeenschap die enthousiast is over het project.

Uitdagingen

Enkele van de belangrijkste uitdagingen kwamen in de ontwerpfase naar voren: hoe de sluis als sluis te laten functioneren terwijl het vroeger een sluisdeur was, waar het nieuwe pomphuis moest worden gebouwd, welke stijl moest worden toegepast, enz. Een andere kwestie was het verkrijgen van voldoende financiering voor alle onderdelen van het project, zoals de restauratie van de muraltmuur (uiterst links op de foto te zien) en de oude havenverlichting.

Evidence of success

The local community has been involved in the project from the outset and their input has helped make it what it is today. The benefit of local community involvement is that it generates support for the project, sustaining and building community engagement with changes to the landscape. With bottom-up ideas and support from residents, spatial development is more closely linked to local spatial identity. With regard to the area's potential for tourism and leisure, residents can give the best advice to enhance liveability and quality of life in the area. This approach also limits the number of objections to the project and helps speed up the process. It is not only the local community that is enthusiastic about the project, as the number of other stakeholders shows.

Challenges encountered

Some of the main challenges were encountered in the design stage: how to make the lock function as a lock when it used to be a flood-gate, where to build the new pumphouse, what style to use, etc. Another issue was obtaining sufficient funding to cover every element of the project, such as the restoration of the Mural protection dyke (visible on the far left of the picture) and the old harbour lighting.

Potentie voor educatie of overdracht

Dit project toont wat er mogelijk is als kwaliteit van leven, ruimtelijke kwaliteit en identiteit, duurzaamheid en recreatie worden gecombineerd. Het laat ook zien hoe co-creatie tussen verschillende belanghebbenden, erfgoed en ruimtelijke identiteit prioriteit kan krijgen in herontwikkelingsprojecten om dynamische cultuurlandschappen te creëren.

Het nieuwe waterleidingproject in Zoutkamp wijst op het belang van het betrekken van lokale gemeenschappen bij landschapsonwikkeling. Dit verbetert de ruimtelijke kwaliteit en leefbaarheid van het gebied, vermindert het aantal klachten, leidt tot minder aanpassingen van de plannen en genereert een breed draagvlak voor het project. Als er eenmaal lokale steun is, is het veel gemakkelijker om fondsen te krijgen en nieuwe belanghebbenden bij het project te betrekken. Het project laat ook zien hoe verschillende ideeën met elkaar verbonden kunnen worden en verschillende elementen kunnen worden gecombineerd in één project. Ofwel: werk maken met werk. Het project heeft niet alleen tot doel de effecten van klimaatverandering te verminderen, maar ook om de culturele geschiedenis van de stad te herstellen, de leefbaarheid te verbeteren en de recreatieve waarde te vergroten.

WEB

[https://www.noorderzijlvest.nl/ons-werk/projecten/projecten-\(lopend\)/waterwerken-zoutkamp/](https://www.noorderzijlvest.nl/ons-werk/projecten/projecten-(lopend)/waterwerken-zoutkamp/)

Deskundig advies Interreg Europa

Deze goede praktijk streeft meerdere doelstellingen na, zoals het revitaliseren van watergerelateerd cultureel erfgoed en klimaatadaptatie via een beter beheer van watervoorraden. Als

Potential for learning or transfer

This project demonstrates the potential for combining quality of life, spatial quality and identity, sustainability and leisure and shows how co-creation between different stakeholders, heritage and spatial identity can be prioritised in redevelopment projects to create dynamic cultural landscapes.

The new waterworks project in Zoutkamp points to the importance of involving local communities in landscape development. This enhances the spatial quality and liveability of the area, reduces the number of complaints, leads to fewer adjustments to the plans and generates widespread support for the project. Once local support is in place, it is much easier to obtain funds and engage new stakeholders. The project also shows how to link different ideas and combine different elements in a single project. This approach can be summed up by the Dutch saying 'making work with work'. The project not only seeks to mitigate the effects of climate change, but also to restore the town's cultural history, improve its quality of life and enhance its recreational value.

WEB

[https://www.noorderzijlvest.nl/ons-werk/projecten/projecten-\(lopend\)/waterwerken-zoutkamp/](https://www.noorderzijlvest.nl/ons-werk/projecten/projecten-(lopend)/waterwerken-zoutkamp/)

Expert opinion Interreg Europe

This good practice pursues multiple objectives, such as revitalising water-related cultural heritage and climate adaptation via improved management of water resources. As such, it is in line with the European Commission's stated objectives in many of the initiatives stemming from the European Green Deal. Among these, it is worth mentioning the 2030 Biodiversity

*View on the old fishing-village of Zoutkamp.
Marketing Groningen*

zodanig is het in lijn met de doelstellingen van de Europese Commissie in veel van de initiatieven die voortvloeien uit de Europese Green Deal. Dit betreft onder meer de Biodiversiteitsstrategie 2030, waarin wordt opgeroepen tot investeringen in groene en blauwe infrastructuur, en de Mededeling Toerisme en Vervoer in en na 2020, waarin de nadruk wordt gelegd op het potentieel van binnenwateren en plattelandsgebieden voor het creëren van innovatieve, gelokaliseerde toerisme- en recreatiemogelijkheden op basis van versterking van het cultureel erfgoed. De aanpak van de voorstanders van deze nog lopende goede praktijk zou andere lokale en regionale beleidsmakers in de EU kunnen inspireren.

Strategy, which calls for investment in green and blue infrastructure, and the Communication on Tourism and Transport in 2020 and Beyond, which stresses the potential of inland waterways and rural areas for the creation of innovative, localised tourism and recreation opportunities based on enhancing cultural heritage. The approach adopted by the proponents of this ongoing good practice could inspire other local and regional policymakers in the EU.

*View on the old fishing-village of Zoutkamp.
Marketing Groningen*

Project Sleutelbewaarders

Keykeepers project

Het project Sleutelbewaarders van de Stichting Oude Groninger Kerken geeft kerken terug aan de belangrijkste dorpsbewoners: kinderen!

Stichting Oude Groninger Kerken stelt zich ten doel het religieus cultureel erfgoed in de provincie Groningen te beschermen, te herstellen en in stand te houden, en de belangstelling voor en kennisdeling over dit erfgoed te vergroten.

Veel kerken in Groningen worden niet meer als zodanig gebruikt en lokale vrijwilligerscomités zijn verantwoordelijk voor de exploitatie van de gebouwen. Hoewel het geen gebedshuizen meer zijn, maken de gebouwen deel uit van ons collectief erfgoed. De Stichting onderzoekt manieren om de gebouwen een nieuwe betekenis en relevantie te geven in het leven van de dorpsbewoners.

Met het project Sleutelbewaarders geven we kerken terug aan de belangrijkste inwoners van dorpen: kinderen. Zij krijgen de sleutel en moeten deze goed bewaren. Ze ondertekenen een contract en spelen een spannend spel, bedoeld om hen te leren over de geschiedenis van hun kerk en hen te helpen de waarde van hun erfgoed te waarderen. De kinderen werken in en rond de kerk samen om aanwijzingen op te lossen en antwoorden te vinden. Het uiteindelijke doel van het spel is om de kerk te ontgrendelen.

Het project bouwt aan nauwere partnerschappen tussen vrijwilligerscomités en lokale scholen. Zo gebruikt de school de kerk als speciaal klaslokaal en leren vrijwilligers kinderen de kerkklok op te winden. Dit heeft een positieve invloed op de leefbaarheid van het dorp en stimuleert activiteiten tussen generaties.

The Keykeepers project from the Groningen Historic Churches Foundation gives churches back to villages' most important inhabitants: children!

Groningen Historic Churches Foundation aims to protect, restore and maintain religious cultural heritage in the province of Groningen, as well as to boost interest and share knowledge of this heritage.

Many churches in Groningen are deconsecrated and local committees of volunteers are responsible for operating the buildings. Although they are no longer places of worship, the buildings form part of our collective heritage. The Foundation explores ways of giving the buildings new meaning and relevance in villagers' lives.

With the Keykeepers project, we give churches back to villages' most important inhabitants: children. They are given the key to the door and asked to keep it safe. They sign a contract and play an exciting game, designed to teach them about the history of their church and help them appreciate the value of their heritage. The children work together in and around the church to solve clues and find answers. The ultimate goal of the game is to unlock the church.

The project builds closer partnerships between volunteer committees and local schools. For example, the school uses the church as a special classroom, and volunteers teach children to wind the church clock. This has a positive influence on the village's overall liveability and encourages intergenerational activities.

Benodigde middelen

- Projectcoördinatie & promotie: € 15.000
- Conceptontwikkeling: € 7.500
- Ontwerp en productie van 10 Sleutelbewaarders-kisten en -spellen: € 22.500
- Totaal: € 45.000

Financieringsbronnen: regiokantoren van de coöperatieve Rabobank, Prins Bernhard Cultuurfonds en bestaande educatieve fondsen.

Bewijs van het succes

Sleutelbewaarders heeft een structurele samenwerking tussen kerken en scholen tot stand gebracht, het lokale draagvlak voor de kerken vergroot en de kwaliteit van leven in tien verschillende dorpen verbeterd. Met het project wordt de betrokkenheid van jongere generaties bij lokaal erfgoed bevorderd en steun opgebouwd voor toekomstige inspanningen op het gebied van behoud. Met de Sleutelbewaarders-methode kunnen ook scholen en kerken in andere dorpen samenwerken. Er worden goede praktijken uitgewisseld met andere lokale commissies en belanghebbenden die betrokken zijn bij erfgoed, zowel regionaal als daarbuiten. Deze nieuwe methode van erfgoededucatie is bekroond met een Dutch Design Award.

Uitdagingen

Enkele van de uitdagingen die we zijn tegengkomen:

- Het project door de jaren heen 'levend' houden in de scholen en kerken is een uitdaging en een hands-on projectleider van de erfgoedorganisatie is daarbij essentieel.
- De kosten om kerken te verwarmen zijn hoog. Om de kosten laag te houden, betaalt

Resources needed

- Project coordination & promotion: €15,000
- Concept development: €7,500
- Design and production of 10 Keykeeper chests and games: €22,500
- Total: €45,000

Funding sources: regional offices of the Rabobank cooperative, Prins Bernhard Cultuurfonds and existing educational resources.

Evidence of success

Keykeepers has created a structural partnership between churches and schools, boosted local support for the churches and enhanced quality of life in ten different villages. The project promotes engagement with local heritage among younger generations, building support for future preservation efforts. The Keykeepers method helps schools and churches in other villages to start working together. Good practices are exchanged with other local committees and stakeholders involved in heritage both regionally and beyond. This new heritage education method received a Dutch Design Award.

Challenges encountered

Some of the challenges encountered include:

- Keeping the project 'alive' in the schools and churches over the years is a challenge and a hands-on project leader from the heritage organisation is key.
- The cost of heating churches for use is high. The Groningen Historic Churches Foundation pays the bill twice during the first Keykeepers year to keep costs low.

Religieus hertiage Groningen.
Iris van den Brand

Religieus hertiage Groningen.
Marketing Groningen

de Stichting Oude Groninger Kerken in het eerste Sleutelbewaardersjaar twee keer de rekening.

Potentie voor educatie of overdracht

Het project Sleutelbewaarders is op diverse manieren innovatief:

- Het hergebruikt beschermde godsdienstige erfgoedgebouwen.
- Het streeft naar een breed draagvlak voor religieus erfgoed op het platteland.
- Het is een nieuwe methode voor erfgoededucatie die de klas naar de kerk brengt en de lokale identiteit en het thuisgevoel versterkt.
- Het betreft kinderen als belanghebbenden bij de zorg voor een kerk, geeft hen inzicht in wat erfgoed inhoudt en bouwt draagvlak op voor de toekomst.
- Het ondersteunt en stimuleert intergenerationale activiteiten in kleine plattelandsdorpen die worstelen met demografische veranderingen, ontvolking en een vergrijzende bevolking, waardoor de levenskwaliteit in deze dorpen wordt verbeterd.
- Het creëert een win-winsituatie doordat school en kerk worden gestimuleerd om samen te werken.

Potential for learning or transfer

The Keykeepers project is innovative in several ways:

- It reuses listed religious heritage buildings.
- It seeks to obtain broad support for religious heritage in rural areas.
- It is a new heritage education method that brings the classroom into the church, strengthening local identity and sense of place.
- It engages with children as stakeholders in caring for a church, giving them an insight into what heritage involves and building support for the future.
- It supports and stimulates intergenerational activities in small rural villages struggling with demographic change, depopulation and an ageing population, enhancing quality of life in these villages.
- It creates a win-win situation by encouraging the school and church to work together.

WEB

<https://www.212f.nl/keykeepers>

<https://www.groningerkerken.nl/en/home>

<https://www.interregeurope.eu/momar/news/news-article/10941/interview-to-groningen-historic-churches-foundation/>

WEB

<https://www.212f.nl/keykeepers>

<https://www.groningerkerken.nl>

<https://www.interregeurope.eu/momar/news/news-article/10941/interview-to-groningen-historic-churches-foundation/>

*Religieus hertiage Middelstum, Groningen.
Stella Dekker Fotografie*

Programma Erfgoed, Ruimtelijke kwaliteit en Landschap (ERL) Provincie Groningen

Groningen Provincial Heritage, Spatial Quality and Landscape (HSL) Programme

In het Programma Erfgoed, Ruimtelijke Kwaliteit en Landschap werken overheid en andere belanghebbenden samen aan erfgoed en cultuurlandschappen.

De ruimtelijke kwaliteit van de provincie Groningen wordt voor een groot deel bepaald door haar erfgoed en cultuurlandschap. De regio kenmerkt zich door diverse cultuurlandschappen en lokale identiteiten. Om deze kwaliteiten te behouden, is het belangrijk om zorgvuldig geplande maatregelen te nemen. Het Programma Erfgoed, Ruimtelijke kwaliteit en Landschap van de Provincie Groningen is uniek in Nederland. Het wordt geleid door een multidisciplinair team dat zich samen met belanghebbenden inzet om toekomstige generaties een mooi, herkenbaar en beheersbaar thuis na te laten door de identiteit van het gebied te behouden, te herstellen en verder te ontwikkelen en nieuwe erfgoedsites te creëren. Het doel is om de provincie aantrekkelijk te houden voor bewoners en bezoekers en om het erfgoed, de ruimtelijke kwaliteit en het landschap van Groningen te beschermen.

Het beleid dat ten grondslag ligt aan het programma wordt komend jaar geëvalueerd en vernieuwd. Het programma is gebaseerd op zes pijlers, waarvan er één zich richt op erfgoed in het door aardbevingen getroffen gebied. In dit deel van het programma worden beleid en strategieën geformuleerd om door aardbevingen beschadigde erfgoedgebouwen te herstellen, te versterken of te slopen. Het doel is erfgoed te beschermen en nieuw gebruik aan te moedigen. Onderdeel van het programma is een provinciaal informatiebureau voor erfgoedvragen, bemand door een team van erfgoedprofessionals.

The Heritage, Spatial Quality and Landscape Programme brings the government and other stakeholders together to work on heritage and cultural landscapes.

The province of Groningen's spatial quality is largely determined by its heritage and cultural landscape. The region features diverse cultural landscapes and local identities. To preserve these qualities, it is important to take carefully planned measures. The Groningen Provincial Heritage, Spatial Quality and Landscape Programme is unique in the Netherlands. It is led by a multidisciplinary team that works with stakeholders to leave future generations a beautiful, recognisable, manageable home by preserving, restoring and further developing the area's identity and creating new heritage sites. The goal is to ensure that the province remains attractive to residents and visitors and to protect Groningen's heritage, spatial quality and landscape.

The policy underpinning the programme will be evaluated and renewed in the coming year. It is based on six pillars, one of which focuses on heritage in the area affected by earthquakes. In this part of the programme, policies and strategies are formulated to restore, fortify and demolish heritage buildings damaged by earthquakes. The aim is to protect heritage sites and encourage new uses. One element of the programme is a provincial information office for heritage-related questions staffed by a team of heritage professionals.

Benodigde middelen

Het jaarlijkse budget voor het programma is ongeveer € 10.700.000, terwijl er jaarlijks € 2.500.000 wordt toegewezen aan het erfgoedprogramma in het aardbevingsgebied (50% van dit bedrag moet worden medegefinancierd).

Bewijs van het succes

Successen sinds het programma in 2017 werd gelanceerd, zijn onder meer:

- Een convenant opgesteld door belanghebbenden om hun vrijwillige afspraak te formaliseren om samen te werken aan het cultuurlandschap en erfgoed.
- Ontwikkeling en uitvoering van het Erfgoedprogramma.
- Onderzoek naar de kwaliteit van het gebouwd erfgoed en het cultuurlandschap.
- Subsidies voor goede praktijken.
- Het delen van goede praktijken op de website 'Kwaliteitsgids Groningen'.
- Verbreding van de horizon van het project door inspiratie op te doen bij andere Europese regio's en Interreg Europe MOMAr.

Uitdagingen

De provincie Groningen staat voor meerdere uitdagingen met grote impact op ruimtelijke kwaliteit, landschap en erfgoed: aardbevingen, energie- en landbouwtransities, demografische verandering en klimaatverandering. Een andere nieuwe uitdaging heeft betrekking op de mogelijkheid om nauw contact met belanghebbenden te onderhouden wanneer corona-beperkingen van kracht zijn.

Resources needed

The annual budget for the programme is approximately €10,700,000, while €2,500,00 are allocated each year to the heritage programme in the earthquake area (50% of this amount must be co-funded).

Evidence of success

Since the programme was launched in 2017, some of its successes include:

- A covenant drawn up by stakeholders to formalise their voluntary agreement to work together on the cultural landscape and heritage
- Development and implementation of the Heritage Programme
- Survey of the quality of the built heritage and cultural landscape
- Subsidies for good practices
- Sharing good practices on the website 'Kwaliteitsgids Groningen' – 'A Guide to Spatial Quality'
- Broadening the project's horizons by seeking inspiration from other European regions and attending Interreg Europe MOMAr

Challenges encountered

The province of Groningen faces multiple challenges with a major impact on spatial quality, landscape and heritage: earthquakes, energy and agricultural transitions, demographic change and climate change. Another emerging challenge relates to maintaining close contact with stakeholders when COVID-19 restrictions are in place.

*Birds-eye-view of Bourtagne.
Province of Groningen*

Potentie voor educatie of overdracht

Het Programma Erfgoed, Ruimtelijke Kwaliteit en Landschap van de provincie Groningen bevordert een multidisciplinaire integrale aanpak van ruimtelijke ontwikkeling. Het programma is bedoeld om de identiteit van het gebied te behouden, te herstellen en verder te ontwikkelen door prioriteit te geven aan belangrijke kenmerken van het landschap, het erfgoed en de archeologie.

Het multidisciplinaire team bestaat uit experts op het gebied van erfgoed, landschap, archeologie, ruimtelijke kwaliteit, financiering en gebiedsontwikkeling. Op provinciaal niveau heeft het programma banden met verschillende disciplines, zoals cultuur, recreatie en ecologie, waarmee het bepaalde ruimtelijke kwaliteitsdoelstellingen deelt.

Ook kan het team adviseren over relevante beleidsverbeterings- en beheermodellen.

Het programma kan als inspiratiebron dienen voor regionale en lokale overheden en laat zien hoe zij de krachten kunnen bundelen met stakeholders en lokale initiatieven om ruimtelijke kwaliteit stevig op de agenda te zetten en de dialoog tussen mogelijk tegenstrijdige belangen te stimuleren om de ruimtelijke kwaliteit van de regio te behouden.

WEB

https://www.provinciegroningen.nl/fileadmin/user_upload/Documenten/Beleid_en_documenten/Documentenzoeker/Cultuur_en_erfgoed/Erfgoed/Programma_opgave_Erfgoed_Ruimtelijke_kwaliteit_en_Landschap.pdf

www.kwaliteitsgidsgroningen.nl

Potential for learning or transfer

The Groningen Provincial Heritage, Spatial Quality and Landscape Programme promotes a multidisciplinary, comprehensive approach to spatial development. By prioritising key features in the landscape, heritage and archaeology, it aims to preserve, restore and further develop the area's identity.

The multidisciplinary team consists of experts on heritage, landscape, archaeology, spatial quality, funding and regional development. At the provincial level, the programme has links with different departments, such as culture, leisure and ecology, with whom it shares certain spatial quality objectives.

The team can also advise on relevant policy improvement and management models.

The programme could serve as a source of inspiration for regional and local governments, showing how they can join forces with stakeholders and local initiatives to place spatial quality firmly on the agenda and encourage dialogue between potentially conflicting interests to preserve the region's spatial quality.

WEB

https://www.provinciegroningen.nl/fileadmin/user_upload/Documenten/Beleid_en_documenten/Documentenzoeker/Cultuur_en_erfgoed/Erfgoed/Programma_opgave_Erfgoed_Ruimtelijke_kwaliteit_en_Landschap.pdf

www.kwaliteitsgidsgroningen.nl

*'Wierden' landscape with artificial mounds where people lived on to protect themselves from the incoming sea.
Marketing Groningen*

Schoolkerk

School Church

De Schoolkerk in het Groningse Garmerwolde is een plek om te leren over geschiedenis, de toekomst, tradities, jezelf en anderen. In de verticale museumvleugel in de middeleeuwse toren komen bezoekers meer te weten over christelijke en islamitische feestdagen.

Stichting Oude Groninger Kerken zet zich in voor het behoud van religieus cultureel erfgoed in de provincie Groningen, het vergroten van de belangstelling voor en kennisdeling over dit erfgoed.

De Schoolkerk in Garmerwolde, even ten zuiden van de stad Groningen, is een leerzame plek die mensen en gedachten in beweging brengt. De middeleeuwse kerk, de toren met de tentoonstelling 'Feest! In Oost en West' en het omliggende terrein bieden een rijke leeromgeving met mogelijkheden voor onderwijs over uiteenlopende onderwerpen, waaronder immaterieel erfgoed zoals religieuze feestdagen en tradities, geschiedenis, hedendaagse en toekomstige samenleving, duurzaamheid en kunst.

In de klokkentoren is een unieke 'Escher-achtige' trap gebouwd als verticaal museum, waardoor een fascinerende mix van historische en hedendaagse architectuur ontstaat. Terwijl ze de overlappende trappen op en af lopen, komen bezoekers acht interactieve afbeeldingen van islamitische en christelijke religieuze feestdagen tegen, bestaande uit nieuwe symbolen in plaats van bestaande afbeeldingen. Boven wacht hen een fantastisch uitzicht.

Basisscholen kunnen het educatieve pakket 'Feest! In Oost en West' boeken, inclusief reisarrangementen en lesmateriaal voor gebruik na het bezoek aan de schoolkerk. Het arrangement bestaat uit een begeleide groepsdialoog in de middeleeuwse kerk, een bezoek aan de tentoonstelling (met audiogids) en educatieve spelletjes. Het lesmateriaal is gericht op de the-

The School Church in Garmerwolde (Netherlands) is a place for learning about history, the future, traditions, oneself and others. Visitors can find out more about Christian and Islamic holidays in the vertical museum wing in the medieval tower.

Groningen Historic Churches Foundation aims to preserve religious cultural heritage in the province of Groningen, as well as enhancing interest and sharing knowledge of this heritage.

The School Church in Garmerwolde, just south of the city of Groningen, is an educational venue that stimulates thoughts and emotions. The medieval church, the tower displaying the exhibition 'Holidays! In East and West' and the surrounding grounds offer a rich learning environment with opportunities for education on a diverse range of topics, such as intangible heritage like religious holidays and traditions, history, contemporary and future society, sustainability and art.

In the bell tower, a unique 'Escher-like' staircase has been built as a vertical museum, creating a fascinating blend of historical and contemporary architecture. As they walk up and down the overlapping staircases, visitors encounter eight interactive depictions of Islamic and Christian religious holidays comprising new symbols rather than existing images. At the top, a magnificent view awaits them.

Primary schools can book the 'Holidays! In East and West' educational package, which includes travel arrangements and classroom materials for use after the visit to the School Church. The package consists of a guided group dialogue in the medieval church, a visit to the exhibition (with an audio guide) and educational games. The teaching materials focus on the themes underpinning the holidays, linking them to children's everyday lives to make them easier to understand.

max die ten grondslag liggen aan feestdagen en verbindt ze met het dagelijkse leven van kinderen zodat ze gemakkelijker te begrijpen zijn.

Het project biedt een platform voor interculturele dialoog in Nederland. In plaats van verschillen te benadrukken, richten wij ons op overeenkomsten tussen mensen en gemeenschappen en vieren we diversiteit.

Benodigde middelen

Bouw & installatie: € 1.257.000

Tentoonstelling: € 465.000

Lesmaterialen & marketing: € 58.000

Totaal: € 1.780.000

Bewijs van het succes

Het programma is zeer goed ontvangen door scholen en biedt leerkrachten een hulpmiddel om een moeilijk onderwerp in de klas te bespreken. Vanwege de corona-pandemie hebben slechts enkele groepen de locatie bezocht (135 kinderen van 9-13 jaar).

Bewijs van de invloed van het programma op onderwijsinstellingen is te vinden in de samenwerking met vijf instellingen in de provincie Groningen.

Het naastgelegen receptiegebouw, waarin een restaurant is gevestigd, vormde een extra attractie voor toeristen naar Garmerwolde. Tijdens de zomermaanden bezochten ruim 570 mensen de tentoonstelling in de toren.

In een 'normaal' jaar wordt gestreefd naar 4.000 scholieren die deelnemen aan het schoolprogramma en in totaal 1.500 bezoekers in weekends en vakanties. De kerk zelf ontvangt dagelijks bezoekers, met een totaal van minimaal 1.000 per jaar.

This project provides a platform for intercultural dialogue in the Netherlands. Instead of highlighting differences, our focus is on similarities between people and communities and we celebrate diversity.

Resources needed

Building & installation: €1,257,000

Exhibition: €465,000

Educational materials & marketing: €58,000

Total: €1,780,000

Evidence of success

The programme has been very well received by schools, providing teachers with a tool for discussing a difficult topic in the classroom. Due to the COVID-19 pandemic, only a few groups have visited the site (135 children aged 9-13).

Evidence of the programme's influence on educational institutions can be found in the partnership initiated with five institutions in the province of Groningen.

The adjoining reception building, which houses a restaurant, has acted as an additional attraction for tourists to Garmerwolde. During the summer months, more than 570 people visited the exhibition in the tower.

In a 'normal' year, the objective will be 4,000 schoolchildren enrolled on our school programme and a total of 1,500 visitors at weekends and holidays. The church itself receives visitors every day, with a total of at least 1,000 per year.

*Interior Schoolchurch.
Peter de Kan*

Uitdagingen

- De kerk wordt gebruikt voor verschillende activiteiten, zoals begrafenissen en bruiloften, het dorpsontbijt op Koningsdag, lezingen en concerten, dus we hadden beperkte bewegingsruimte. De kerk is nog steeds multifunctioneel, waardoor regelmatig overleg met andere belanghebbenden noodzakelijk is.
- Sommige feestdagen waren moeilijk te ontwerpen, omdat de ontwerpers er niet bekend mee waren. Er werd een deskundig team samengesteld om te beoordelen of de ontwerpen correct waren.
- Vanwege de monumentale waarde van de balken in de toren waren de trappen zeer moeilijk te bouwen; dit vergde veel expertise en rekenwerk.

Potentie voor educatie of overdracht

Het concept van de Schoolkerk kan ook op andere locaties worden toegepast. Kerken zijn met hun religieuze geschiedenis ideale locaties om religieuze tradities te bespreken, ook als ze worden beheerd door seculiere organisaties zoals de SOGK. Dialoog en het delen van ideeën staan centraal. De waarde van kerken gaat echter veel verder dan hun religieuze verleden. Kerkgebouwen en hun omgeving zijn door de eeuwen heen veranderd en dienen nu als een spiegel van de samenleving. Ze weerspiegelen actuele thema's: hoe we kerken zien en gebruiken, vertelt ons veel over onze identiteit. In dat opzicht zijn erfgoedlocaties en monumenten een logische plek voor educatieve programma's en bieden ze een rijke leeromgeving. Door erfgoed in beeld te brengen (en te vermarkten) als leeromgeving en plek voor onderwijs, kunnen we jongere generaties een beter begrip van verleden, heden en toekomst bijbrengen.

Challenges encountered

- The church is used for various activities, such as funerals and weddings, the village breakfast on King's Day, readings and concerts, so we had limited room for manoeuvre. The church is still multifunctional, making it necessary to hold regular meetings with other stakeholders.
- Some of the holidays were difficult to design, as the designers were unfamiliar with them. An expert team was put together to judge the accuracy of the designs.
- The monumental value of the beams in the tower meant that the staircases were very difficult to build and required a great deal of expertise and calculation.

Potential for learning or transfer

The concept of the School Church can be implemented in other locations. With their religious history, churches are ideal venues for discussing religious traditions, even when they are run by secular organisations such as the SOGK. Dialogue and sharing ideas play a central role. However, the value of churches goes much further than their religious past. Church buildings and their surroundings have changed through the ages and now serve as a mirror of society, reflecting current issues: how we see and use churches tells us a lot about our identity. In that regard, heritage sites and monuments are a logical venue for educational programmes and offer a rich learning environment. By portraying (and marketing) heritage sites as a learning environment and a place for education, we can instil a better understanding of the past, present and future in younger generations.

In Garmerwolde, new, sustainable technologies for heating the church buildings and generating electricity are being implemented and monito-

In Garmerwolde worden nieuwe, duurzame technieken voor het verwarmen van de kerkgebouwen en het opwekken van elektriciteit geïmplementeerd en gemonitord. Deze baanbrekende informatie delen we met andere organisaties.

WEB

www.schoolkerk.nl

<https://www.groningerkerken.nl>

<https://www.interregeurope.eu/momar/news/news-article/10941/interview-to-groningen-historic-churches-foundation/>

red. We share this pioneering information with other organisations.

WEB

www.schoolkerk.nl

<https://www.groningerkerken.nl/en/home>

<https://www.interregeurope.eu/momar/news/news-article/10941/interview-to-groningen-historic-churches-foundation/>

Hervormde kerk Garmerwolde.
Marketing Groningen

Steenfabriek Rusthoven: een nieuwe toekomst voor industriële erfgoed

Rusthoven brick factory: a new future for industrial heritage

Dit project richt zich op het behoud van industrieel erfgoed Rusthoven met een unieke historische ringoven en een waardevol ecosysteem.

Vlakbij het dorp Wirdum kunnen bezoekers een stap terug in de tijd doen en een kijkje nemen in de welvarende baksteenindustrie aan het begin van de 19e eeuw. Het terrein omvat het landgoed en de borg Rusthoven, met zijn industrieterrein en steenfabriek, en het naastgelegen landgoed en bolwerk Ekestein.

Rusthoven en Ekestein zijn beide rijksmonumenten en in particulier bezit. Een deel van het landgoed is eigendom van Stichting Staatsbosbeheer. Toen de steenfabriek in 1965 de deuren sloot, werd geen van de plannen om het industrieterrein en de historische fabriek te slopen, uitgevoerd. In de fabriek in Rusthoven staat een unieke historische ringoven. Van de 148 ringovens die ooit in Nederland stonden, zijn er nog maar negen over. Rusthoven is de enige nog bestaande ringoven in de provincie Groningen. Vanwege de erfgoedwaarde van het landgoed, de bebouwing op het terrein en de nieuwe bewoners van de oven – vleermuizen – hebben de gemeente Loppersum en de provincie Groningen in 2016 een ruimtelijk ontwikkelingsplan opgesteld.

In 2019 heeft Stichting Het Groninger Landschap het bedrijventerrein Rusthoven en de ringoven overgenomen van de particuliere eigenaar.

Benodigde middelen

De geschatte projectkosten zijn als volgt:

- Saneren vervuilde grond € 457.000
- Inrichten van de locatie € 80.000
- Herstellen van de ringoven € 131.000
- Totaal: € 670.000

This project focuses on preserving the Rusthoven industrial heritage site, which features a unique historic ring kiln and a valuable ecosystem.

Near the village of Wirdum, visitors can step back in time and get a glimpse of the prosperous early 19th century brick industry. The site comprises the estate and 'borg' or stronghold of Rusthoven, with its industrial site and brick factory, and the neighbouring Ekestein estate and stronghold.

Rusthoven and Ekestein both comprise listed buildings and are privately owned. Part of the estate is owned by the Staatsbosbeheer Foundation. When the brick factory shut down in 1965, none of the plans to demolish the industrial site and its historic factory came to fruition. The factory at Rusthoven is home to a unique historic ring kiln. Only nine of the 148 ring kilns once used in the Netherlands remain today. Rusthoven is the only remaining ring kiln in the province of Groningen. Due to the estate's heritage value, the buildings on the site and the kiln's new inhabitants – bats – the municipal council of Loppersum and the province of Groningen drafted a spatial development plan in 2016.

In 2019, the Rusthoven industrial site and ring kiln were purchased from the private owner by the Groningen Landscape Foundation (Het Groninger Landschap).

Resources needed

Project costs are estimated as follows:

- Cleaning up polluted ground €457,000
- Structuring the site €80,000
- Preserving the ring kiln €131,000
- Total: €670,000

Bewijs van het succes

De unieke, historische ringoven blijft in zijn huidige staat behouden voor toekomstige generaties. Het industriële en cultuurlandschap rond de oven vertelt het verhaal van het welvarende verleden van de locatie en heeft een grote educatieve waarde voor dorpsbewoners en toeristen. Het naastgelegen landgoed trekt tientallen bezoekers. De locatie opent in 2022. Naast het behoud van de oven worden ook de zeven vleermuissoorten die in de ruïne leven, beschermd. Ook natuur- en landschapspatronen uit het industriële verleden zijn bewaard gebleven.

Potentie voor educatie of overdracht

Dit project is een voorbeeld van hoe verschillende disciplines die betrokken zijn bij erfgoed, landschap, ecologie, leefbaarheid en milieu samenwerken om een duurzaam, holistisch cultuurlandschap te creëren.

De Provincie Groningen heeft benadrukt dat de bewoners van het nabijgelegen dorp de plannen moeten goedkeuren.

Het project wordt gefinancierd door de Stichting Landschap Groningen, het gemeentebestuur, de Provincie Groningen en crowdfunding. Het terreinbeheer wordt gefinancierd door subsidies voor natuurbehoud. Om subsidies te krijgen om de ringoven in stand te houden, moet deze eerst monumentenstatus krijgen.

WEB

<https://www.groningerlandschap.nl/nieuwe-aankoop-steenfabriek-rusthoven/>

<https://www.groningerlandschap.nl/crowdfunding/geef-de-vleermuizen-een-dak-boven-het-hoofd/>

Evidence of success

The unique, historic ring kiln will be preserved in its current state and kept safe for future generations. The industrial and cultural landscape surrounding the kiln tell the story of the site's prosperous past and have significant educational value for villagers and tourists. The neighbouring estate attracts dozens of visitors. The site will open in 2022. Alongside the preservation of the kiln, the seven bat species using the ruin will also be protected. Nature and landscape patterns from the industrial past are also preserved.

Potential for learning or transfer

This project provides an example of different disciplines involved in heritage, landscape, ecology, liveability and environment working together to create a sustainable, holistic cultural landscape.

The Province of Groningen has stressed the importance of obtaining consent to the plans from residents in the nearby village.

The project is funded by the Groningen Landscape Foundation, the municipal council, the Province of Groningen and crowdfunding. Site management is funded by nature conservation subsidies. To obtain subsidies to maintain the ring kiln, it must first be granted listed status.

WEB

<https://www.groningerlandschap.nl/nieuwe-aankoop-steenfabriek-rusthoven/>

<https://www.groningerlandschap.nl/crowdfunding/geef-de-vleermuizen-een-dak-boven-het-hoofd/>

*Historic kiln Rusthove.
Groninger Landschap*

*Country estate Ekestein, Appingedam.
Marketing Groningen*

Verborgen Terreinen

'Our Hidden Heritage' project

Voor mensen met een geoefend oog zijn historische patronen duidelijk zichtbaar in het landschap. Het project Verborgen Terreinen maakt deze patronen voor iedereen zichtbaar.

Op het terrein van Harssensbosch, bij het dorp Adorp, stond een 16e-eeuwse borgstee. De in 2008 herbouwde keuterboerderij staat op de plaats van het schathuis van de borg. De borg zelf is in de 16e eeuw op de veel oudere dorpswierde van Harssens gebouwd. Een wierde is een door mensen gemaakte terp die gebouwen beschermt tegen de opkomende zee in een tijd dat er nog niet genoeg dijken waren. Het dorp en de borg verdwenen, maar het boerderijtje bleef en de landschapspatronen van het landgoed en overblijfselen van stenen huizen zijn nog steeds te zien.

Het project werd in 2005 gestart door Landschapsbeheer Groningen en Stichting Groninger Landschap. De gracht rond de borg werd in zijn oude glorie hersteld. Door de stijgende waterstanden zijn de oude landschapspatronen nu beter zichtbaar. Inmiddels is de natuurlijke omgeving versterkt en is het gebied rond Harssensbosch aantrekkelijker gemaakt voor weidevogels.

Benodigde middelen

€ 550.000,- inclusief herbouw van de boerderij.

For those with a trained eye, historic patterns are clearly visible in the landscape. The project 'Our Hidden Heritage' makes these patterns visible to everyone.

The site of Harssensbosch, near the village of Adorp, was the site of a 16th-century 'borgstee' or stronghold. The small farmhouse currently on the site, which was rebuilt in 2008, lies where the 'treasure' house or stronghold belonging to the estate once stood. The stronghold itself was built in the 16th century in a much older village on the Harssens 'wierde'. A 'wierde' is a manmade mound allowing buildings to be protected from the incoming sea at a time when there were not yet enough dykes. The village and the mound have long since disappeared, but the farm remains and the landscape patterns of the estate and remains of stone houses can still be seen.

In 2005, the Landscape Management Foundation (Landschapsbeheer Groningen) and Groninger Landscape Foundation launched the project. The moat surrounding the stronghold was restored to its former glory. The ancient landscape patterns are now more visible due to rising water levels. Meanwhile, the natural environment has been reinforced and the area around Harssensbosch made more attractive to meadow birds.

Resources needed

€550,000, including rebuilding the farmhouse.

Evidence of success

The project has succeeded in preserving this special site's archaeological, cultural and historical assets for future generations, as well as stimulating cultural tourism and recreation. Inside the small farm, which has now been rebuilt, there is an information room. Heritage ac-

Bewijs van het succes

Met het project is het gelukt het archeologische, culturele en historische bezit van deze bijzondere plek voor toekomstige generaties te behouden en cultureel toerisme en recreatie te stimuleren. In het herbouwde boerderijtje bevindt zich een informatieruimte. De beschikbare accommodatie is een doorslaand succes gebleken en wordt gemiddeld 50-70% van de tijd geboekt. Harssensbosch is te bereiken via een fiets- en wandelpad om bezoekers de natuurlijke omgeving en zichtbare sporen van het verleden zo goed mogelijk te laten beleven.

Potentie voor educatie of overdracht

Landschapspatronen die verloren erfgoed aan het licht brengen, zijn meestal alleen zichtbaar voor getrainde professionals. Gezien het belang hiervan voor de ruimtelijke kwaliteit van een bepaald gebied en de noodzaak om archeologische vondsten en historische patronen te beschermen, moeten projecten worden ontworpen om ze voor iedereen zichtbaarder te maken. Dit maakt deel uit van een holistische benadering van cultuurlandschappen in beleidsvorming en ruimtelijke ontwikkelingsplannen. Dergelijke projecten versterken het thuisgevoel van de bewoners, zijn bijzonder leerzaam en worden door bezoekers zeer gewaardeerd.

WEB

<https://www.kwaliteitsgidsgroningen.nl/projecten/kwaliteitsgidsgroningen-projecten-harssensbosch>

<https://www.groningerlandschap.nl/erfgoed/erfgoedlogies/harssensbosch/>

accommodation is available and has proven to be a resounding success, as it is booked 50-70% of the time on average. Harssensbosch can be reached via a cycling and walking path to allow visitors to experience the natural environment and visible traces of the past as fully as possible.

Potential for learning or transfer

Landscape patterns revealing lost heritage assets are usually only visible to trained professionals. Given the importance of these assets to the spatial quality of a particular area and the need to protect archaeological discoveries and historic patterns, projects should be designed to make them more visible for everybody. This forms part of a holistic approach to complete cultural landscapes in policymaking and spatial development plans. Projects of this kind enhance inhabitants' sense of place, are highly educational and are greatly appreciated by visitors.

WEB

<https://www.kwaliteitsgidsgroningen.nl/projecten/kwaliteitsgidsgroningen-projecten-harssensbosch>

<https://www.groningerlandschap.nl/erfgoed/erfgoedlogies/harssensbosch/>

Harssensbosch I.
Stella Dekker fotografie

Harssensbosch III.
Stella Dekker fotografie

Ecodorp Land van Aine: van verwaarloosd industrieel erfgoed naar duurzame gemeenschap

Land van Aine Ecovillage: from neglected industrial heritage to sustainable community

Op het terrein van een verlaten zetmeelfabriek onderzoekt een nieuwe gemeenschap manieren om een duurzame levensstijl te creëren in harmonie met de natuur, het culturele erfgoed en andere mensen.

Land van Aine zoekt oplossingen voor de steeds urgentere uitdagingen waarmee de mensheid wordt geconfronteerd, waaronder klimaatverandering en de giftige relatie tussen economische groei en planetair welzijn.

De gemeenschap streeft naar een eenvoudige, low-budget, low-impact, low-tech levensstijl op basis van een lokale circulaire economie met een gesloten kringloop. Ze wil ook een gezonde, ondersteunende en zelfvoorzienende omgeving dichtbij de natuur tot stand brengen en een sociale, bewuste manier van leven met als doel geluk te genereren in plaats van goederen en bezittingen.

Een ander belangrijk onderdeel van de missie van de gemeenschap is het overdragen van ervaringen en kennis.

Een uitzonderlijk mooie vervallen fabriek en omliggende velden, die 38 jaar verlaten waren geweest, boden een win-winkans. De locatie vormde een groot probleem voor de eigenaar en de overheid, maar een groep toegewijde mensen gaat nu de uitdagingen van sanering aan om een nieuw, zinvol doel voor de fabriek te bewerkstelligen. Ons kostbaar cultureel erfgoed wordt behouden en in de toekomst veilig en toegankelijk gemaakt voor grotere aantallen mensen.

Er staan zestig experimentele energieneutrale woningen gepland (acht in het komende jaar) die plaats bieden aan zo'n 100 mensen. Er is al begonnen met de aanleg van een voedselbos en een moestuin en er worden voorzieningen gebouwd voor de mensen die in tijdelijke accommodatie op het terrein wonen. Voor de vrijwilligers wordt een camping gebouwd.

On the site of an abandoned starch factory, a new community explores ways to create a sustainable lifestyle in harmony with nature, cultural heritage and other people.

Land van Aine seeks solutions to the increasingly urgent challenges facing humankind, including climate change and the toxic relationship between economic growth and planetary well-being.

The community aims to lead a simple, low-budget, low-impact, low-tech lifestyle based on a local, closed-loop circular economy. It also seeks to create a healthy, supportive and self-supporting environment close to nature and a social, mindful way of life with the aim of generating happiness rather than goods and possessions.

Transferring experiences and knowledge is another key part of the community's mission.

A uniquely beautiful ruined factory and surrounding fields, which had been abandoned for 38 years, offered a win-win opportunity. The site posed a major problem for the owner and the government but a group of committed people are now tackling the challenges of decontamination and creating a new, meaningful purpose for the factory. Our precious cultural heritage is being taken care of and made safe and accessible for larger numbers of people in the future.

Sixty experimental energy-neutral houses are planned (eight in the coming year) and will house around 100 people. Work to plant a food forest and a kitchen garden has already begun, as well as to create facilities for the people already living on the land in temporary units. A camping site for volunteers is also being constructed.

New residents find our project through the website and open days, newspaper interviews and other PR work. The project stakeholders are primarily residents, but the provincial and

Nieuwe bewoners vinden ons project via de website en open dagen, kranteninterviews en ander PR-werk. De belanghebbenden van het project zijn voornamelijk bewoners, maar ook provincies en gemeenten zijn betrokken, evenals vrijwilligers, burens, fotografen, toekomstige toeristen, enz.

Benodigde middelen

Alle bewoners betalen € 15.000 om lid te worden van de gemeenschap en hun eigen huis te financieren. Er is een royale provinciale subsidie verstrekt voor haalbaarheidsstudies en landschapsontwerp. Het project heeft ook een LEADER-subsidie en steun van de gemeenteraad gekregen.

Extra fondsen moeten worden gevonden via leningen, subsidies, crowdfunding, particuliere investeringen en donaties.

Bewijs van het succes

Het bewijs van het succes van het project tot nu toe ligt in de kerngroep die blijft samenwerken om deze gedeelde droom waar te maken en in de gestage groei van het aantal bewoners. Teambuildingactiviteiten worden goed bezocht. De belangstelling voor het project is groot, wat blijkt uit het aantal mensen dat de website bezoekt en het aantal nieuwkomers. De basisvoorzieningen voor de tien huidige bewoners zijn inmiddels gereed en het grondwerk en andere voorbereidingen voor de woningbouw zijn in volle gang. Ook is er gestart met de moestuin en het voedselbos. Er worden maatregelen genomen om gevaarlijke gebouwen veilig te maken. De gemeenschap werkt aan een goede organisatiestructuur en er is een positieve samenwerking met omwonenden en provincie- en gemeenteraden.

municipal councils are also involved, along with volunteers, neighbours, photographers, future tourists, etc.

Resources needed

All residents pay a €15,000 entrance fee to join the community and fund their own houses. A generous provincial grant has been provided to cover feasibility studies and landscape design. The project has also received a LEADER grant and support from the municipal council.

Additional funds must be found through loans, grants, crowdfunding, private investment and donations.

Evidence of success

Proof of the project's success so far lies in the core group that continues to work together to make this shared dream a reality and the steady growth in the number of residents. Teambuilding activities are well-attended. There is significant interest in the project, which is demonstrated by the numbers of people visiting the website and the numbers of new arrivals. Basic facilities for the ten current residents are now complete and groundwork and other preparations for housebuilding are in full swing. Work has also begun on the kitchen garden and food forest. Measures are being taken to make dangerous buildings safe. The community is working to develop a good organisational structure and there is positive cooperation with the community's neighbours and the provincial and municipal councils.

*Ecovillage 'Land van Aine'.
Andre Eijkenaar, Landschapsbeheer Groningen*

Uitdagingen

Het project is zo omvangrijk dat het diepgaande kennis van veel onderwerpen vereist. De gemeenschap heeft mensen nodig met kennis van financiën en budgettaire zaken, maar ook van sanering, innovatieve elektriciteits- en opslagoplossingen. Tot slot zou het goed zijn als meer bewoners beheertaken op zich zouden kunnen nemen.

Potentie voor educatie of overdracht

Dit project is een van de vele mogelijke antwoorden op de uitdagingen van de moderne wereld. We hopen mensen te inspireren om bewuster te leven. Dit kan op veel manieren, groot en klein, door kennis te delen als onderdeel van een eenvoudige, zelfvoorzienende levensstijl en persoonlijke transformatie aan te moedigen door middel van lessen en workshops. Kern-doel is bewustwording en groeien in liefde voor elkaar, onze omgeving en de aarde zelf.

Uitgebreide kennis over hoe je zo'n dorp kunt bouwen, hoe je een bestemmingsplan opstelt, hoe je goede verbindingen tot stand brengt, etc. is al aanwezig.

WEB

www.ecodorpnoordeland.nl

Challenges encountered

The project is so comprehensive that in-depth knowledge of many subjects is required. The community needs people with knowledge of finance and budgetary matters, as well as of decontamination, innovative electricity and storage solutions. Finally, it would be helpful to have more residents who are capable of carrying out management tasks.

Potential for learning or transfer

This project is one of many possible responses to the challenges of the modern world. We hope to inspire people to lead a more conscious lifestyle. This can happen in many ways, both big and small, by sharing knowledge as part of a simple, self-supporting lifestyle and encouraging personal transformation through classes and workshops of all kinds. The core objective is to raise awareness and to grow in love for each other, our surroundings and the Earth itself.

Extensive knowledge of how to create a village like this, how to draw up a zoning plan, how to establish good connections, etc. is already available.

WEB

www.ecodorpnoordeland.nl

*Ecovillage 'Land van Aine'.
Andre Eijkenaar, Landschapsbeheer Groningen*

Een nieuwe toekomst voor industrieel erfgoed

A new future for industrial heritage

Industrieel erfgoed in de provincie Groningen is enorm waardevol omdat het ons iets vertelt over de geschiedenis van bewoners en plaatsen. Erfgoedlocaties dienen vaak als oriëntatiepunt en vertegenwoordigen een belangrijk onderdeel van de identiteit van de regio. Het zijn echter vaak grote gebouwen die veel onderhoud vergen en moeilijk ecologisch duurzaam te maken zijn. Er zijn ook uitdagingen bij het vinden van nieuwe bestemmingen voor de gebouwen en het winstgevend maken ervan.

Eén industrieterrein met een lange geschiedenis van herontwikkeling in Groningen is een kartonfabriek in het oosten van de provincie. Dergelijke fabrieken getuigen van een verloren industrieel verleden en vormen een belangrijk onderdeel van de identiteit van de regio. In de loop van de tijd is het gebouw gered van de sloop en gerestaureerd, maar verschillende pogingen om er een nieuwe bestemming voor te vinden, zijn mislukt. Door de omvang en ligging van het gebouw, op 30 minuten rijden van de stad Groningen richting de Duitse grens, was het moeilijk om een permanente oplossing te vinden. Momenteel wordt gewerkt aan een nieuw plan om het gebouw om te vormen tot een grote muziekhall met een hotel/bar en restaurant. Tijdelijke oplossingen zoals een cultureel festival zijn in het verleden zeer succesvol gebleken, dus dit lijkt een verstandige aanpak.

Vanuit erfgoedperspectief is het bij de herontwikkeling van groot belang om de balans te bewaren met de geschiedenis en de omgeving van het gebouw. Dit realiseren en een economisch rendabel model ontwikkelen zijn de belangrijkste uitdagingen bij dit project.

Industrial heritage sites in the province of Groningen are hugely valuable because they tell us about the history of people and place. They often serve as landmarks, representing an important part of the region's identity. However, they are often large buildings requiring a lot of maintenance, which are difficult to make environmentally sustainable. There are also challenges involved in finding new uses for the buildings and making them profitable.

One industrial site with a long history of redevelopment in Groningen is a cardboard factory in the east of the province. Bearing witness to a lost industrial past, factories of this kind are an important part of the region's identity. Over time, the building has been salvaged and restored but several attempts to find new uses for it have failed to come to fruition. The building's size and location, a 30-minute drive from the city of Groningen towards the German border, have made it difficult to find a permanent solution. A new plan is currently being developed to transform the building into a large music hall, hotel/bar and restaurant. Temporary solutions such as a cultural festival have proven very successful in the past, so this appears to be a sensible approach.

From a heritage perspective, it is very important to maintain a balance with the building's history and surroundings during the redevelopment. Achieving this and developing an economically profitable model are the main challenges facing the project.

Benodigde middelen

De productie van karton stopte in 1968 en het gebouw had in de daaropvolgende decennia een opeenvolging van particuliere eigenaren. In 1997 werd het geklasseerd als Rijksmonument.

In 2005 verkeerde de fabriek in een verschrikkelijke staat. De ruïnes waren vanwege de aanwezigheid van asbest ook een gevaar voor de gezondheid. Lokale en regionale overheden namen de verantwoordelijkheid voor sanering van het terrein voor een geraamd bedrag van € 2.600.000, dat moest worden teruggevorderd van de vorige eigenaren.

In 2009 is de firma Simon Benus begonnen met de restauratie van de overige gebouwen. De eerste fase van de restauratie, waarbij het casco wind- en waterdicht werd gemaakt, kostte € 7.000.000. Hiervan is € 4.000.000,- beschikbaar gesteld vanuit het Kanjerfonds voor grote rijksmonumenten. De provincie Groningen en de gemeente Scheemda doneerden elk € 300.000. Daarna volgde nog eens € 500.000 van de gemeente Oldambt. Om de restauratie te voltooien, is er naar schatting nog € 5.000.000 nodig.

Bewijs van het succes

Het grote industriële erfgoed is gerestaureerd om het te behouden voor toekomstige generaties. Vóór de corona-pandemie was het gebouw al gebruikt voor verschillende kunst- en muziek-evenementen, wat het grote potentieel van de ruimte en de omgeving aantoont. Het gebouw heeft nu een nieuwe eigenaar met kennis en ervaring in vastgoed, die werkt aan de ontwikkeling van een winstgevend commercieel model op basis van horeca.

De zaak heeft de politieke aandacht gevestigd op het belang van het behoud van industrieel erfgoed voor toekomstige generaties.

Resources needed

Cardboard production stopped in 1968 and the building was sold to a succession of private owners throughout the subsequent decades. In 1997, it was listed as a National Monument.

By 2005, the factory was in a terrible state. The ruins were also a health hazard due to the presence of asbestos. Local and regional government authorities took responsibility for clearing the site at an estimated cost of €2,600,000, which was meant to be recovered from the previous owners.

In 2009, the Simon Benus company started to restore the remaining buildings. The first phase of the restoration, in which the hull was made wind and watertight, cost €7,000,000. Of this amount, €4,000,000 was provided from the Kanjerfonds for large national monuments. The province of Groningen and the municipality of Scheemda each donated €300,000. This was followed by another €500,000 from the municipality of Oldambt. To complete the restoration, another €5,000,000 euros is believed to be needed.

Evidence of success

The large industrial heritage site has been restored to preserve it for future generations. Before the COVID-19 pandemic, the building had already been used for several art and music events, demonstrating the great potential of the space and surrounding area. The building now has a new owner with skills and experience in real estate, who is working on developing a profitable commercial model based on catering.

The case has drawn political attention to the importance of preserving industrial heritage for future generations.

*Industrial heritage site
'De Toekomst' hosting a cultural festival.
Marketing Groningen*

Potentie voor educatie of overdracht

Dit initiatief biedt belanghebbenden en andere geïnteresseerden ervaring en informatie over:

- Omgaan met grote erfgoedgebouwen.
- Behoud van industrieel erfgoed.
- Werken aan een duurzame toekomst met oplossingen voor de lange termijn.

Het heeft ook geleid tot discussies over het verkrijgen van draagvlak voor grote erfgoedsites in landelijke, minder dichtbevolkte gebieden en over het ontwikkelen van duurzame business-cases voor grootschalige industriële erfgoedlocaties die oorspronkelijk zijn gebouwd met een heel ander doel voor ogen.

WEB

www.kwaliteitsgidsgroningen.nl

Potential for learning or transfer

This initiative provides stakeholders and other interested parties with experience and information about:

- Handling large heritage buildings
- Preserving industrial heritage sites
- Creating a sustainable future via long-term solutions

It has also led to debate about securing community support for large heritage sites in rural, less densely populated areas and about developing sustainable business cases for large-scale industrial heritage sites that were built to serve a very different purpose.

WEB

www.kwaliteitsgidsgroningen.nl

regio zuid- bohememen

Kastelen langs de Malše

Castles on River Malše

Weer tot leven brengen van een reeks kasteelruïnes langs de rivier de Malše door middel van workshops, evenementen en traditionele restauratietechnieken.

Hrady na Malši is een NGO verantwoordelijk voor het beheer van diverse kastelen (of eigenlijk kasteelruïnes) langs de rivier de Malše in Zuid-Bohemen. Dit betreft kastelen in Pořešín, Velešín, Tichá, Louzek en Sokolčí. Deze ruïnes van kastelen langs de historische route van Zuid-Bohemen naar Opper-Oostenrijk stammen voor het merendeel uit de 13e eeuw. De ruïnes waren tot de jaren 1990 grotendeels verlaten. De vereniging is opgericht om de locaties te renoveren en nieuw leven in te blazen. Vanwege het non-profit karakter van de vereniging is dit een geleidelijk proces dat niet altijd even soepel verloopt. Gedurende het jaar worden meerdere publieke evenementen georganiseerd om de locaties te promoten, lokale ambachten onder de aandacht te brengen en traditionele bouwtechnieken te demonstreren (zoals traditionele houtskeletbouw met historische mortel). Langzamerhand zijn de locaties toeristische attracties geworden en hoeksteen van het lokale culturele en sociale leven. De locaties liggen vrij geïsoleerd en bevinden zich buiten bevolkte gebieden, wat het proces nog verder bemoeilijkt. Evenementen die in de kastelen worden gehouden, zijn onder meer traditionele ambachtsmarkten, traditionele ambachtelijke workshops (bijvoorbeeld pottenbakken, timmerkunst) en culturele evenementen. Bij al deze activiteiten draait het om authenticiteit: het hout wordt op precies dezelfde manier verwerkt en behandeld als in de middeleeuwen en voor de pottenbakworkshop wordt een traditionele oven gebruikt die is gebouwd op basis van archeologische vondsten ter plaatse. Deze technieken worden niet alleen aan de bezoekers aangeleerd, maar ook gebruikt om de kastelen zelf te renoveren.

Revitalisation of a series of castle ruins along the River Malše via workshops, events and traditional restoration techniques.

Hrady na Malši is a non-governmental organisation managing several castles (or castle ruins, to be more precise) along the River Malše in South Bohemia. It comprises five locations (Pořešín, Velešín, Tichá, Louzek and Sokolčí). These ruined castles along the historical trail from South Bohemia to Upper Austria mostly originated in the 13th century. The ruins were largely abandoned until the 1990s when the association was formed and began to renovate and revitalise the sites. The association's non-profit nature means that the process is gradual and does not always run smoothly. Multiple public events are held throughout the year to promote the sites, showcase local crafts and present traditional building techniques (e.g. traditional timber framing using historical mortar). Gradually, the sites have become tourist destinations and a cornerstone of local cultural and social life. The sites are usually quite isolated and located outside populated areas, making the process even more difficult. Events held at the castles include traditional craft fairs, traditional craft workshops (e.g. pottery, carpentry) and cultural events. Authenticity is prioritised in all these activities: the wood is processed and treated exactly the same as it was in the Middle Ages, while the pottery workshop uses a traditional kiln built according to archaeological discoveries on the same spot. These techniques are not only taught to visitors but also used to renovate the castles themselves.

Benodigde middelen

Vanwege het doorlopende en gedeeltelijk vrijwillige karakter van het werk is het moeilijk om de benodigde middelen voor het project in te schatten. De afgelopen 15 jaar heeft Hradý na Malši financiering ontvangen uit verschillende bronnen, waaronder de EU. Het budget voor de recente renovatie van de slottoren in Tichá bedroeg ruim € 50.000.

Bewijs van het succes

Verschillende locaties zijn voldoende gerenoveerd om bezoekers te trekken, met het kasteel van Pořešín als hoogtepunt op de route. Andere worden nog steeds gerenoveerd: het dak van de kasteeltoren van Tichá wordt herbouwd op precies dezelfde manier als het werd gebouwd in de 14e eeuw, met behulp van hout en een met de hand aangedreven kraan. Het belangrijkste succes van het project is de revitalisering van de locaties, die zowel onder de lokale bevolking als onder toeristen veel belangstelling heeft getrokken.

Potentie voor educatie of overdracht

Deze goede praktijk is goed overdraagbaar en zou met meer middelen efficiënter kunnen worden uitgevoerd. Het belangrijkste dat we uit dit project kunnen leren is echter hoe verlaten, vervallen culturele erfgoedsites kunnen worden opgeknapt tot levendige ruimtes voor mensen, met respect voor hun historische waarde en volgens procedures voor het herstel van beschermd erfgoed. De combinatie van openbare evenementen en de restauratie zelf maakt het project uniek in Tsjechië. Deze aanpak kan gemakkelijk worden gekopieerd in elke regio in Europa.

WEB

<https://www.hradynamalsi.cz/>

Resources needed

It is difficult to assess the resources required for the project due to the ongoing and partially voluntary nature of the works. Over the past 15 years, Hradý na Malši has received funding from various sources, including EU funds. The budget for a recent project to renovate the keep at Tichá amounted to over €50,000.

Evidence of success

Several sites have been sufficiently renovated to attract visitors, with Pořešín Castle representing the highlight of the trail. Others are still being renovated: the roof of the keep at Tichá Castle is being rebuilt in exactly the same way as it was constructed in the 14th century, using timber and a hand-powered crane. The project's most significant success is its revitalisation of the sites, attracting interest from both locals and tourists.

Potential for learning or transfer

This good practice is easily transferable and could be implemented much more efficiently with more resources. However, the main takeaway from this good practice is the approach to abandoned, ruined cultural heritage sites, transforming them into lively spaces for people, respecting their historical value and following protected heritage restoration procedures. The combination of public events and the restoration itself makes it unique in the Czech setting. This approach could be easily replicated in any region in Europe.

WEB

<https://www.hradynamalsi.cz/>

*Castles on Malše river.
South Bohemian Tourism Board*

Monumenten Live-festivals

Monuments Live Festivals

Een reeks culturele en sociale evenementen op culturele erfgoedlocaties in Zuid-Bohemen en Opper-Oostenrijk.

Památky žijí (Monuments Live) is een grensoverschrijdend Interreg AT-CZ-project dat tot doel heeft culturele erfgoedlocaties nieuw leven in te blazen door er verschillende culturele en sociale evenementen te organiseren. Het betreft onder meer concerten, traditionele markten, uitvoeringen en workshops. Sommige evenementen worden alleen gecoördineerd vanuit het project en zouden toch wel hebben plaatsgevonden, maar de meeste worden rechtstreeks door het project ondersteund. Het initiatief biedt directe ondersteuning aan organisatoren, vooral voor grote publieke evenementen die buiten hun normale werkterrein vallen. Bij deze ondersteuning gaat het dan om zaken als geluidssystemen, het opbouwen van het toneel en reclamecampagnes. Sinds de start van het project zijn op 15 verschillende historische locaties ruim 20 gezamenlijke evenementen georganiseerd. Dit varieert van grootschalige evenementen die door duizenden mensen worden bijgewoond (concerten op stadsplassen, traditionele markten, kinderevenementen, historische re-enactments) tot intieme bijeenkomsten met slechts enkele tientallen bezoekers (klassieke muziekconcerten, workshops, demonstraties van oude ambachten). Deze evenementen trekken bezoekers naar locaties die ze anders waarschijnlijk niet zouden bezoeken en laten de beheerders waardevolle ervaring opdoen op het gebied van promotie en evenementenorganisatie.

Benodigde middelen

Tijdens de eerste fase van het project werd € 1.125.000 aan financiering toegewezen door het Interreg AT-CZ-programma. Vanwege de

A series of cultural and social events at cultural heritage sites across South Bohemia and Upper Austria.

Památky žijí (Monuments Live) is a cross-border Interreg AT-CZ project aiming to revitalise cultural sites by organising different cultural and social events. These include concerts, traditional fairs, performances, workshops and much more. While some events are simply coordinated from within the project and would take place anyway, many more are directly supported by the project. The initiative provides direct support for organisers, especially when large public events are outside their normal remit. This support covers aspects such as sound systems, stage assembly and promotional campaigns. Over 20 events at 15 different historical sites have been co-organised since the project began. Events range from mass events attended by thousands of people (concerts in city squares, traditional fairs, children's events, historical re-enactments) to intimate gatherings with just a few dozen visitors (classical music concerts, workshops, craft displays). These events draw visitors to sites that they would be unlikely to visit otherwise and provide the site managers with valuable experience of promotion and event organisation.

Resources needed

During the first stage of the project, €1,125,000 in funding was allocated by the Interreg AT-CZ programme. The popularity of the events led to an additional application worth €1,000,000.

populariteit van de evenementen is een extra aanvraag gedaan voor € 1.000.000.

Bewijs van het succes

De evenementen, vooral die welke rechtstreeks door het project worden ondersteund, zijn nauwlettend gevolgd wat betreft bezoekersaantallen en feedback van de lokale bevolking. Over het algemeen vonden lokale gemeenschappen de evenementen interessant en was er weinig irritatie vanwege drukke straten, parkeerproblemen en lawaai, omdat de evenementen allemaal van korte duur waren. Tijdens de looptijd van het project (2018, 2019) trokken de evenementen meer dan 65.000 bezoekers.

Potentie voor educatie of overdracht

De aanpak combineert twee manieren om lokaal cultureel erfgoed te ondersteunen: externe steun van het EU-project en steun vanuit lokale gemeenschappen om culturele en sociale evenementen voor te bereiden en te organiseren. Het project stimuleert de betrokkenheid van de gemeenschap, wat nodig is om de evenementen te laten plaatsvinden, en biedt technische ondersteuning. Het soort en de uiteindelijke vorm van de evenementen worden bepaald door de lokale gemeenschap, die veel meer kennis heeft van de locaties en de verwachtingen van de bezoekers. Deze aanpak kan worden overgedragen naar elke regio, ongeacht de geschiedenis of het aantal erfgoedlocaties ervan. Het belangrijkste element is samenwerking tussen de projectdragers, die de middelen ter beschikking stellen, en de lokale gemeenschappen, die verantwoordelijk zijn voor de inhoud, promotie en organisatie.

WEB

<http://www.pamatkyziji.cz/>

Evidence of success

The events, especially those directly supported by the project, have been closely monitored in terms of visitor numbers and feedback from the local population. Generally, local communities found the events interesting and the level of irritation from crowded streets, parking issues and noise was low due to their short duration. Over the project's lifetime (2018, 2019), events were attended by more than 65,000 visitors.

Potential for learning or transfer

The approach combines two ways of supporting local cultural heritage – external support from the EU project and support from within local communities to prepare and organise cultural and social events. The project encourages community involvement, without which the events could not take place, and provides technical support. The type and final shape of the events are designed by local people, who have far greater knowledge of the sites and of visitor expectations. This approach can be transferred to any region, regardless of its history or number of heritage sites. The most important element is collaboration between the project bearers, who provide funds, and local communities, who provide content, promotion and organisation.

WEB

<http://www.pamatkyziji.cz/>

*Historical re-enactment.
Jihočeská Silva Nortica*

Culturele Route Routes van de Reformatie

Routes of Reformation cultural route

Totstandkoming van een nieuwe, gecertificeerde Europese culturele route omtrent de erfenis van de Reformatie in Centraal-Europa.

Routes van de Reformatie begon als een Interreg-project voor Centraal Europa genaamd ECRR (Europese Culturele Route van Reformatie), dat tot doel had een nieuwe culturele route aan te leggen die was gecertificeerd door de Raad van Europa. Het project werd in 2019 met succes voltooid en het certificeringsproces werd nog datzelfde jaar afgerond. Sindsdien wordt de route beheerd door de Routes of Reformation Association, gevestigd in Mansfeld, Duitsland, maar ook door locaties en organisaties in Duitsland, Oostenrijk, Tsjechië, Polen, Hongarije, Slovenië, Zwitserland en Italië. RoR is een 'archipel'-route, wat betekent dat de bezienswaardigheden niet direct door wandelpaden met elkaar zijn verbonden. Lokale attracties zijn wel onderling verbonden, maar de route als geheel is dat niet, omdat het zón groot geografisch en historisch gebied beslaat. De route heeft een divers ledenbestand, waarin erfgoedlocaties, toeristische ondersteunende organisaties, kerken, overheden, onderwijsinstellingen en individuele experts met elkaar samenwerken. De route ondersteunt modellen voor duurzaam toerisme en educatieve activiteiten en stelt lokale gemeenschappen in staat aan de route deel te nemen aan en ervan te profiteren. De belangrijkste voordelen voor leden zijn de mogelijkheden om te netwerken en samen te werken met soortgelijke organisaties in andere landen, ervaringen uit te wisselen en voorbeelden van goede praktijken te delen. Dit betreft bijvoorbeeld marketing, evenementen of innovatieve ideeën voor locatiebeheer. De route loopt langs veel landelijke of kleinschalige erfgoedlocaties die op zichzelf moeilijk te promoten zouden zijn.

Creation of a new certified European cultural route focusing on Reformation heritage across Central Europe.

Routes of Reformation began as an Interreg Central Europe project called ECRR (European Cultural Route of Reformation), which aimed to create a new cultural route certified by the Council of Europe. The project was successfully completed in 2019 and the certification process concluded in the same year. Since then, the route has been managed by the Routes of Reformation Association based in Mansfeld, Germany, but it also includes sites and organisations in Germany, Austria, Czech Republic, Poland, Hungary, Slovenia, Switzerland and Italy. RoR is an 'archipelago' route, which means that the points of interest are not directly linked by hiking trails. Usually, local attractions are interconnected but the route as a whole is not as it is more widely spread both geographically and historically. The route has a diverse member base, enabling cooperation between heritage sites, tourism support organisations, churches, public authorities, educational organisations and individual experts. It supports sustainable tourism models and educational activities, and enables local communities to participate in and benefit from the route. One of the main benefits for members are the opportunities for networking and cooperation with similar organisations in other countries, exchanging experiences and sharing examples of good practice. These can include marketing, events or innovative site management ideas. The route includes many rural or small heritage sites that would be difficult to promote on their own.

Benodigde middelen

De route is gefinancierd via een Interreg-project voor Centraal-Europa, waarbij aan 11 partnerorganisaties meer dan € 2.300.000 werd toegevoerd om de locaties met elkaar te verbinden, ervaringen uit te wisselen, een gemeenschappelijke visuele identiteit te ontwerpen en een managementstructuur op te zetten.

Bewijs van het succes

De route is sinds de totstandkoming aanzienlijk gegroeid en omvat nu ruim 40 deelnemende organisaties uit 10 verschillende landen, met meer dan € 10.000 per jaar aan lidmaatschapskosten. De belangrijkste prestatie van de route tot nu toe is certificering door de Raad van Europa. Het ledenbestand blijft groeien en er treden nog steeds nieuwe landen toe (waaronder Zwitserland). COVID-19 leidde echter tot een vertraging van de marketingactiviteiten omdat veel evenementen niet doorgingen.

Potentie voor educatie of overdracht

Met voldoende middelen zou het model relatief gemakkelijk naar andere locaties kunnen worden overgedragen. De belangrijkste factor in Routes van de Reformatie was de kans om het project aanvankelijk op te zetten met hulp van het EU-project. Zonder die hulp zou de route nooit hebben bestaan. EU-fondsen voor dit soort activiteiten zijn in alle lidstaten beschikbaar via Interreg of nationale operationele programma's.

WEB

<https://reformationroutes.eu/>

Resources needed

The route was funded through an Interreg Central Europe project, which allocated over €2,300,000 to 11 partner organisations to connect the sites, exchange experiences, create a common visual identity and set up a management structure.

Evidence of success

The route has grown considerably since it was established. It now includes over 40 member organisations from 10 different countries and generates over €10,000 per year from member fees. Successful certification by the Council of Europe is one of the route's greatest achievements so far. The member base continues to grow and incorporate new countries (e. g. Switzerland). However, COVID-19 led to a slowdown in marketing activities as many events were cancelled.

Potential for learning or transfer

With sufficient resources, it would be relatively easy to transfer the model to other locations. The key factor in Routes of Reformation was the initial ability to set up the route with help from the EU project. Without this, the route would probably never have materialised. EU funds for activities of this kind are available in all member states through Interreg or national operational programmes.

WEB

<https://reformationroutes.eu/>

*Routes of Reformation.
Routes of Reformation Association*

De heropleving van Hluboká nad Vltavou

The revival of Hluboká nad Vltavou

Transformatie van een locatie met slechts één attractie - een romantisch kasteel - tot een modern gebied met actieve vrijetijdsactiviteiten voor toeristen en de lokale bevolking.

In Hluboká nad Vltavou staat een van de drukst bezochte kastelen van het land. Dit was echter de enige toeristische attractie van het stadje 10 km ten zuiden van de regionale hoofdstad České Budějovice. Aan het begin van de 21e eeuw veranderde de situatie en werd een poging gedaan om een modern, evenwichtig en duurzaam gebied tot stand te brengen dat aantrekkelijk is voor een breed scala aan bezoekers, waar mensen graag langer willen blijven om te genieten van verschillende attracties, naast rondleidingen door het kasteel.

In de afgelopen 20 jaar zijn er veel initiatieven gelanceerd, waardoor een sneeuwbaaleffect ontstaat waarbij de ene ontwikkeling weer andere heeft geïnspireerd. Na de volledige renovatie van het kasteel en het stadscentrum ontstonden er nieuwe initiatieven in lijn met de nationale en regionale ontwikkelingsstrategieën. Over de rivier de Moldau kwamen bootdiensten voor toeristen, met als neveneffect een nieuwe jachthaven. Tot op de dag van vandaag worden nieuwe initiatieven ontwikkeld. Hluboká beschikt nu over een golfbaan, een zwembad, verschillende recreatiegebieden, een museum, een dierentuin en wijngaarden. Er zijn ook verschillende sportverenigingen actief in het gebied, dat is aangesloten op regionale fietspaden en het Zuid-Boheemse merenstelsel. Dit heeft geleid tot aanzienlijke veranderingen in de bezoekerssamenstelling, van bijna uitsluitend busreizen tot een meer diverse bezoekersbasis die bestaat uit gezinnen, actieve gepensioneerden, fietsers en wandelaars. Van een tussenstop van een halve dag tussen Praag en Český Krumlov (UNESCO-site), is Hluboká een bestemming op zich geworden.

Transformation of a site with a single attraction - a romantic castle - into a modern area offering active leisure activities for tourists and local people.

Hluboká nad Vltavou is home to one of the country's most visited castles but this was the site's only tourist attraction, supported by the proximity of the regional capital České Budějovice just 10 km to the south. During the early 2000s, the situation began to change and efforts were made to create a modern, balanced, sustainable area appealing to a wide range of visitors, which would encourage people to stay longer and enjoy a wider range of attractions besides guided tours of the castle.

Over the past 20 years, many initiatives have been launched, creating a snowball effect as one incentive inspires others. Following a complete renovation of the castle and the town centre, new initiatives began to emerge in line with national and regional development strategies. The River Vltava was adapted to provide boat services for tourists and one of the side effects of this development was a new marina. New initiatives are still emerging to this day. Hluboká now offers a golf course, a swimming pool, several recreational areas, a museum, a zoo and vineyards. Several sports clubs are also active in the area, which is connected to regional cycling tracks and the South Bohemian lake system. This has resulted in significant changes to visitor composition, from almost exclusively coach trips to a more diverse visitor base made up of families, active retirees, cyclists and hikers. Most importantly, Hluboká moved away from being a mere half-day stop on the way from Prague to Český Krumlov (UNESCO site) to become a destination in its own right.

Benodigde middelen

De hier beschreven goede praktijk is op de lange termijn succesvol gebleken als resultaat van meerdere initiatieven. De benodigde middelen zijn moeilijk in te schatten, omdat ze bestaan uit particuliere en overheidsfinanciering gespreid over vele jaren van uitvoering. Voor publieke infrastructuurprojecten werd bijvoorbeeld op grote schaal gebruikgemaakt van ERDF-middelen.

Bewijs van het succes

Het succes van het initiatief is niet goed meetbaar vanwege het grote aantal verschillende activiteiten in het gebied. De bezoekersaantallen van het kasteel zijn gestegen tot ongeveer 300.000 per jaar, maar het succes is het duidelijkst zichtbaar in de omgeving van het erfgoed. Waar 20 jaar geleden vervallen huizen stonden, zijn er nu drukke kleine restaurants voor fietsers. Het woekerende onkruid is vervangen door een minigolf- en frisbeeveld, en het voormalige koetspark is omgebouwd tot fietsenstalling.

Potentie voor educatie of overdracht

Hoewel Hluboká een unieke combinatie van factoren heeft (nabijheid van het regionale knooppunt, rivier, kasteel en relatief goed bewaard gebleven stadscentrum), kan het principe van diversificatie overal worden toegepast. Het benutten van synergieën is erg belangrijk. Als een initiatief eenmaal succesvol blijkt en mensen zien dat het werkt, worden ze vaak geïnspireerd om hun eigen initiatief uit te voeren. Daarom is het ook zo moeilijk om het totale bedrag aan financiering te bepalen dat naar het gebied is gegaan. Veel van de activiteiten zijn immers particuliere initiatieven. Door de aanleg van een fietspad ontstonden recreatieparken die

Resources needed

The good practice described here has accumulated success over the long term rather than as a result of a single initiative. The resources required are difficult to assess as they include public and private funding spread over many years of implementation. ERDF funds, for example, were used extensively for public infrastructure projects.

Evidence of success

The success of the initiative is not easily measurable due to the wide range of activities available in the area. While visitor numbers to the castle have risen to around 300,000 per year, success is most clearly visible in the environment surrounding the heritage site: where there were ruined houses 20 years ago, there are now busy small restaurants for cyclists, the overgrown weeds have been replaced by a mini-golf and frisbee pitch and the former coach park is now covered in bike stands.

Potential for learning or transfer

Although Hluboká features a unique combination of factors (proximity of the regional hub, river, castle and relatively well-preserved town centre), the principle of diversification can be applied anywhere. Making use of synergies is very important – once an initiative proves successful and people see that it works, they are often inspired to start their own. This is why it is so difficult to assess the total amount of funding that has gone into the area, as many of the activities are private. Leisure parks suitable for children, bikers and skaters appeared as a result of building a cycle path, making the site easy to reach for the 100,000 residents of České Budějovice, the regional capital just 10 km away. Public investment in the cycle path

Hluboká. South Bohemian Tourism Board

geschikt waren voor kinderen, fietsers en skaters, waardoor de locatie gemakkelijk te bereiken werd voor de 100.000 inwoners van České Budějovice, de regionale hoofdstad op slechts 10 km afstand. Publieke investeringen in het fietspad waren een impuls voor particuliere investeringen, die sindsdien de initiële publieke financiering vele malen hebben overschreden.

WEB

<https://www.hluboka.cz/en/>

triggered private investments, which have since exceeded the initial public funding many times over.

WEB

<https://www.hluboka.cz/en/>

Hluboká. South Bohemian Tourism Board

Monument voor Jan Žižka in Trocnova

Monument to Jan Žižka in Trocnov

Een nogal ouderwets museum omtoveren tot een moderne, sfeervolle bezienswaardigheid.

Op deze plek vlakbij Trocnov staat een monument voor Jan Žižka, militair leider van het Hussieten-leger in de 15e eeuw. Hoewel er uit die tijd alleen nog enkele opgegraven funderingen zijn overgebleven, is er een openluchtmuseum en een klein museum bij de ingang, waar de geschiedenis en archeologische ontdekkingen van het gebied te zien zijn. Dit is een zeer populair onderwerp, aangezien de Reformatie een cruciaal tijdperk was in de vorming van de Tsjechische natie. De executie van Jan Hus en de daaropvolgende hussitische oorlogen weerklinken nog steeds in de moderne samenleving en wekken belangstelling voor locaties die verband houden met deze periode, waaronder het Trocnov-monument. Ondanks de relatief afgelegen ligging en het gebrek aan tastbare historische monumenten is dit een van de drukst bezochte musea in de regio. Het museum bood echter weinig meer dan een traditionele tentoonstelling van voorwerpen zonder interactieve elementen en was naar moderne maatstaven nogal ouderwets. Het is nu gerenoveerd en aangepast, met toevoeging van interactieve elementen en games. Er worden verschillende jaarlijkse evenementen georganiseerd, waaronder demonstraties van traditionele ambachten, historische markten en theatervoorstellingen. Dit heeft het gebied nog aantrekkelijker gemaakt en de streek trekt jaarlijks steeds meer bezoekers. De groeiende populariteit van de locatie heeft verdere ontwikkelingen in gang gezet, waaronder een project waarin een historische boerderij wordt nagebouwd, met extra interactieve elementen. Het werk aan de replica is onlangs begonnen en zal naar verwachting in 2022 worden afgerond.

Transforming a rather old-fashioned museum into a modern, attractive landmark.

A monument to Jan Žižka, a military leader of the Hussite armed forces in the 15th century, stands on this site near Trocnov. Although all that remains at the site from this time are a few foundation excavations, there is an open-air museum and a small indoor museum at the entrance, which showcase the area's history and archaeological discoveries. This is a very popular topic as the Reformation movement was a crucial era in the formation of the Czech nation. The execution of Jan Hus and the subsequent Hussite wars continue to resonate in society, arousing interest in sites linked to this period, including the Trocnov monument. Despite its relative remoteness and lack of tangible historical landmarks, it is one of the most visited museums in the region. However, the museum offered little more than a traditional display of items with no interactive elements and was rather old-fashioned by modern standards. It has now been renovated and reworked, adding interactive elements and games. Several annual events have been established, including traditional craft demonstrations, historical fairs and theatre performances. This has made the area even more attractive and it draws increasing numbers of visitors each year. The site's growing popularity has led to further development, including a project to reproduce a historical farmhouse containing additional interactive elements. Work on the replica began recently and is scheduled for completion in 2022.

Benodigde middelen

Het lopende project voor de reproductie van de boerderij heeft een budget van bijna € 2.000.000.

Bewijs van het succes

De locatie trekt steeds meer bezoekers; dit zijn er nu jaarlijks meer dan 10.000. Het repliaproject van de boerderij biedt verder bewijs van succes, omdat het niet zou zijn doorgegaan zonder de toegenomen bezoekersaantallen.

Potentie voor educatie of overdracht

Het initiatief als geheel is niet gemakkelijk te herhalen, maar sommige elementen zijn eenvoudig overdraagbaar, zoals verbeteringen aan het openbaar vervoer naar de locatie om het toegankelijk te maken voor mensen die geen auto rijden. Dankzij de modernisering is het museum nu aantrekkelijk voor scholieren en studenten culturele geschiedenis en kan het worden gebruikt als aanvulling op klassikaal onderwijs.

WEB

<https://www.muzeumcb.cz/navstivte-nas/po-bocky/pamatnik-jana-zizky-z-trocnova/>

Resources needed

The ongoing farmhouse replica project has a budget of almost €2,000,000.

Evidence of success

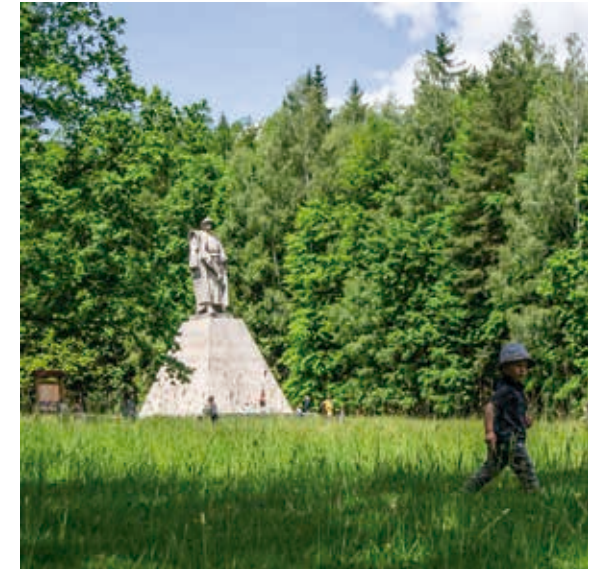
The site is attracting increasing numbers of visitors, with more than 10,000 per year. The farmhouse replica project offers further evidence of success, as it would not have gone ahead without the increased visitor numbers to the site.

Potential for learning or transfer

The initiative as a whole is not particularly easy to replicate but some of the elements are easily transferable, such as improvements to public transport to the site to make it accessible to non-drivers. The museum's modernisation has also made it appealing to schoolchildren and university students of cultural history, allowing it to be used to supplement classroom education.

WEB

<https://www.muzeumcb.cz/navstivte-nas/po-bocky/pamatnik-jana-zizky-z-trocnova/>

Trocnov. South Bohemian Tourism Board

Stadsbibliotheek van Soběslav

Soběslav municipal library

Restauratie van een middeleeuws kasteel en bouw van een stadsbibliotheek.

Soběslav is een stadje met 7.000 inwoners in het noorden van Zuid-Bohemen. In deze historische stad bevinden zich verschillende middeleeuwse monumenten, waarvan het nabijgelegen kasteel Kozí Hrádek een bijzonder belangrijke rol speelde in het leven van de Tsjechische hervormer Jan Hus in de 15e eeuw. Dit project betreft een 14e-eeuws kasteel in het stadscentrum. In 2010 wilde de gemeenteraad het stadscentrum nieuw leven inblazen en zocht ze naar manieren om de kasteelconstructies in hun nieuwe visie op te nemen. Een ander probleem waarmee de stad werd geconfronteerd, was het ontbreken van een moderne stadsbibliotheek. Deze twee aspecten werden op een innovatieve manier gecombineerd, waarbij het kasteel werd behouden en in het noordelijke deel een moderne stadsbibliotheek werd gebouwd. Samen vormen ze nu een erfgoedlocatie met een moderne openbare dienst. Dit initiatief betekende een aanzienlijke verbetering van de openbare ruimte, voorheen een nogal onaantrekkelijke plek middenin de stad. Sinds de opening is de bibliotheek gebruikt voor tentoonstellingen, lezingen door schrijvers, en concerten.

Het project is ontworpen als energiezuinig openbaar gebouw. De middeleeuwse delen van het kasteel werden voorzien van moderne staal- en glasconstructies. Hierdoor bleef het middeleeuwse kasteel vrijwel intact en kon een energiezuinig, klimaatgestuurd kerngebouw worden gerealiseerd dat geschikt is voor de opslag van boeken, prenten en andere op papier gebaseerde materialen. Het project is vanaf de ontwerpwedstrijd tot de afwerking en opening uitgevoerd onder verantwoordelijkheid van de gemeenteraad.

Restoration of a medieval castle and creation of a municipal library.

Soběslav is a small town in the north of the South Bohemia region with a population of 7,000 inhabitants. This historical town is home to several medieval monuments, with the nearby Kozí Hrádek castle playing a particularly important role in the life of Czech reformer Jan Hus in the 15th century. The site covered by this project is a 14th-century castle in the town centre. In 2010, the municipal council was planning to revitalise the town centre and looking for ways to incorporate the castle structures into their new vision. Another issue facing the town was the lack of a modern municipal library. These two aspects were combined in an innovative manner, preserving the castle and building a modern municipal library in its northern part to create a heritage site containing a modern public service. The initiative considerably enhanced the public space, which was previously a rather unattractive spot in the middle of the town. Since it opened, the library has also been used as a space for exhibitions, author readings and concerts.

The project was designed to be a low-energy public building. Modern steel and glass constructions were added to the medieval parts of the castle. This solution allowed the medieval castle to be left almost untouched by the construction works and a low-energy, climate-controlled core building suitable for storing books, prints and other paper-based materials to be constructed. The project was overseen by the municipal council, from the design competition to the finishing touches and opening.

Benodigde middelen

Het totale budget voor de renovatie bedroeg iets meer dan € 1.500.000 en was voornamelijk afkomstig uit het EFRO-fonds via het Regionaal Operationeel Programma voor Zuidwest-Europa.

Bewijs van het succes

De bouwwerkzaamheden zijn op tijd afgerond en sindsdien staat het gebouw ter beschikking van de lokale gemeenschap. Speciale evenementen in de bibliotheek trekken bezoekers van relatief ver weg (relatief aangezien ze naar een bibliotheek komen), met meer dan 2.000 bezoeken per jaar. In 2012 werd de bibliotheek tweede van 141 kandidaten in de internationale architectuurwedstrijd Building Efficiency Awards voor waardevolle architectuur en energiezuinige gebouwen.

Potentie voor educatie of overdracht

Het combineren van oude constructies met moderne inzetstukken of aanbouwen om een vlekkeloze werking te garanderen, is niet nieuw. De resultaten kunnen echter verschillen omdat elke locatie uniek is. In dit geval is het resultaat echter precies zoals van tevoren was bedacht. Het renoveren van een historische locatie en er een aantrekkelijk gebouw van maken dat recht doet aan de oorspronkelijke structuur en het vervolgens gebruiken voor een doel dat wordt verwelkomd door de lokale gemeenschap, is een model dat gemakkelijk elders kan worden gekopieerd.

WEB

<https://www.knihovnasobeslav.cz/>

Resources needed

The overall budget for the renovation was just over €1,500,000, which was funded primarily by the ERDF fund via the Regional Operational Programme South West Europe.

Evidence of success

The construction work was completed on time and the building has been serving the local community ever since. Special events at the library attract visitors from relatively far away (given that they are coming to see a library), with more than 2,000 visits per year. In 2012, the library came second out of 141 candidates in the international architecture competition Building Efficiency Awards, which rewards valuable architecture and energy-efficient buildings.

Potential for learning or transfer

Combining ancient structures with modern insets or constructions to ensure flawless operation is not a new concept, but results may differ as every site is unique. In this case, the result is a perfect reflection of the intended outcome. Renovating a historical site to create an appealing building that is sensitive to the original structure and using it for a purpose that is welcomed by the local community is a model that could be easily replicated elsewhere.

WEB

<https://www.knihovnasobeslav.cz/>

Soběslav. Municipality of Soběslav

Wolvenverblijf in Srní

Wolf enclosure in Srní

Bouw van een bezoekerscentrum in een nationaal park, met een wolvenverblijf met een verhoogd wandelpad.

Nationaal Park Šumava, opgericht in 1991, is het jongste nationale park van Tsjechië. Het is uniek omdat het de meest westelijke oerbossen van Centraal-Europa bevat. Een van de activiteiten van de beheerder was de herintroductie van wolven (*Canis lupus*) in het park. In reactie op de groeiende publieke belangstelling voor wolven en met als doel de dieren een natuurlijk habitat te geven, werd een bezoekerscentrum met wolvenverblijf gebouwd. Het initiatief omvat het wolvenverblijf, dat drie hectare groot is en niet toegankelijk is voor het publiek, een verhoogd houten wandelpad voor bezoekers met observatiedekken, een informatief pad van 3 km door het oerbos en een bezoekerscentrum met een interactieve tentoonstelling over de dieren in het bos en natuurlijke processen in het park. Het bezoekerscentrum bevindt zich in een passief gebouw, dat energie uit duurzame bronnen gebruikt.

Benodigde middelen

Het totale budget voor het initiatief, inclusief het gebouw, de omheining, de loopbrug en het informatieve pad, bedroeg € 2.800.000. Het grootste deel van de financiering werd verstrekt door EFRO via een Operationeel Programma Milieu.

Bewijs van het succes

Het succes van het initiatief overtreft elke verwachting. Jaarlijks wordt het complex door meer dan 300.000 mensen bezocht, zonder negatieve gevolgen voor de roedel wolven of de omgeving.

Creation of a visitor centre at a national park, including a wolf enclosure with an elevated walkway.

Founded in 1991, Šumava National Park is the youngest national park in the Czech Republic. It is unique as it contains Central Europe's westernmost primary forests. One of the management authority's activities has been to reintroduce wolves (*Canis lupus*) to the park. A visitor centre with a wolf enclosure was created in response to growing public interest in wolves and the need to provide the animals with a natural habitat. The initiative comprises the wolf enclosure, which spans three hectares and is inaccessible to the public, an elevated wooden walkway for visitors with observation decks, a 3 km information trail through the primary forest and a visitor centre with an interactive exhibition on wildlife and natural processes in the park. The visitor centre is housed in a passive building, which draws energy from renewable resources.

Resources needed

The total budget for the initiative, including the building, enclosure, walkway and information trail, was €2,800,000 and the bulk of the funding was provided by ERFD via Operational Programme Environment.

Evidence of success

The success of the initiative surpassed expectations. Every year, the complex is visited by more than 300,000 people, with no negative impact on the wolf pack or the surrounding environment.

Potentie voor educatie of overdracht

Het leerpotentieel van het project ligt eerder in het concept dan in de specifieke oplossing. Het houden van een roedel wolven is immers geen gemakkelijke taak en is in dit geval alleen mogelijk dankzij de expertise en ervaring van het parkbeheer van National Park Šumava. Het concept is echter overdraagbaar in die zin dat het laat zien hoe natuurlijke erfgoedlocaties kunnen worden opengesteld voor het grote publiek zonder de oorspronkelijke locatie te beperken of te beschadigen of dieren schade toe te brengen. Dergelijke activiteiten vergroten de publieke belangstelling voor de natuur en creëren maatschappelijke druk om deze gebieden en hun fauna te behouden. Het combineren van natuurgebieden met educatie in de vorm van een openluchtpad en bezoekerscentrum is een ander element dat kan worden overgedragen, waarbij recente ervaringen met het observeren van de wolven worden gepresenteerd naast informatie over hun leefgebied, roedeldynamiek, voeding en herintroductie en inspanningen voor behoud. Het initiatief ondersteunt ook duurzaam toerisme door een «trage» attractie te bieden waar bezoekers tijd nodig hebben om van te genieten.

WEB

<https://www.npsumava.cz/en/visit-sumava/visitor-centers/srni-visitor-center/>

Potential for learning or transfer

The project's learning potential lies in the concept rather than the specific solution, as keeping a wolf pack is no easy task and is only possible in this case due to the expertise and experience of the Šumava National Park Management Authority. However, the concept is transferable as it shows how natural heritage sites can be opened up to the general public without limiting or damaging the original site or distressing animals. Activities of this kind boost public interest in nature, generating public pressure to preserve these areas and their wildlife. Combining natural sites with education in the form of an open-air path and visitor centre is another element that could be transferred, presenting recent experiences of observing the wolves alongside information about their habitat, pack dynamics, feeding and reintroduction and preservation efforts. The initiative also supports sustainable tourism by providing a 'slow' attraction that visitors need time to enjoy.

WEB

<https://www.npsumava.cz/en/visit-sumava/visitor-centers/srni-visitor-center/>

*Wolf Enclosure in Srní.
Štěpán Rosenkranz*

Housův Mlýn

Housa's Mill

Renovatie en herinrichting van Housův Mlýn, de molen van Housa.

Housův Mlýn is een 19e-eeuwse stoommolen gebouwd door Karel Housa vlakbij het historische stadscentrum van Tábor. Tábor zelf is een beschermd stadsgebied. Het is van historisch belang omdat het in de 14e eeuw werd gebruikt als het hoofdkwartier van de Hussietenbeweging, die de Tsjechische geschiedenis vele eeuwen lang heeft gevormd. De gehele streek is nauw verbonden met de hussitische filosofie en militaire traditie. Met de renovatie van Housův Mlýn werd beoogd om het hele gebied van de molen te herstellen en open te stellen voor het publiek. In plaats van nog een museum te bouwen, werd een aantrekkelijke recreatieve en educatieve ruimte gecreëerd waar alle leeftijdsgroepen van konden genieten. Naast de permanente diensten, waaronder accommodatie en horeca, worden evenementen voor kinderen en schoolgroepen georganiseerd. Met behulp van activiteiten zoals boogschieten, bijwerpen, quizen, historische wapenrustingen maken en passen, katapultschieten, middeleeuwse muziekworkshops en ambachtdemonstraties wordt edutainment geboden over de geschiedenis van de regio. De molen kan ook worden gehuurd voor congressen, bijeenkomsten en zakelijke evenementen.

Benodigde middelen

De restauratie van de erfgoedsite is door meerdere instanties gefinancierd. Een daarvan was het Regionaal Operationeel Programma Zuidwest-Europa 2007-2015. De toegekende subsidie bedroeg ruim € 230.000.

Renovation and refurbishment of Housa's Mill.

Housa's Mill is a 19th-century steam mill originally built by Karel Housa near the historical city centre of Tábor. Tábor itself is a protected urban area of historical importance in the Czech Republic, as it was used as the headquarters of the Hussite movement in the 14th century, which shaped Czech history for many centuries. The whole region is closely linked to the Hussite philosophy and military tradition. The aim of renovating Housa's Mill was to restore the area of the mill and open it to the public. Rather than building another museum, an attractive recreational yet educational space that all age groups could enjoy was created. As well as the permanent services, which include accommodation and catering, events for children and school groups are organised to provide edutainment about the region's history via activities such as archery, axe throwing, quizzes, creating and trying on historical armour, catapult shooting, medieval music workshops and craftsmanship demonstrations. The premises can be also rented for conferences, social gatherings and commercial events.

Resources needed

The restoration of the heritage site was funded by multiple bodies. One of the sources was Regional Operational Programme South West Europe 2007-2015. The funding awarded exceeded €230,000.

Bewijs van het succes

Sinds de bouwwerkzaamheden in 2012 werden voltooid, heeft de beheerder van de locatie nieuwe thema's voor evenementen verkent, meer commerciële evenementen georganiseerd en nieuwe activiteiten geïntroduceerd. Deze evenementen zijn vrij populair en worden bijgewoond door de lokale bevolking en door organisaties van verder weg. Ook komen er steeds meer schoolgroepen naar de locatie, waar educatie over lokale geschiedenis en gamification worden gecombineerd.

Potentie voor educatie of overdracht

Dit initiatief kan gemakkelijk worden overgedragen naar soortgelijke locaties. Hoewel de benadering relatief traditioneel is, is deze zeer geschikt voor de lokale gemeenschap en bezoekers en is een culturele erfgoedlocatie bewaard gebleven.

WEB

<http://www.housvmlyn.cz/>

Evidence of success

Since the construction works were completed in 2012, the site management authority continues to explore new themes for events, host increasing numbers of commercial events and introduce new activities. These events are quite popular and are attended by the local population and by organisations from further afield. School groups are increasingly visiting the site, where education about local history and gamification are combined.

Potential for learning or transfer

This initiative is easily transferable to any similar location. Although it takes a relatively traditional approach, it serves the local community and visitors well and has enabled another cultural heritage site to be preserved.

WEB

<http://www.housvmlyn.cz/>

Housa Mill. Czeva

Mouterij in Písek

Malthouse in Písek

Renovatie van een in onbruik geraakte mouterij in het historische stadscentrum.

De mouterij maakt deel uit van een voormalige brouwerij in het stadscentrum, die sinds de jaren 1990 in verval was geraakt. Er werd een vereniging opgericht om de mouterij, een van de grootste ruimtes in de brouwerij, weer in gebruik te nemen. Het gebouw werd omgetoverd tot een avonturenspeeltuin voor kinderen en heeft verschillende attracties: de Mierenhoop, een houten doolhof dat lijkt op de binnenkant van een mierenhoop; Pilařiště, een gedeelte versierd met tekeningen van Radek Pilař, een beroemde Tsjechische kinderillustrator; en het Illustratorennest, een ruimte gewijd aan illustraties uit films, strips en boeken. Alle avonturen zijn door bekende kunstenaars ontworpen en maken van de mouterij een zeer aantrekkelijke ruimte voor kinderen van alle leeftijden. De illustratietentoonstelling is meer dan een traditionele tentoonstelling. Schoolklassen leren in workshops om eenvoudige animaties te maken van onderwerpen zoals het proces van plantengroei. Dit betekent dat er lessen kunnen worden gegeven over onderwerpen die niet direct verband houden met kunst - in dit geval biologie - en dat lokale scholen gebruik kunnen maken van deze nabijgelegen faciliteit.

Benodigde middelen

De financiering voor elk onderdeel van het project kwam uit verschillende bronnen. Het structurele deel van het project werd gedeeltelijk gefinancierd door het Regionaal Operationeel Programma, terwijl de tentoonstellingsruimte werd gefinancierd door het grensoverschrijdende Interreg CZ-AT-programma.

Renovation of a disused malthouse in the historical town centre.

The malthouse is part of a former brewery located in the town centre, which has been in disrepair since the 1990s. An association was set up to make use of one of the largest parts of the brewery, the malthouse. The building was converted into a children's adventure playground with several attractions: the Anthill, a wooden maze resembling the inside of an ant-hill; Pilařiště, a section decorated with drawings by Radek Pilař, a famous Czech children's illustrator, and the Illustrator's Nest, an area dedicated to illustrations from films, comic strips and books. The adventures were all designed by renowned artists and make the malthouse a very attractive space for children of all ages. The illustration exhibition is more than just a traditional display and offers opportunities for a whole school class to use the workshop to create simple animations of topics such as the process of plant growing. This means that classes on subjects not directly related to art - biology, in this case - can be held there and local schools can take advantage of this nearby facility.

Resources needed

Funding for each part of the project came from different sources. The structural part of the project was partially funded by the Regional Operational Programme, while the exhibition area was funded by the Transborder Interreg CZ-AT programme.

Bewijs van het succes

De bezoekersaantallen zijn hoger dan verwacht, met in de afgelopen drie jaar meer dan 40.000 bezoekers per jaar.

Potentie voor educatie of overdracht

Het project biedt aanzienlijke mogelijkheden voor overdracht, vooral het concept dat eraan ten grondslag ligt. Het creëren van een ruimte met interessante inhoud, ongeacht het thema, gecombineerd met educatieve activiteiten en lokale connecties (Písek heeft een lange traditie van filmanimatie), kan vaste lokale bezoekers aantrekken. Het biedt ouders de mogelijkheid om tijd met hun kinderen door te brengen, maar is tegelijkertijd een plek die kinderen zelf kunnen verkennen.

WEB

<https://www.sladovna.cz/>

Evidence of success

Visitor numbers have been higher than expected, exceeding 40,000 visitors each year over the last three years.

Potential for learning or transfer

The project offers significant potential for transfer, especially the concept underpinning it. Creating a space with interesting content, regardless of the theme, combined with educational activities and local connections (Písek has a long tradition of film animation), can attract regular local visitors and provide a facility where parents can spend time with their children or leave them to explore and enjoy the attraction on their own.

WEB

<https://www.sladovna.cz/>

*Malthouse in Písek.
South Bohemian Tourism Board*

Levende Villa

Living Villa

Het redden en renoveren van een functionalistische villa in Prachatice.

Živá Vila is een vereniging die werd opgericht om een functionalistische villa in een buitenwijk van Prachatice in Zuid-Bohemen van de sloop te redden. Deze Kralova Villa (villa van Kral) is een groot, relatief goed bewaard gebleven functionalistisch gebouw dat in 1932 werd gebouwd voor de lokale spoorwegondernemer Johann Nepomuk Kral. De villa werd tot 1945 door zijn oorspronkelijke eigenaren bewoond. In dat jaar werden de Nepomuks gedwongen het land te verlaten. Het gebouw werd in beslag genomen en gebruikt als kantoor en kinderdagverblijf. In de jaren '70 werd het tot de sloop veroordeeld om plaats te maken voor een rondweg. Maar omdat Prachatice al snel de voormalige stadsgrenzen ontgroeide, werd het oorspronkelijke traject van de rondweg overbodig. De villa bleef echter op de slooplijst staan en werd niet langer onderhouden. In 2015 werd een vereniging genaamd Živá Vila (Levende Villa) opgericht om het gebouw te redden, te renoveren en te verwijderen uit de sloopzone in de nieuwe stedenbouwkundige plannen. In 2015-2016 werd de villa gedeeltelijk door de vereniging gerenoveerd en geconserveerd, maar in 2017 weigerde de gemeenteraad om het huurcontract te verlengen en stond de villa opnieuw bloot aan weersomstandigheden en vandalisme. Onder publieke druk kon de vereniging de villa in 2020 weer huren. Sindsdien doet het dienst als cultureel en gemeenschapscentrum voor de lokale bevolking. Er wordt een breed scala aan evenementen georganiseerd, variërend van buurtbijeenkomsten en kunsttentoonstellingen tot concerten en auteurslezingen. Niettemin blijft de villa in de zone die bestemd is voor sloop. Er is een toenemende publieke druk om het stadsontwikkelingsplan uit de jaren '70 bij te werken zodat het beter aansluit bij recente ontwikkelingen in de stad

Salvaging and renovating a functionalist villa in Prachatice.

Živá Vila is a civic association established to salvage a functionalist villa on the outskirts of Prachatice in South Bohemia. Known as Kralova Vila (Kral's villa), it is a large, relatively well-preserved functionalist building that was completed in 1932 and was once owned by local railway entrepreneur Johann Nepomuk Kral. The villa was only used by its original owners until 1945, when J. N. Nepomuk's family was forced to leave the country. It was confiscated and used as an office building and nursery school. In the 1970s, it was earmarked for demolition to make way for a road bypass. Since then, Prachatice has grown beyond its former boundaries, rendering the original route of the bypass obsolete. Despite this, the villa remained in the demolition zone and was not maintained. In 2015, a civic association called Živá Vila (Living Villa) was created to salvage the building, renovate it and have it removed from the demolition zone in the updated urban development plans. In 2015-2016, the villa was partially renovated and preserved by the association, but in 2017, the municipal council refused to extend their rental contract and left the villa exposed to bad weather and vandalism once again. Public pressure led to the villa being rented to the association again in 2020. Since then, it has served as a cultural and community centre for local people. A wide variety of events is organised, ranging from neighbourhood re-use gatherings and art exhibitions to concerts and author readings. Nevertheless, the villa remains in the zone earmarked for demolition. There is increasing public pressure to update the 1970s urban development plan to reflect recent development in the town and move the path of the bypass away from residential areas.

en het traject van de rondweg te verplaatsen naar buiten woonwijken.

Benodigde middelen

De middelen van de vereniging zijn gebaseerd op vrijwilligerswerk en beschermheerschap. Vrijwilligers uit de lokale gemeenschap helpen in hun vrije tijd met de renovatie, terwijl lokale bedrijven materialen of diensten leveren. Zodra de sloopzone waarin de villa staat, is opgeheven, kunnen regionale, nationale of EU-fondsen worden aangevraagd om de renovatie voort te zetten.

Bewijs van het succes

De maatschappelijke druk waardoor de vereniging de villa in 2020 weer heeft kunnen huren, toont het succes aan van het initiatief. Een hoge opkomst bij de evenementen die door de vereniging worden georganiseerd, wijst op een groeiende belangstelling voor lokale evenementen, vooral als ze de gemeenschap ten goede komen.

Potentie voor educatie of overdracht

Het leerpotentieel van dit initiatief ligt in de boodschap die het uitstraalt: lokale gemeenschappen moeten volharden als hun omgeving in verval raakt; ze kunnen druk uitoefenen om verandering door te voeren door tijd, vastberadenheid en enthousiasme te investeren, ondanks de obstakels waarmee ze worden geconfronteerd.

WEB

<https://www.zivavila.cz/>

Resources needed

The association's resources are based on voluntary work and patronage. Volunteers from the local community spend their free time helping with the renovation work, while local companies contribute supplies or services. Once the demolition zone covering the villa is lifted, it will be possible to apply for regional, national or EU funds to continue with the renovation.

Evidence of success

The public pressure that enabled the association to rent the villa again in 2020 demonstrates the success of the initiative. High levels of attendance at the events organised by the association point to growing interest in local events, especially when they benefit the community.

Potential for learning or transfer

The learning potential of this initiative lies in the message that it sends – local communities must persevere when their surroundings fall into disrepair because they can exert pressure for change by investing their time, determination and enthusiasm despite the obstacles they face.

WEB

<https://www.zivavila.cz/>

Living Villa. Jan Kuča

Herenhuis Tvrz Mladějovice

Mladějovice Mansion

Renovatie van een versterkt herenhuis uit de Renaissance in Mladějovice.

Mladějovice is een versterkt landelijk herenhuis in renaissancestijl. Het dateert uit de middeleeuwen en staat op een gotische fundering. Later werd het gedeeltelijk herbouwd in barokstijl, maar het renaissancekarakter is behouden gebleven in de vorm van gewelfde gevels en sgraffiti-versieringen. Het herenhuis werd in de 19e eeuw verlaten en stond aan het einde van de 20e eeuw op instorten. In 2009 werd echter een lokaal initiatief gestart om het gebouw, een uniek monument in het dorp Mladějovice, te redden. De gemeenschapsgroep begon met de renovatie van het gebouw. In 2013 werd een nieuw dak geplaatst en de werken werden in 2020 voltooid. Gedurende deze periode is het herenhuis grondig gerenoveerd. De opening van het huis werd vanwege corona uitgesteld tot 2021. Momenteel wordt gewerkt aan enkele interieuraanpassingen om plaats te maken voor de vele geplande faciliteiten, waaronder een muziekzaal, opnamestudio, audiovisueel centrum, theateratelier, keramiekatelier en kunsthall. De buitenruimtes zullen worden gebruikt voor plein air schilderen of openlucht-tentoonstellingen.

Benodigde middelen

Voor de renovatie van het herenhuis waren aanzienlijke middelen nodig. Een deel van de projectkosten werd gedekt door regionale financiering, EER-subsidies en Noorse subsidies, voor een bedrag van ruim € 880.000. Het project was op dat moment de enige succesvolle aanvraag voor Noorse subsidie in Zuid-Bohemen. Het Tsjechische Ministerie van Cultuur heeft ook bijgedragen aan het totaalbedrag.

Renovation of a Renaissance fortified mansion in Mladějovice.

Mladějovice Mansion is a Renaissance-style fortified rural residence. It dates back to the Middle Ages, with Gothic foundations. Later, it was partially rebuilt in the Baroque style but its Renaissance character remains in the form of vault facades and sgraffiti decoration. The mansion was abandoned in the 19th century and was on the brink of collapse at the end of the 20th century. However, a local initiative was founded in 2009 to salvage the building, which is a unique landmark in the village of Mladějovice. The community group began to renovate the building, constructing a roof in 2013 and finally completing the works in 2020. During this time, the mansion was completely renovated. The opening of the mansion was postponed to 2021 due to the COVID-19 outbreak. Some interior adaptations are now underway to make room for the many facilities planned, including a music hall, recording studio, audiovisual centre, theatre workshop, ceramic workshop and art hall. The outdoor areas will be used for plein air painting or open-air exhibitions.

Resources needed

Significant funding was required to renovate the mansion. Part of the project costs were covered by regional funding, EEA Grants and Norway Grants, amounting to more than €880,000. The project was the only successful Norway Grants application in South Bohemia at that time. The Czech Ministry of Culture also contributed to the overall amount.

Bewijs van het succes

Het succes van het project is duidelijk zichtbaar - het herenhuis is zorgvuldig en smaakvol gerenoveerd en bijna in oorspronkelijke staat teruggebracht. Het doel van het project was niet alleen om het gebouw te renoveren, maar ook om het geschikt te maken voor verder gebruik door de gemeenschap. Dit doel is bereikt en voor de komende jaren staan veel evenementen en bijeenkomsten gepland.

Potentie voor educatie of overdracht

Het grootste leerpotentieel van dit project ligt in de gemeenschapsgestuurde aanpak. Deze aanpak brengt bepaalde obstakels met zich mee, maar biedt ook voordelen in de vorm van betrokkenheid van de gemeenschap bij de planning en uitvoering van de renovatiewerkzaamheden, de organisatie van evenementen en het plannen van de verdere ontwikkeling van de locatie.

WEB

<https://www.tvrzmladejovice.cz/>

Evidence of success

The project's success is clearly visible – the mansion has been carefully and sensitively renovated almost to its original state. The aim of the project was not only to renovate the building but also to prepare it for further community use and this goal has been achieved, with many events and gatherings planned for the coming years.

Potential for learning or transfer

The greatest learning potential in this project lies in its community-driven approach. Despite giving rise to certain obstacles, this approach also brings additional benefits in the form of community engagement in planning and carrying out the renovation work, designing events and planning further development of the site.

WEB

<https://www.tvrzmladejovice.cz/>

*Mladějovice Mansion.
Regional Development Agency of South Bohemia*

Wandelgebied Toulava

Toulava hiking area

Oprichting van een uitgebreide toeristische dienst in het wandelgebied van Toulava.

Toulavy betekent dwalen in het Tsjechisch, en Toulava is dan ook een ideale locatie voor korte en langere wandelingen. Toulava beslaat een gebied van ruim 2,000 km² in het noorden van Zuid-Bohemen en staat bekend om zijn glooiende heuvels, vergeten dorpjes, kasteelruïnes en pittoreske rivieren. Sinds de 19e eeuw is het onder wandelaars en reizigers een populaire bestemming voor rustige, ontspannende trektochten.

Het historische en toeristische potentieel van het gebied werd pas in 2013 volledig ontwikkeld, toen een vereniging voor bestemmingsbeheer genaamd Toulava werd opgericht. De vereniging bestaat uit regionale stakeholders, lokale actiegroepen, gemeenten en ondernemers. Het activiteiten aanbod van de vereniging gaat verder dan de standaarddiensten die door organisaties voor bestemmingsbeheer worden geleverd. Toulava biedt een complete gids voor het gebied, inclusief activiteiten zoals wandelen, fietsen, paardrijden en kanoën, en accommodatiefaciliteiten, met de mogelijkheid om rechtstreeks via de website te boeken. De vereniging biedt volledige reisroutes aan voor specifieke doelgroepen (kloosteroute; bierroute; fiets-, wandel- en paardrijtochten, natuur erfgoedroutes, enz.). Ook zijn er gezinsactiviteiten en activiteiten voor kinderen. Toulava ondersteunt allerlei lokale evenementen, zoals markten, concerten, handwerkshows en steekspelen, en neemt deze op in de beschikbare pakketten. In tegenstelling tot de meeste andere organisaties voor bestemmingsbeheer heeft Toulava ook een online winkel met lokale producten, waaronder keramiek, sieraden, natuurlijke cosmetica, kaarsen en nog veel meer. De winkel heeft een seizoensafdeling met kerst- en paasdeco-

Establishment of a comprehensive tourism service in Toulava hiking area.

With a name that denotes a place well-suited to wandering, Toulava is an ideal location for walking, hiking and travelling. It spans an area of more than 2,000 km² in the north of South Bohemia and is well-known for its rolling hills, forgotten hamlets, ruined castles and picturesque rivers. Since the 19th century, it has been sought-after by hikers and travellers looking for peaceful, relaxing treks.

The area's historical and tourist potential was not fully developed until 2013, when a destination management association called Toulava was created. The association comprises regional stakeholders, local action groups, municipal councils and entrepreneurs. The range of activities offered by the association goes beyond the standard services provided by destination management organisations. Toulava offers a complete guide to the area, including activities such as hiking, cycling, horse-riding and canoeing, and accommodation facilities, with the option of booking directly via the website. The association offers full trip itineraries grouped by target audience (monastery trail; beer trail; cycling, walking and horse-riding packages; natural heritage trails, etc.). Family activities and activities for children are also available. Toulava supports local events of any kind, such as fairs, concerts, craft displays and tournament re-enactments, and includes them in the packages available. Unlike most other destination management organisations, Toulava also runs an online shop featuring local products, including ceramics, jewellery, natural cosmetics, candles and much more. The shop has a seasonal section offering Christmas and Easter decorations. Besides tangible items, the online shop also offers complete tourism packages, e.g. winter package, adventure tourism package, gastronomy package.

raties. Naast artikelen verkoopt de online shop ook complete toeristische pakketten, zoals een winterpakket, een avontuurlijk toerismepakket en een gastronomiepakket.

Benodigde middelen

De middelen die nodig zijn om Toulava te laten draaien, worden verdeeld onder de deelnemers. De vereniging is een rechtspersoon met een jaarlijks budget van circa € 80.000. Deze middelen worden gebruikt om alle werkzaamheden te kunnen uitvoeren en nieuwe producten, promotiematerialen en themapakketten te maken.

Bewijs van het succes

In 2018 werd het toeristisch gebied van Toulava gecertificeerd door het nationale Tsjechische toerismebureau. Sinds de oprichting is Toulava uitgebreid en het omvat nu onder meer 155 dorpen, 11 kastelen en kasteelruïnes, 18 uitkijktorens, 8 klasse I cultureel erfgoedlocaties, meer dan 1.000 km aan fietspaden, 200 km aan informatiepaden, 5 brouwerijen en een dieren-tuin. Honderden accommodatie- en horecagelegenheden zijn geregistreerd en bieden hun diensten aan via het Toulava-portaal.

Potentie voor educatie of overdracht

Het potentieel dat dit initiatief laat zien, ligt in het gebruikte managementmodel. Het gebied omvat honderden bezienswaardigheden, waarvan er slechts een paar op zichzelf bezoekers zouden trekken. Het samenbrengen van deze locaties in een netwerk van samenwerkende organisaties die gezamenlijke programma's of pakketten aanbieden, heeft alleen maar voordelen. Het netwerk helpt niet alleen om het profiel van individuele locaties te vergroten, maar stelt organisaties ook in staat om strate-

Resources needed

The resources required to run Toulava are distributed among the participants. The association is a legal entity with an annual budget of around €80,000. These funds are used to maintain the operation, creating new products, promotional materials and themed packages.

Evidence of success

In 2018, the Toulava tourism area was certified by the national Czech tourism agency. Since it was founded, Toulava has expanded and now covers 155 villages, 11 castles and castle ruins, 18 lookout towers, 8 Grade I cultural heritage sites, over 1,000 km of cycling trails, 200 km of information trails, 5 breweries, a zoo and much more. Hundreds of accommodation and catering facilities are registered and offer their services through the Toulava portal.

Potential for learning or transfer

The potential demonstrated by this initiative lies in the management model employed. The area encompasses hundreds of points of interest, but only a few were able to attract visitors in their own right. Bringing these sites together in a network of cooperating organisations offering joint programmes or packages is a complete game-changer. The network not only helps raise the profile of individual sites but also enables organisations to share strategies, experience and know-how.

WEB

<https://www.toulava.cz/>

Toulava. Petr Mareš

Toulava. Jan Sochor

Toulava. Simona Bártlová

gieën, ervaring en knowhow te delen.

WEB

<https://www.toulava.cz/>

provincia zaragoza

Zomerfestival Abdij Veruela

Veruela Monastery Summer Festival

Abdij Veruela is de oudste Cisterciënzer abdij in Aragon (Spanje). Hij werd gebouwd in de 12e eeuw in de buurt van Moncayo, de hoogste berg van de provincie Zaragoza. Het Veruela Verano Festival, dat al meer dan 25 zomers wordt gehouden, is deel van een breder project om het historisch erfgoed in de provincie te benutten en te verrijken.

Het festival bestaat uit meerdere concerten en heeft een eigen stijl ontwikkeld. Het combineert cultuur en erfgoed in een intieme, warme sfeer tegen de unieke achtergrond van de abdij Veruela. De concerten profiteren van de akoestische eigenschappen van de abdij. Het festival is een vroeg voorbeeld van hoe Zaragoza haar erfgoedlocaties hergebruikt voor tijdelijke culturele evenementen, zonder daarbij de bouwwerken aan te tasten.

Elke zomer treden toonaangevende muzikanten uit de Spaanse muziekwereld op, in stijlen van pop en rock tot flamenco. Zo laten ze zien dat erfgoedlocaties zich kunnen aanpassen aan modernere muzieksmaken en trends.

Benodigde middelen

Het festival staat onder toezicht van de cultuurafdeling van de Provinciale Raad van Zaragoza. Zij leveren personeel om het evenement te organiseren en zorgen voor de montage van de tijdelijke apparatuur en het inhuren van de muzikanten.

Vorig jaar waren er voor elk van de vier concerten 300 kaartjes te koop tegen een kortingstarief van negen euro.

Het festival, dat wordt gefinancierd door de Provinciale Raad van Zaragoza, heeft geen winst oogmerk, maar wil de locatie onder de aandacht brengen en de provincie een cultureel programma van hoge kwaliteit bieden.

Veruela Monastery is the earliest Cistercian monastery in Aragon (Spain). It was built in the 12th century near Moncayo, the highest mountain in the province of Zaragoza. As part of a project aiming to leverage and enhance the province's historical heritage, Veruela Verano Festival has been held for more than 25 summers.

Offering a series of concerts, the event has developed a strong personality and combines culture and heritage in an intimate, warm atmosphere against the unique backdrop of Veruela Monastery. The concerts benefit from the monastery's acoustic properties. This festival is one of the first examples in Zaragoza of reusing heritage sites for temporary cultural events that do not affect their structure.

Every summer, leading artists from the Spanish music scene perform concerts in styles ranging from pop and rock to flamenco, demonstrating the potential of heritage sites to adapt to more modern musical tastes and trends.

Resources needed

The festival is overseen by the Culture Department at Zaragoza Provincial Council, which provides staff to organise the event and outsources assembly of the temporary equipment and hiring of the artists.

Last year, 300 tickets were put on sale for each of the four concerts at a discounted price of nine euros.

The goal of the festival, which receives funding from Zaragoza Provincial Council, is not to profit from ticket sales but to showcase the space and offer a quality cultural programme in the province.

Bewijs van het succes

In 2020 werd het festival afgelast in verband met de pandemie. In 2021 waren de bezoekersaantallen beperkt om te voldoen aan de toenmalige regelgeving. Alle vier de concerten waren uitverkocht.

Potentie voor educatie of overdracht

Aantonen hoe de eigenschappen van erfgoedlocaties (in dit geval de sfeer, ruimte en akoestiek van de abdij) kunnen worden benut en hergebruikt voor optredens door hedendaagse muzikanten, is een uitstekende manier om mensen bewust te maken van deze locaties. Het vergroot hun waarde en versterkt het identiteitsgevoel onder de bevolking.

De aanwezigheid van nationaal bekende muzikanten in het gebied promoot ook de naburige dorpen, zoals Tarazona, en is een uitstekende manier om meer bezoekers naar de regio te lokken.

WEB

<http://www.dpz.es/noticias/el-festival-veruela-verano-vuelve-a-llenar-de-musica-las-tierras-del-moncayo-con-los-conciertos-de-mikel-erentxun-jose-merce-ivan-ferreiro-y-travis-birdsveru>

Evidence of success

The 2020 edition did not go ahead due to the pandemic. The 2021 edition was held with capacity limits in place to comply with current regulations and was sold out for all four concerts.

Potential for learning or transfer

Showing how the characteristics of heritage spaces (in this case, the atmosphere, capacity and acoustics of the monastery) can be harnessed and reused by hosting concerts by contemporary artists in them is an excellent way of raising awareness of these sites, enhancing their value and reinforcing a sense of identity among the population.

The presence of nationally renowned musicians in the area promotes nearby villages like Tarazona and is an excellent mechanism for attracting visitors to the region.

WEB

<http://www.dpz.es/noticias/el-festival-veruela-verano-vuelve-a-llenar-de-musica-las-tierras-del-moncayo-con-los-conciertos-de-mikel-erentxun-jose-merce-ivan-ferreiro-y-travis-birdsveru>

*Monasterio de Veruela, Zaragoza.
Zaragoza Provincial Government*

Territorio Mudéjar: een trainingsprogramma voor de beheerders van landelijk erfgoed

Territorio Mudéjar: a training programme for rural heritage managers

Uit een analyse van de behoeften ten aanzien van lokaal erfgoed in de gebieden die vallen onder de vereniging Territorio Mudéjar bleek een duidelijke behoefte aan professioneel opgeleide beheerders van landelijk erfgoed.

Er komen veel unieke vaardigheden kijken bij het beheer van landelijk erfgoed: theoretische kennis en de zachte vaardigheden om algemene modellen toe te passen op specifieke landelijke gebieden. In het licht hiervan en gezien de behoefte aan permanente training van professionals die al werkzaam zijn in de sector, is een stapsgewijs opleidingsprogramma voor beheerders van landelijk erfgoed voorgelegd aan het Spaanse Ministerie van Cultuur.

Het project werd goedgekeurd en financiering werd toegewezen. Hiermee konden een aantal jonge professionals op locatie getraind worden in verschillende vaardigheden. Ook kregen ze een actieve rol in het ontwerpen en uitvoeren van een aantal projecten en initiatieven van Territorio Mudéjar. Met een speciaal trainingsplan wil de vereniging een begrip worden als aanbieder van trainingen voor landelijk-erfgoedbeheer. Dit soort beheer vereist nauw contact met en grondig inzicht in de lokale gebieden.

Benodigde middelen

Het Spaanse Ministerie van Cultuur heeft € 25.000 euro bijgedragen (75% van de totale kosten van het project) via haar programma uit 2019 voor het restaureren, beschermen en promoten van monumenten die zijn aangemerkt als Werelderfgoed. De overige 25% is gefinancierd door Territorio Mudéjar. De vereniging stelde daarnaast extra fondsen beschikbaar voor een aantal specifieke activiteiten die verband houden met het project.

Following an analysis of local heritage needs in the areas covered by the Territorio Mudéjar association, it became clear that there was a need to train professional rural heritage managers.

In recognition of the unique skills required in rural heritage management, both in terms of theoretical knowledge and soft skills needed to adapt general models to specific rural places, and the need for continuous training for professionals already working in the sector, a step-by-step programme to train rural heritage managers was submitted to the Spanish Ministry of Culture.

The project was approved and funding was allocated, allowing a number of young professionals to receive in situ training in different areas and to play an active role in designing and implementing some of Territorio Mudéjar's projects and initiatives. A specific training plan has been developed with the aim of transforming the association into a benchmark in rural heritage management training, which requires close contact and a deep understanding of local areas.

Resources needed

The Spanish Ministry of Culture provided €25,000 euros (75% of the total cost of the project) as part of its 2019 programme of projects to conserve, protect and promote monuments declared World Heritage Sites. The remaining 25% was funded by Territorio Mudéjar and additional funding was provided by the association for several specific activities related to the project.

Bewijs van het succes

Ten minste drie jongeren die het programma hebben afgerond, hebben zich in hun beroep gericht op landelijk-erfgoedbeheer. Ze hebben werk gevonden met een vast dienstverband of als freelancer.

Na meerdere pilots is er een specifiek trainingsprogramma ontwikkeld dat momenteel wordt geïmplementeerd op verschillende locaties in het gebied dat door de vereniging wordt beheerd.

Potentie voor educatie of overdracht

Het project transformeert de uitdaging van het vinden van professionals met het juiste profiel voor de baan van landelijk-erfgoedbeheerder in een kans om van de plaatselijke omgeving een 'trainingslab' te maken om deze mensen te op te leiden.

WEB

<https://www.territoriomudejar.es/duplicado-territorio-mudejar-cantera-de-los-nuevos-profesionales-de-la-gestion-del-patrimonio-historico-artistico/>

Evidence of success

At least three young people who completed the programme have focused on rural heritage management in their professional careers, finding opportunities to work as freelancers or employees.

After several pilot tests, a specific training programme has been designed and is currently being implemented in different places in the area covered by the association.

Potential for learning or transfer

The essence of the project lies in transforming the challenge of finding professionals with a specific profile to work as rural heritage managers into an opportunity to turn the local area into a 'training laboratory' to provide them.

WEB

<https://www.territoriomudejar.es/duplicado-territorio-mudejar-cantera-de-los-nuevos-profesionales-de-la-gestion-del-patrimonio-historico-artistico/>

Students in Territorio Mudéjar Headquarters, Tobed, Zaragoza. Territorio Mudéjar

Quinto Museum van Mummies (Zaragoza)

Quinto Mummy Museum (Zaragoza)

Het Quinto Museum van Mummies is opgericht vanuit de noodzaak om de lokale economie opnieuw te activeren en de ontvolking van het gebied een halt toe te roepen. De kans voor een origineel project deed zich voor toen er in Quinto graven met gemummificeerde menselijke resten werden gevonden. De Mudéjar-kerk uit de 15e eeuw, een historisch gebouw van artistiek belang, bleek de perfecte tentoonstellingslocatie.

Het museum biedt rondleidingen en vertelt de geschiedenis van het dorp en de kerk. Aan de hand van archeologische resten die in de kerk zijn gevonden en er te zien zijn, krijgen bezoekers informatie over begrafenisrituelen uit de 18e en 19e eeuw.

De gevonden resten zijn onderzocht en geconserveerd. Dit onderzoek is vastgelegd in video's, die in het museum worden getoond en wordt binnenkort verspreid in gepubliceerde vorm.

We werken samen met lokale horecabedrijven om bezoekers van het museum korting te geven op accommodatie en restaurants.

We voeren een intensieve promotie via touismebeurzen, radio- en tv-spotjes en op sociale media.

Het museum is toegankelijk voor mensen met beperkte mobiliteit. De inhoud wordt in verschillende talen aangeboden en is aangepast aan verschillende leeftijdsgroepen.

Het Quinto Museum van Mummies biedt de volgende activiteiten:

- Rondleidingen door het museum
- Tijdelijke tentoonstellingen
- Optredens
- Conferenties
- Lokale culturele activiteiten

Quinto Mummy Museum was opened in response to the need to reactivate the local economy and halt ongoing depopulation in the area. An opportunity for a novel project arose when tombs containing mummified human remains were found in Quinto, while the 15th-century Mudéjar church, a historical building of artistic interest, offered the perfect venue.

Guided tours are available at the museum, explaining the history of the town and church and providing information about 18th and 19th century funeral rites based on the archaeological remains found and displayed in the church.

Work has also been carried out to research and preserve the remains. This research is documented in videos screened at the museum and will soon be disseminated in the form of publications.

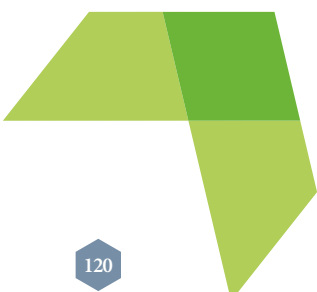
Partnerships have been established with local hospitality companies to offer visitors to the museum discounts on accommodation and restaurants.

Intensive promotion is taking place via attendance at tourism fairs, radio and TV advertisements, and social media.

The museum is accessible for people with mobility difficulties and content is provided in several languages and adapted for different age groups.

The following activities are available at Quinto Mummy Museum:

- Museum tours
- Temporary exhibitions
- Concerts
- Conferences
- Local cultural activities

Rondleidingen:

Er worden elke week tien rondleidingen gegeven. Voor groepen kunnen speciale bezoeken worden geboekt. In de rondleiding wordt verteld over de oorsprong van het dorp: de eerdere bebouwing op de plek van de oude Piquete-kerk, waaronder het Islamitisch kasteel; de bouw van de Mudéjar-kerk in de 15e eeuw, waarvan wordt gedacht dat die werd overzien door bouwmeester Mahorama Ramí; de desastreuze gevolgen van de Spaanse Burgeroorlog (1936-1939) en de opeenvolgende restauraties die sinds 1996 zijn uitgevoerd en die in 2011 leidden tot de ontdekking van de graven met de mummies.

Het interieur van het gebouw is voorzien van vitrinekasten voor 15 mummies met hun grafgiften, religieuze voorwerpen en archeologische vondsten uit de opgravingen.

Er is een speciale kamer waar een video van het opgravingsproces en de restauratie van de mummies wordt vertoond.

Souvenirs worden verkocht bij de receptie. Het museum kan ook zonder gids worden bezocht. Er is een brochure in verschillende talen en verspreid door het museum zijn informatiepanelen geplaatst.

Benodigde middelen

Financiering komt uit meerdere bronnen, waaronder de Gemeenteraad Quinto de Ebro, de Provinciale Raad Zaragoza, ENPO en de kaartverkoop.

Materiële middelen worden aangeboden door de Gemeenteraad Quinto de Ebro.

De drie gidsen van het museum zijn in dienst van de Gemeenteraad Quinto de Ebro.

Museum tours:

Ten guided tours are scheduled each week, although additional visits can be arranged for groups upon reservation. The tour covers the village's origins; previous buildings on the site of the old Piquete church, including the Islamic castle; the construction of the Mudéjar church in the 15th century, which is believed to have been overseen by master builder Mahoma Ramí; the devastating impact of the Spanish Civil War (1936-1939) on the building, and the successive restorations carried out since 1996, which revealed the tombs containing the mummies in 2011.

The building's interior has been fitted with display cases for 15 mummies with their grave goods, liturgical objects and archaeological items found during excavations of the building.

A room is reserved for a video explaining the process of excavating and restoring the mummies.

At the reception, visitors can purchase a variety of gift items. The museum can also be visited without a guide, with the help of an explanatory brochure in several languages and information panels around the museum.

Resources needed

Funding is obtained from several different sources, including Quinto de Ebro Municipal Council, Zaragoza Provincial Council, EAFRD and ticket sales.

Material resources are provided by Quinto de Ebro Municipal Council

The three guides at the museum are employed by Quinto de Ebro Municipal Council.

*Mummies museum in Quinto, Zaragoza.
Zaragoza Provincial Government.*

Mummies museum in Quinto, Zaragoza.
Zaragoza Provincial Government.

Bewijs van het succes

Sinds de opening in juni 2018 ontving het museum 11.200 bezoekers.

Restaurants en hotels zien een verhoogde omzet.

Meer aandacht onder de lokale bevolking voor de potentie van cultureel erfgoed voor economische ontwikkeling heeft geleid tot nieuwe projecten in het dorp, zoals de restauratie van het 16e-eeuwse paleis.

Uitdagingen

Door de originele aard van het project was het lastig om bruikbare informatie te vinden voor de implementatie ervan.

Het heeft veel moeite gekost om de doelstellingen van het project uit te leggen aan de lokale bevolking en het tentoonstellen van menselijke resten te rechtvaardigen.

Geleerde lessen:

Het realiseren van de projectdoelen vereist uitvoerige planning en een professioneel team dat is toegewijd aan het project.

Potentie voor educatie of overdracht

Het museum toont aan hoe een gemeentelijk project ter verrijking van de cultuur, sociale cohesie en de economie op een specifieke plek middelen vrij kan maken die voorheen onbenut en vrijwel onbekend waren, ondanks het historisch belang ervan.

Samenwerking tussen onderzoekers, technici en maatschappelijke en politieke vertegenwoordigers kan de economische en culturele activiteit in een gebied stimuleren.

WEB

www.momiasdequinto.es

Evidence of success

Since the museum opened in June 2018, it has received 11,200 visitors.

Restaurants and hotels have seen increased custom.

Greater awareness of the potential of cultural heritage to serve as a vehicle for development among the local population has led to new projects in the town, including the restoration of the 16th century palace.

Difficulties encountered

The project's novel nature made it difficult to find information to help with its implementation.

Significant efforts were required to explain the objectives of the project to the local population and to justify the exhibition of human remains.

Lessons learned:

Extensive prior planning and a professional team committed to the project are necessary to achieve the project objectives.

Potential for learning or transfer

The museum demonstrates how a municipal project to enhance culture, social cohesion and the economy in a specific place can activate assets that were previously unused and practically unknown despite their historical importance.

Collaboration between researchers, technicians, and social and political representatives can boost an area's economic and cultural activity.

WEB

www.momiasdequinto.es

Exhibition inside the Mummies Museum, Quinto, Zaragoza. Zaragoza Provincial Government

Fundación Tarazona Monumental en bestemmingsplannen voor cultureel toerisme

Fundación Tarazona Monumental and cultural tourism use plans

Fundación Tarazona Monumental pleit voor een holistische en duurzame benadering van het beheer van cultureel toerisme.

Monumenten hebben door de jaren heen zorg en onderhoud nodig en het behoud ervan vereist aanzienlijke economische en menselijke middelen. De Stichting ziet toerisme en culturele activiteiten als belangrijk alternatief of extra functie voor sommige historische gebouwen.

Deze activiteiten houden de oorspronkelijke functie van het gebouw in stand, maar vervullen ook een maatschappelijke taak: het bieden van grootschalige toegang tot het erfgoed, dat een gedeelde culturele erfenis vormt.

Bestemmingsplannen zijn een belangrijk instrument voor een degelijk behoud en beheer van erfgoed. Fundación Tarazona Monumental heeft plannen ontworpen voor de volgende locaties:

- De kathedraal Santa María de la Huerta
- Het bisschoppelijk paleis
- Industriële erfgoedlocaties
- Religieuze erfgoedlocaties

De Stichting is ook verantwoordelijk voor het beheer van cultuurtoerisme voor de volgende monumenten:

- De kathedraal Santa María de la Huerta
- Het bisschoppelijk paleis
- De kerk Santa María Magdalena
- De kerk en het hof van het voormalig klooster van San Francisco de Asís
- De moskee Tórtoles
- De kerk San Miguel Arcángel

De bestemmingsplannen presenteren Tarazona als een aantrekkelijke bestemming voor cul-

Fundación Tarazona Monumental advocates for a holistic, sustainable approach to cultural tourism management.

As the years pass, monuments require care and maintenance involving significant economic and human resources to preserve them. The Foundation considers tourism and cultural activities to be an important alternative or supplementary use for some historical buildings.

While respecting the buildings' original use, these activities also fulfil a social obligation: to enable widespread access to the heritage that represents a shared cultural inheritance.

Use plans are fundamental tools for proper heritage conservation and management. Fundación Tarazona Monumental has worked to design the following plans:

- Santa María de la Huerta Cathedral
- Episcopal Palace
- Industrial heritage sites
- Religious heritage sites

The Foundation is also responsible for managing cultural tourism at the following monuments:

- Santa María de la Huerta Cathedral
- Episcopal Palace
- Santa María Magdalena Church
- Church and cloister of the former Convent of San Francisco de Asís
- Tórtoles Mosque
- San Miguel Arcángel Church

In the use plans, Tarazona is presented as an appealing destination for cultural tourism. In this type of tourism, visitors seek to learn about monuments and historical or artistic sites. It has a positive impact, contributing to the pro-

tuurtoerisme. Bij dit type toerisme willen bezoekers leren over monumenten en historische of artistieke locaties. Het heeft een positief effect, draagt bij aan de bescherming van erfgoedlocaties en verrijkt het beeld van de bestemming.

Sinds 2008 biedt Fundación Tarazona Monumental rondleidingen en andere activiteiten gericht op de geschiedenis van de stad, de stedelijke inrichting en monumenten. We kijken naar de vraag en verwachtingen van verschillende soorten bezoekers om vorm te geven aan onze inhoud, media en interactieve middelen, die toegang geven tot lokaal cultureel erfgoed.

Benodigde middelen

Fundación Tarazona Monumental is een gemengde entiteit, bestaande uit publieke en particuliere instellingen. De katholieke kerk speelt ook een belangrijke rol binnen de stichting.

De stichting bestaat uit een manager, twee erfgoedfunctionarissen, een fulltime financieel manager en vier parttime gidsen, die rechtstreeks in dienst zijn. Af en toe worden restauratoren of waarnemers ingehuurd voor educatieve activiteiten.

Bewijs van het succes

De activiteiten van de stichting zijn meerdere malen bekroond, zoals met de plaquette voor Toeristische Verdiensten in 2013, het Trip Advisor Certificaat van Excellentie en de AR&PA 2014 International Award.

Potentie voor educatie of overdracht

Toerisme ontwikkelen en beheren voor ieder monument in een stad op basis van een algemeen geaccepteerd bestemmingsplan, dat de eigenschappen van erfgoedlocaties beschermt en bezoekers een culturele rondleiding van de

tection of these heritage sites and enhancing perceptions of the destination more broadly.

Since 2008, Fundación Tarazona Monumental has been delivering guided tours and interpretive activities focusing on the town's history, urban planning and monuments, taking the needs and expectations of different types of visitors into consideration to design and produce content, media and interactive resources that facilitate access to local cultural heritage.

Resources needed

Fundación Tarazona Monumental is a mixed entity made up of public and private organisations, although it has a significant institutional component encompassing the Catholic Church.

The Foundation has a manager, two heritage officers, a full-time financial manager and four part-time tourist guides, who are employed directly. Restorers or monitors for educational activities are hired on a sporadic basis.

Evidence of success

The Foundation's activities have received several awards, including the Tourism Merit plaque in 2013, the Trip Advisor Certificate of Excellence and the AR&PA 2014 International Award.

Potential for learning or transfer

Designing and managing tourism for every monument in a town based on a consensual use plan allowing the characteristics of heritage sites to be protected and taking visitors on cultural tours of the town is an exemplary initiative, which constitutes an example of holistic tourism management encompassing aspects such as restoration, dissemination and heritage education and promotion.

*Interior of the Cathedral of Tarazona, Zaragoza.
Zaragoza Provincial Government*

View of Tarazona, Zaragoza. Zaragoza Provincial Government

stad geeft, is een uitstekend initiatief. Het is een voorbeeld van een holistisch beheer van toerisme, dat rekening houdt met aspecten als restauratie, publicaties, educatie over en de promotie van erfgoed.

WEB

<https://tarazonamonumental.es/>

WEB

<https://tarazonamonumental.es/>

Interior of the Episcopal Palace of Tarazona, Zaragoza. Zaragoza Provincial Government.

Onderwijsprogramma Monumenten en Erfgoed Tarazona: "Erfgoed zit in je DNA. Ontdek het, waardeer het, bescherm het!"

Tarazona Monument Heritage Education Programme: "Heritage is in your DNA. Discover it, love it, protect it!"

Een van de hoofdactiviteiten van Fundación Tarazona Monumental (FTM) is het onderwijsprogramma Erfgoed, voor plaatselijke schoolkinderen. Met dit programma willen we een gevoel van identiteit versterken en het belang van conservering duidelijk maken.

Onderwijs op het gebied van erfgoed is een fundamenteel onderdeel van de FTM-strategie. Het programma biedt verschillende activiteiten voor elk leerjaar. Het hoofddoel is aandacht krijgen voor cultureel erfgoed, het creëren van een sterker gevoel van saamhorigheid en het ontwikkelen van een meer geëngageerde maatschappij.

Planning: september.

Het programma is ontwikkeld door erfgoedbeheerders en -experts van FTM, vrijwillige docenten en schoolmanagers, met een nadruk op het volgende:

- Voorstellen voor het komende jaar.
- Opmerkingen en ideeën voor verbetering.
- Conclusies en planning.
- Er wordt een definitief document opgesteld voor werkgroepen en schoolhoofden, die op hun beurt hun docenten over het programma informeren.
- Het document wijst ze op FTM's aanbod van activiteiten en hulpmiddelen, die op ieder moment kunnen worden aangevraagd en benut.
- Ontwerp: september – april.
- De activiteiten worden ontworpen door medewerkers van FTM. In sommige gevallen werken ze samen met andere professionals, zoals architecten, onderzoekers, restauratoren en archeologen.
- De doelen van iedere activiteit komen overeen met de syllabus voor ieder leerjaar.

One of Fundación Tarazona Monumental's (FTM) main activities is the Heritage Education Programme for local schoolchildren, which aims to instil a sense of identity and belonging and teach the importance of conservation.

Teaching heritage is a fundamental part of Fundación Tarazona Monumental's strategy and the programme offers different activities for each school year group. The main objective is to raise awareness of cultural heritage, provoking greater feelings of belonging and helping to build a more engaged society.

Planning: September.

- The programme is planned by FTM Heritage managers and experts, volunteer teachers and school management staff, with a focus on the following considerations:
  - Proposals for the forthcoming year.
  - Comments and ideas for improvement.
  - Conclusions and planning.
- A final document is drafted and sent to working group members and school headteachers, who are responsible for informing teaching staff at their schools about the programme.
- The document reminds them of FTM's collection of activities and resources, which can be requested and used at any time.

Design: September – April.

- The activities are designed by FTM staff. In some cases, they work in collaboration with other professionals, such as architects, researchers, restorers and archaeologists.
- The objectives of each activity reflect the syllabus for each year group.

Implementation: April – June.

- The activities are delivered in schools by FTM staff.

Implementatie: april - juni

De activiteiten worden op scholen aangeboden door medewerkers van FTM.

Benodigde middelen

De toegewezen fondsen voor het project liggen tussen de € 2.000 en € 3.000 per jaar. Dit wordt exclusief gebruikt voor materiële middelen. De menselijke middelen voor het programma zijn FTM-personeel. Hun salarissen worden betaald door de eigen organisatie en bedrijfsvoering van de stichting.

Bewijs van het succes

De afgelopen tien jaar zijn er 67 activiteiten georganiseerd voor 16.746 kinderen en tieners van zes scholen in Tarazona. Onder het succes van het project vallen:

- Continuïteit en groei door de jaren heen.
- Duurzaamheid, ondanks beperkte financiële middelen.
- Respect en betrokkenheid van de lokale samenleving.
- Verhoogde betrokkenheid en deelname door docenten, die aangemoedigd worden om hun eigen activiteiten te ontwerpen om les te geven over erfgoed.

Uitdagingen

Het programma is gestoeld op de goedkeuring en betrokkenheid van het onderwijs, maar naast de sleutel tot succes zijn het vertrouwen en de participatie van lokale scholen ook de grootste uitdaging.

Resources needed

The funds allocated to the project are between €2,000 – €3,000 per year, which is used exclusively for material resources. The human resources used in the programme are FTM staff, whose salaries are covered by the foundation's own organisation and operation.

Evidence of success

Over the last 10 years, 67 activities have been organised for 16,746 children and teenagers from six schools in Tarazona. Evidence of the project's success includes:

- Continuity and growth over time.
- Sustainability despite few financial resources.
- Respect and engagement from local society.
- Increased involvement and participation from teachers, who have been encouraged to design their own activities to teach heritage.

Difficulties encountered

Although the programme was implemented with the teaching community's consensus and involvement from the outset, trust and engagement from local schools is both the key to the project's success and its biggest challenge.

Potential for learning or transfer

The project's learning potential lies in its collaborative methodology. Cooperation between the education sector and the foundation has enabled unity, sustainability, growth and continuity over time.

To transfer knowledge and implement the programme, an organisation is required to coordinate the work of teachers and heritage professionals and meet the needs of the different

*Students in Tarazona, Zaragoza.
Fundación Tarazona Monumental*

Students in Tarazona, Zaragoza.
Fundación Tarazona Monumental

Potentie voor educatie of overdracht

De potentie voor educatie van dit project schuilt in zijn op samenwerking gerichte aanpak. Samenwerking tussen het onderwijs en de stichting heeft op den duur geleid tot verbondenheid, duurzaamheid, groei en continuïteit.

Om kennis over te dragen en het programma uit te voeren, is een organisatie nodig die het werk van docenten en erfgoedprofessionals kan afstemmen en die de behoeften van de verschillende betrokken partijen kan vervullen. Op deze basis kan de invulling en het educatieve werk groeien. Het is belangrijk om te bedenken dat hoe groter een gemeente is, hoe moeilijker het is om alle scholen te coördineren en volledige medewerking te verkrijgen.

WEB

<https://tarazonamonumental.es/>

groups involved. This provides a foundation for interpretation and educational work to begin. It is important to bear in mind that the larger the municipality, the more complicated it is to coordinate and obtain full participation from all schools.

WEB

<https://tarazonamonumental.es/>

Students in the Cathedral of Tarazona, Zaragoza. Fundación Tarazona Monumental

EducaBelchite

EducaBelchite

Belchite, op de frontlinie tussen de Republikeinse staat en de fascistische strijdkrachten, was de locatie van een van de bloedigste veldslagen uit de Spaanse Burgeroorlog. Als symbool voor het conflict werd de verwoeste stad na de oorlog niet hersteld, maar werd er een nieuwe stad naast gebouwd.

Om de oude stad te promoten als symbool voor nagedachtenis en vrede, lanceerde de Fundación Pueblo Viejo de Belchite een educatief programma voor kinderen en tieners. Doel van het programma is het opwekken van emoties tijdens een historische rondleiding door de oude stad, waarbij de kinderen afbeeldingen te zien krijgen van huidige conflicten. Kinderen ontwikkelen meer empathie doordat ze vragen voorgelegd krijgen die ze in lastige hypothetische situaties plaatsen, zoals: 'Wat zou jij doen als je je moest verstoppen in een kelder terwijl je straat werd gebombardeerd?'

Het accent ligt op conflictoplossing vanuit een vergaderingsdynamiek om de kinderen te leren over de oorsprong van conflict. De oude stad is de perfecte setting om aan te sporen tot nadenken over deze uitdagingen.

Het programma is gebaseerd op werken met emoties, empathie en conflictoplossing. Het geeft educatieve waarde aan deze unieke locatie, die tot nu toe alleen is gebruikt voor gratis bezoeken zonder toegevoegde waarde en als een filmset, door zijn speciale eigenschappen.

Eind 2020 worden de tijdens de rondleiding behandelde inhoud en vaardigheden aangevuld met interactief materiaal in de vorm van een videogame.

Benodigde middelen

Deze activiteit wordt aangeboden door pedagogisch opgeleide medewerkers van de stichting.

On the front between the Republican state and the Fascist forces, Belchite was the site of one of the bloodiest battles of the Spanish Civil War. After the war, the town was left in ruins as a symbol of the conflict and a new town was built next to it.

To promote the old town as a symbol of memory and peace, Fundación Pueblo Viejo de Belchite has launched an educational programme for children and teenagers. The aim is to elicit emotions during a historical tour of the site by showing images of current conflicts and building empathy with questions that put the children in tense hypothetical situations, such as 'What would you do if you were hiding in a basement as bombs fall on your street?'

The primary focus is on conflict resolution via an assembly dynamic, allowing the children to grasp the origins of conflict. The old town is an ideal setting for encouraging reflection on these issues.

The programme is based on working with emotions, empathy and conflict resolution, lending educational value to this unique site, which had until now been used for free visits with no added value and as a film set due to its special characteristics.

By late 2020, the content and skills covered in these guided tours will be supplemented by interactive material in the form of a video game.

Resources needed

This activity is delivered by staff from the foundation, who have received specific pedagogical training.

It is supplemented by other activities in the town, including a visit to the ethnological museum, the old mill and the puppet workshop. A fee of €5 – €8 euros per student is requested.

Daarnaast worden in de stad andere activiteiten georganiseerd, zoals een bezoek aan het etnologisch museum, de oude molen en een poppenworkshop. Er wordt een prijs van € 5-€ 8 per leerling gevraagd.

Bewijs van het succes

Er is een toenemende vraag naar de rondleidingen en steeds meer scholen tonen interesse in het project.

We krijgen regionale financiering voor de ontwikkeling van digitale middelen in samenwerking met plaatselijke scholieren.

Uitdagingen

Het vereist zorgvuldige planning om tijdens de rondleiding door stadsruïnes de veiligheid van scholieren te garanderen.

Potentie voor educatie of overdracht

Dit project creëert nieuwe toepassingen voor verwoeste, symbolische erfgoedlocaties. Het verrijkt hun educatieve waarde en stimuleert pedagogische innovatie. Deze aanpak verandert locaties van oude conflicten in een krachtig middel voor nagedachtenis en historische reflectie, die verder gaat dan de traditionele nostalgische waarde van ruïnes.

WEB

<https://belchite.es/educabelchite/>

Evidence of success

The tours are in increasing demand and more and more schools are showing an interest in the project.

Regional funds have been allocated to develop digital tools with participation from local schoolchildren.

Difficulties encountered

Tours of ruined towns with schoolchildren require very careful planning to ensure their safety at all times.

Potential for learning or transfer

This practice enables new uses of ruined, symbolic heritage sites, enhancing their educational value and stimulating pedagogical innovation. Through this approach, conflict sites become a powerful tool for memory and historical reflection that goes beyond the traditional nostalgia attributed to ruins.

WEB

<https://belchite.es/educabelchite/>

*Ruins of Belchite, Zaragoza.
Diputación Provincial de Zaragoza*

Students in Belchite. Fundación Pueblo Viejo de Belchite

Territorio Mudéjar: veldwerksubsidies voor innovatieve onderzoeksprojecten in erfgoedbeheer

Territorio Mudéjar: fieldwork grants for innovative research projects in Heritage Management

Ieder jaar financiert Territorio Mudéjar het onderzoeksverblijf van vijf zeer vakkundige professionals, zodat zij innovatieve projecten kunnen ontwerpen en leiden op het gebied van erfgoedbeheer.

Territorio Mudéjar is een vereniging van gemeenteraden die zich richt op het ontwikkelen van een gestroomlijnd, gemeenschappelijk netwerk voor erfgoedbeheer. In 2019 lanceerden we een jaarlijkse open uitnodiging voor subsidies voor onderzoekers en professionals op het gebied van cultureel en natuurlijk erfgoedbeheer voor het uitvoeren van innovatief onderzoek of praktische projecten. De subsidies financieren de volgende onderzoeks- en werkgebieden:

- Nieuwe perspectieven op kunst uit Mudéjar
- Culturele landschappen
- Cultureel erfgoedbeheer
- Communicatie en verspreiding van kennis over Mudéjar-erfgoed
- Mudéjar-erfgoed en zijn maatschappelijke functie als centrale factor voor ruimtelijke ontwikkeling

We accepteren voorstellen voor projecten in ieder stadium, van ontwerp tot implementatie. Een verplicht en essentieel onderdeel van de voorstellen is een fysiek verblijf in één of meer van de dorpen in het gebied van Mudéjar.

De hoofddoelen van het programma zijn:

Het creëren van bewustzijn voor Mudéjar-erfgoedlocaties in landelijke gebieden via innovatieve perspectieven vanuit de ervaring van wonen in de dorpen, voor een positief effect op de dorpen.

Het ontwikkelen van een professioneel netwerk met een gezamenlijk doel gericht op erfgoed en culturele en natuurlijke middelen, dat andere

Each year, Territorio Mudéjar funds five research stays for highly qualified professionals to design and lead innovative projects in the field of Heritage Management.

Territorio Mudéjar is an association of municipal councils, which aims to develop a streamlined, collaborative heritage management network. Since 2019, it has launched an annual open call for grants for researchers and professionals involved in cultural and natural heritage management to conduct highly innovative research or practical projects. The areas of work and research covered by the grants are:

- New perspectives on Mudéjar art
- Cultural landscapes
- Cultural heritage management
- Communication and dissemination of Mudéjar heritage
- Mudéjar heritage and its social function as a key component of territorial development

Proposals can be made for projects at any stage, from design to implementation. One of the central components of the proposals must be a physical stay in one or more of the villages in the Mudéjar Territory.

The main goals of the programme are:

To raise awareness of Mudéjar heritage sites in rural areas via innovative perspectives based on experiences of inhabiting the villages, making a positive impact on them.

To establish a professional network with a common aim that focuses on heritage, cultural and natural resources and helps to boost other sectors through interdisciplinary, collaborative work.

To create mechanisms for social participation in relation to heritage and promote heritage as an important resource for territorial development.

sectoren helpt via interdisciplinaire samenwerkingsverbanden.

Het ontwikkelen van werkwijzen voor sociale participatie met betrekking tot erfgoed en het promoten van erfgoed als belangrijk middel in ruimtelijke ontwikkeling.

Benodigde middelen

Iedere subsidie is € 6.000 waard en dekt de uitgaven van de onderzoekers bij het uitvoeren van hun projecten. De subsidies worden gefinancierd door Territorio Mudéjar.

Territorio Mudéjar kan uitnodigen tot verdere financiering voor projecten die aantonen dit nodig te hebben na de initiële pilotfase of voor de verspreiding van onderzoeksresultaten.

Bewijs van het succes

Na twee jaar is het programma voor onderzoeksverblijven een succes gebleken dankzij de kwaliteit van de projecten en de kansen voor andere initiatieven die hierdoor zijn ontstaan.

Er is een netwerk opgezet van professionals die werkzaam zijn in het gebied (drie van de eerste onderzoekers zetten hun onderzoek voort in het tweede jaar en betrekken daarbij nieuwe professionals uit andere vakgebieden). De onderzoeksresultaten hadden een significante maatschappelijke, economische en wetenschappelijke impact.

Uitdagingen

De grootste uitdagingen van het programma zijn het zorgen dat de uitnodiging tot het aanvragen van subsidies wijdverspreid raakt en het opstellen van een vakkundig selectiecomité om de voorstellen te beoordelen.

Resources needed

Each grant is worth €6,000, covering researchers' expenses as they carry out their projects. The grants are funded by Territorio Mudéjar.

Territorio Mudéjar may launch calls for additional funding for projects proven to need it after the initial pilot phase, as well as for dissemination of research findings.

Evidence of success

After three editions, the research stay programme can be considered a success due to the quality of the projects and the opportunities for other initiatives that they have opened up.

A network of professionals working in the area has been established (three of the initial researchers continued into the second edition, incorporating new professionals from different fields into the projects) and the research findings have had a significant social, economic and scientific impact.

Difficulties encountered

Ensuring that the call for grants is circulated widely and organising a highly qualified selection committee to evaluate the proposals are the main difficulties encountered by the programme.

Potential for learning or transfer

Investing in highly qualified people to work and live in these villages, albeit temporarily, has raised awareness among municipal councils in the region of the heritage assets they possess and the interest these assets can arouse.

The projects conducted by researchers and professionals have led to a series of new cultural products, including educational materials,

Researchers in Villar de los Navarros, Zaragoza.
Territorio Mudéjar

Researchers in Torralba de Ribota, Zaragoza.
Territorio Mudéjar

Ateca, Zaragoza. Territorio Mudéjar

Potentie voor educatie of overdracht

Door ervoor te zorgen dat vakkundige mensen tijdelijk in deze dorpen komen wonen en werken, hebben we bij gemeenteraden in de regio aandacht gecreëerd voor het erfgoed dat ze bezitten en de interesse die dat erfgoed kan wekken.

De projecten die deze onderzoekers en professionals hebben uitgevoerd, hebben geleid tot een reeks nieuwe culturele producten, waaronder onderwijsmateriaal, excursies, onderzoek naar bouwmaterialen, onderzoek naar het gebruik van erfgoed en nieuwe audiovisuele materialen. Dit verrijkt niet alleen de kennis en het begrip van lokaal erfgoed en de publicaties daarover, maar vormt ook een basis voor nieuwe ruimtelijke ontwikkelingsprojecten.

Daarnaast heeft het opzetten en consolideren van een netwerk van professionals dat actief is in de regio, geleid tot gunstige samenwerkingsverbanden voor lokale ondernemers, dankzij de verschillende uitgevoerde projecten en ideeën.

WEB

<https://www.territoriomudejar.es/category/proyectos/estancias-de-investigacion/>

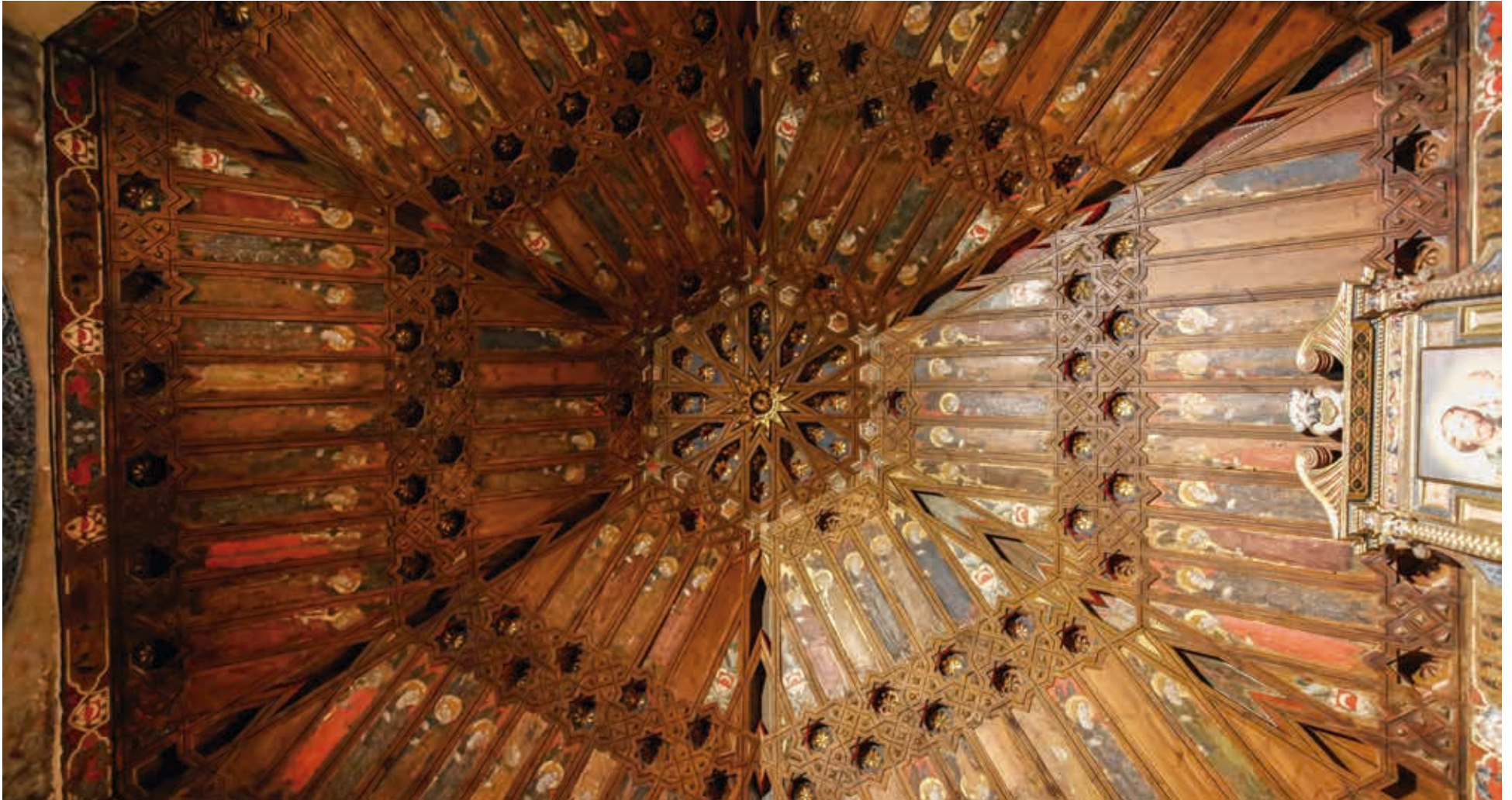
sightseeing routes, studies of construction materials, studies of the use of heritage sites and new audiovisual materials, which enhance knowledge, dissemination and understanding of local heritage and provide a basis for new territorial development projects.

Meanwhile, the creation and consolidation of a network of professionals working in the region has given rise to very positive synergies for local entrepreneurs through the different projects and ideas implemented.

WEB

<https://www.territoriomudejar.es/category/proyectos/estancias-de-investigacion/>

Mesones de Isuela Castle, Zaragoza. Irene Ruiz Bazán

Goya in Fuendetodos: de tentoonstellings- ruimte Sala Zuloaga en initiatieven op het gebied van hedendaagse kunst

Goya in Fuendetodos: Sala Zuloaga exhibition space and contemporary art initiatives

Het doel van dit initiatief is het drop Fuendetodos nieuw leven in te blazen. Hiervoor worden hedendaagse-kunsttentoonstellingen gehouden, waarbij gebruik wordt gemaakt van het feit dat het dorp de geboorteplaats is van de wereldberoemde Spaanse schilder Francisco de Goya.

Fuendetodos heeft drie kunstgerelateerde locaties: het Gravuremuseum, het Geboortehuis van Goya en de tentoonstellingsruimte Sala Zuloaga.

De eerste twee vertonen permanente collecties, maar Sala Zuloaga staat open voor tentoonstellingen van Spanjes meest prominente kunstenaars. Samen maken ze dit kleine dorp in de provincie Zaragoza met minder dan 200 inwoners tot een cultureel centrum.

De Fundación Fuendetodos Goya heeft samenwerkingsovereenkomsten met meerdere organisaties in de Belchite-regio, Cariñena (Ruta DO Cariñena) en Zaragoza (Museo Goya Zaragoza), die de figuur Francisco de Goya promoten en bekendmaken via activiteiten voor alle leeftijden. Met deze overeenkomsten proberen we bewustzijn te creëren over Goya's banden met Fuendetodos, om zo het toerisme en de economische ontwikkeling in het gebied te bevorderen, meer activiteiten te bieden aan de bezoekers van de drie musea en deelnemers te werven voor de activiteiten van het consortium, zoals graveercursussen.

Benodigde middelen

De musea en het huis zijn eigendom van de Provinciale Raad Zaragoza en de gemeenteraad. Er is een consortium van zes werknemers opgezet om de locaties te beheren: twee werknemers voor de administratieve taken en vier voor het aanbieden van activiteiten en rondleidingen in de tentoonstellingsruimtes.

The aim of this initiative is to breathe new life into the town of Fuendetodos through contemporary art exhibitions, taking advantage of its status as the birthplace of world-famous Spanish painter Francisco de Goya.

Fuendetodos has three art-related venues: the Engraving Museum, the House of Goya's Birth and the Sala Zuloaga exhibition space.

The former two house permanent collections, while Sala Zuloaga welcomes exhibitions by some of Spain's most prominent artists, transforming this small town in the province of Zaragoza with fewer than 200 inhabitants into a cultural hub.

The Fundación Fuendetodos Goya has partnership agreements with several organisations in the Belchite region, Cariñena (Ruta DO Cariñena) and Zaragoza (Museo Goya Zaragoza), which promote and publicise the figure of Francisco de Goya through activities for all audiences. These agreements aim to raise awareness of Goya's links to Fuendetodos to attract tourism and economic development to the area and offer additional activities for visitors to the three museums and participants in the activities organised by the consortium, such as engraving courses.

Resources needed

The museums and house are owned by Zaragoza Provincial Council and the municipal council. A consortium with six employees was created to manage the venues: two employees carry out administrative tasks and four deliver activities and tours at the exhibition spaces.

Evidence of success

Since it opened in 1996, Sala Zuloaga has become a benchmark for contemporary engraving.

Bewijs van het succes

Sinds de opening in 1996 is Sala Zuloaga een standaard geworden voor de hedendaagse graveerkunst. De locatie heeft 98 tijdelijke tentoonstellingen gehad van hedendaagse Spaanse visuele kunst. Het gemiddelde bezoekersaantal van de afgelopen jaren ligt rond de 1.500, wat heeft geleid tot de ontwikkeling van horecagelegenheden in Fuendetodos. In de tentoonstellingen waren werken te zien van prominente Spaanse graveurs, waaronder Picasso, Mirò, Chillida, Tàpies, Luis Gordillo en Antonio Saura.

Uitdagingen

Het was moeilijk om een geschikt managementsysteem op te zetten om de verschillende partijen te coördineren. Een consortium met speciale statuten bleek de beste optie om de autonomie te verzekeren en de besluitvorming te stroomlijnen.

Potentie voor educatie of overdracht

Profiteren van de band van het dorp met de wereldberoemde schilder Francisco de Goya, het bouwen van een culturele infrastructuur om gebruik te maken van zijn internationale reputatie en het opzetten van meer initiatieven in de hedendaagse kunst die verder gaan dan musealisering, hebben dit dorp nieuw leven in-geblazen.

WEB

<https://fundacionfuendetodosgoya.org/sala-zuloaga/>

The venue has held 98 temporary exhibitions of contemporary Spanish visual arts. Average annual visitor numbers in recent years have been around 1,500, which has led to the development of accommodation and catering facilities in Fuendetodos. The exhibitions have featured work by prominent Spanish engravers, including Picasso, Mirò, Chillida, Tàpies, Luis Gordillo and Antonio Saura.

Difficulties encountered

It was difficult to establish an adequate management system to coordinate all the different stakeholders. The creation of a consortium with specific statutes was deemed the best option to ensure autonomy and streamline decision-making.

Potential for learning or transfer

Taking advantage of the town's connections to world-famous painter Francisco de Goya, building cultural infrastructure to harness his international reputation and launching additional contemporary art initiatives that go beyond mere museumisation has energised this small town.

WEB

<https://fundacionfuendetodosgoya.org/sala-zuloaga/>

*Sala Zuloaga Exhibition Space, Fuendetodos, Zaragoza.
Zaragoza Provincial Government*

Uitgebreide workshops op het gebied van landelijk-erfgoedbeheer

Comprehensive rural heritage management workshops

Sinds het academische jaar 2013/14 organiseert de masteropleiding in cultureel erfgoedbeheer van de Universiteit van Zaragoza uitgebreide workshops in landelijk-erfgoedbeheer. De workshops voorzien in de behoefte aan een meer doelgerichte ontwikkeling van de zachte opleidingsvaardigheden, zoals samenwerken en groepswork. Begeleid leren wordt gecombineerd met activiteiten die de autonomie van de studenten ontwikkelen. Onder die activiteiten valt ook het ontwerpen van een echt beheerproject in het klaslokaal op basis van veldervaring in een landelijke omgeving in Aragon. Tijdens deze activiteit brengen studenten een bezoek aan een landelijk gebied in de provincie en ervaren ze zelf de problemen waar cultuurbeheerders in dergelijke regio's tegenaan lopen. Ze leren over de goede praktijken en krijgen een uitdaging om op te lossen in het klaslokaal: een project ontwerpen en presenteren.

De workshops zijn gehouden in:

2013/14: Regio Maestrazgo

Onderwerpen: huiselijk leven in de Maestrazgo-regio; civiele bouwkunde - het paleis; huiselijke bouwkunde; stedelijke ruimtes en openbare bouwkunde; religieuze bouwkunde - het Agustina-klooster in Mirambel en de kerken van Maestrazgo

2014/15: Daroca

Onderwerpen: de Daroca-muur; Daroca en de Romaanse stijl; de collegiale kerk van Santa Maria; civiele bouwkunde en ruimtelijke planning; huizen, paleizen, pleinen en openbare ruimtes in Daroca; Daroca en nieuwe technologieën; cultureel erfgoed promoten en verrijken in de Camp de Daroca-regio

2015/16: Regio Ribera Alta del Ebro

Onderwerpen: De zoutmijnen van Remolinos; het Keizerlijke Kanaal in de Ribera Alta del Ebro;

Since the 2013/14 academic year, the Master's degree in Cultural Heritage Management at the University of Zaragoza has organised comprehensive heritage management workshops in rural areas that reflect the need for more targeted work on some of the soft skills covered in the degree, such as collaboration and group work. Guided learning is accompanied by activities to develop students' autonomy. One of these involves designing a real management project in the classroom following field experience in a rural environment in Aragon. To complete this activity, students experience the problems faced by cultural managers in rural settings first-hand during a visit to a rural area in the province. They learn about good practices and are given a challenge to complete in the classroom: to design a project and present it to the public.

The workshops have been held in:

2013/14: Maestrazgo region

Topics: domestic life in the Maestrazgo region; civil architecture – the palace; domestic architecture; urban spaces and public architecture; religious architecture – Agustina convent in Mirambel and the churches of the Maestrazgo

2014/15: Daroca

Topics: the Daroca wall; Daroca and the Romanesque; the Collegiate Church of Santa María; civil architecture and urban planning: houses, palaces, squares and public spaces in Daroca; Daroca and new technologies; promoting and enhancing cultural heritage in the Campo de Daroca region

2015/16: Ribera Alta del Ebro region

Topics: Remolinos salt mines; the Imperial Canal in the Ribera Alta del Ebro; Don Quixote in the Ribera Alta del Ebro; the Ebro – more than a river; contemporary art on the banks of the Ebro

Don Quixote in de Ribera Alta del Ebro; de Ebro – meer dan een rivier; hedendaagse kunst op de oevers van de Ebro

2016/17: Regio Cinco Villas

Onderwerpen: Romeinse overblijfselen; het Joodse Kwartier; industrieel en agrarisch erfgoed; immaterieel erfgoed; hedendaagse kunst in Cinco Villas

2017/18: Regio Somontano de Barbastro

Onderwerpen: de Joodse Kwartieren in Somontano; de Camino de Santiago in de regio Somontano de Barbastro; industrieel erfgoed om de rivier de Vero; een kinderactiviteit ontwerpen voor een bezoek aan de grottekeningen in Cultuurpark Rio Vero (Colungo); Romaanse kunst

2019/20: Territorio Mudéjar

De workshop werd gehouden in samenwerking met de vereniging Territorio Mudéjar. Alle groepen werkten aan hetzelfde thema: universele toegang tot erfgoed in het gebied van Mudéjar.

De workshops hebben masterstudenten in aanraking gebracht met nieuwe onderwerpen, zoals toegankelijkheid met betrekking tot fysieke, economische en sociale verschillen, en met nieuwe technologieën. Deze onderwerpen zijn gedeeld met de plaatselijke bevolking.

Benodigde middelen

De kosten voor de docenten van de workshops zijn inbegrepen in de prijs die de studenten betalen voor de masteropleiding. De gemeenteraad is ieder jaar betrokken bij het vinden van accommodatie voor de studenten, die volledig of gedeeltelijk wordt gesubsidieerd, afhankelijk van de middelen van de landelijke organisatie.

2016/17: Cinco Villas region

Topics: Roman remains; the Jewish Quarters; industrial and agricultural heritage; intangible heritage; contemporary art in Cinco Villas

2017/18: Somontano de Barbastro region

Topics: the Jewish Quarters in Somontano; the Camino de Santiago in the Somontano de Barbastro region; industrial heritage near the River Vero; designing a children's activity for a visit to the cave art in Rio Vero Cultural Park (Colungo); Romanesque art

2019/20: Territorio Mudéjar

The workshop was held in collaboration with the Territorio Mudéjar association. All groups worked on a single theme: universal access to heritage in the Mudéjar Territory.

The workshops have introduced master's students to new topics such as accessibility, encompassing physical, economic and social differences, and new technologies. These topics have been shared with the local population.

Resources needed

The cost of teaching staff for the workshops is included in the fees paid by students for the master's degree. Each year, the municipal council is asked to help find accommodation for the students, which may be fully or partially subsidised depending on the rural organisation's resources.

Evidence of success

The workshops have raised awareness among students of the option of a career as a heritage manager in rural settings. They also bring the work taking place at the university closer to local communities and establish synergies that may give rise to future internships and heritage management projects in rural areas.

San Gil Church, Zaragoza. Pilar Blel Ibáñez

Bewijs van het succes

De workshops hebben de studenten bewust gemaakt van de optie van een carrière als landelijk-erfgoedbeheerder. Ze brengen bovendien het werk dat we doen op de universiteit dicht bij de lokale gemeenschappen, wat een band schept die kan leiden tot toekomstige stages en projecten voor landelijk-erfgoedbeheer.

Uitdagingen

De logistiek van het accommoderen van groepen studenten en docenten (25-30 mensen) kan een uitdaging zijn, afhankelijk van de beschikbare middelen. Tot nog toe is echter altijd een oplossing gevonden. Ook het vinden van geschikte gebieden om in te werken, is een uitdaging.

Potentie voor educatie of overdracht

Het ontwikkelen van een specifiek project voor het beheer van landelijk erfgoed en het op locatie samenwerken met plaatselijke belanghebbenden maakt studenten bewuster van de unieke overwegingen die komen kijken bij het beheer van landelijke locaties. Het klaslokaal verlaten en het veld in gaan vereist meer inzet van de docenten en studenten, maar geeft ook grondiger inzicht in de situatie op erfgoedlocaties en een groter lokaal bewustzijn van het belang om deze locaties te beheren.

WEB

<https://fyl.unizar.es/master/master-en-gestion-del-patrimonio-cultural>

Difficulties encountered

The logistics of accommodating groups of students and teachers (25-30 people) are sometimes difficult depending on the resources available, but a solution has always been found. It has also been challenging to identify suitable areas to work in.

Potential for learning or transfer

The practice of developing a specific rural heritage management project and working in situ with local stakeholders allows students to become more aware of the unique considerations involved in managing rural settings. Getting out of the classroom and into the field requires greater effort on the part of teachers and students, but it also provides far deeper understanding of the situation in heritage sites and greater local awareness of the importance of managing them.

WEB

<https://fyl.unizar.es/master/master-en-gestion-del-patrimonio-cultural>

Students in Albarraçín, Teruel. Irene Ruiz Bazán

GUAU! (Galería de Usos de Arte Urbano), Torrellas: straatkunst in een landelijk gebied

GUAU! (Galería de Usos de Arte Urbano), Torrellas: street art in a rural setting

Stukje bij beetje ontstaat in Torellas een openluchtmuseum dankzij een wedstrijd voor muurschilderingen (2016, 2017, 2018) om vervallen gebouwen nieuw leven in te blazen en een bijeenkomst van kunstenaars (2019, 2020), ook wel bekend als GUAU! (Galería de Usos de Arte Urbano). Ieder jaar worden er drie stedelijke kunstenaars uitgenodigd om een week te leven en werken in Torrellas. Daar spreken ze met de dorpsbewoners voor inspiratie voor een kunstwerk op door de inwoners aangeboden muren of deuren. Dankzij dit initiatief positioneert het dorp zich als een standaard voor straatkunst en ziet het ieder jaar hogere bezoekersaantallen. Het idee is ook overgeslagen naar naburige dorpen, zoals Fuendetodos.

Benodigde middelen

Iedere editie wordt georganiseerd door de wethouder van cultuur van de gemeenteraad. Er is een budget van € 7.800 voor accommodatie voor de artiesten (€ 1.950), de huur van hoogwerkers voor de muurschilderingen (€ 1.650) en compensatie van de artiesten (€ 4.200).

Bewijs van het succes

Elke zomer worden er rondleidingen georganiseerd voor groepen van 25 mensen. Daarnaast worden er meer formele bezoeken ingepland voor bijvoorbeeld verenigingen, instituten en dergelijke, met in totaal 300 deelnemers. We zien een groeiende toestroom van bezoekers naar het dorp. De totale bezoekersaantallen zijn niet te kwantificeren, omdat mensen ook in informele groepen langskomen. Het aantal brochures over de schilderingen dat de lokale bar verspreidt, suggereert een geschatte hoeveelheid van 250 mensen. Het initiatief heeft ook brede media-aandacht gekregen.

An open-air museum is gradually being created in Torrellas via a mural painting contest (2016, 2017, 2018) intended to revitalise run-down buildings in the village and an artists' gathering (2019, 2020) known as GUAU! (Galería de Usos de Arte Urbano). Each year, three different urban artists are invited to spend a week living and working in Torrellas, where they interact with the village people to find inspiration for an artwork on the walls or doors offered up by residents. As a result of this initiative, the town is positioning itself as a benchmark for street art and visitor numbers are rising every year. The idea has also inspired nearby villages such as Fuendetodos.

Resources needed

Each edition is organised by the municipal council's culture councillor and has a budget of €7,800, distributed between accommodation for the artists (€1,950), forklift rental for the mural paintings (€1,650) and the artists' fees (€4,200).

Evidence of success

During the summer, guided tours are organised for groups of 25 people and more formal visits are arranged for groups (associations, institutions, etc.), with a total of 300 participants. A growing influx of visitors to the village has been observed. Total numbers are impossible to quantify because they come in informal groups, but the number of brochures for the murals distributed by the local bar suggests an estimated total of 250 people. The initiative has been widely reported in the media.

Potentie voor educatie of overdracht

Meerdere dorpen in de omgeving, met name in de regio's Aragon en Navarra, hebben contact opgenomen met de gemeenteraad voor informatie over het initiatief, zodat ze zelf vergelijkbare activiteiten kunnen opzetten. Het naburige dorp Fuendetodos heeft zich laten inspireren door het voorbeeld van Torrellas en heeft een aantal artiesten die deelnamen aan GUAU! uitgenodigd om in hun dorp muurschilderingen te maken.

WEB

<https://guau.torrellas.es/>

Potential for learning or transfer

Several villages in the surrounding area, especially in the regions of Aragon and Navarra, have contacted the municipal council to obtain information about the initiative so that they can launch similar activities. The nearby village of Fuendetodos has drawn inspiration from the example set by Torrellas and invited some of the artists who participated in GUAU! to create murals there.

WEB

<https://guau.torrellas.es/>

Torrellas, Zaragoza. Torrellas city council

Torrellas, Zaragoza. Torrellas City Council

Cultuurparken: een beproefde aanpak voor erfgoedbeheer

Cultural Parks: a tried and tested heritage management approach

De status 'cultuurpark' wordt toegekend aan verschillende gebieden in de regio Aragon op basis van de unieke kenmerken van het landschap en/of hun ecologische waarde.

Deze geografische gebieden bevatten belangrijk cultureel en natuurlijk erfgoed, dat staat vermeld op een inventaris van middelen en dat wordt geconserveerd en gepromoot dankzij hun status als cultuurpark. Ook zijn er speciale beschermingsmaatregelen voor bijzonder kwetsbare of belangrijke erfgoedlocaties.

De status van cultuurpark maakt een gestroomlijnde institutionele aanpak mogelijk. Culturele en natuurlijke middelen worden op een holistische manier beheerd via afstemming tussen overheidsinstanties, particuliere organisaties en plaatselijke bestuursorganen.

De status is wettelijk vastgelegd in Wet 12/1997 van de overheid van Aragon en heeft een tweeledig doel: het behouden van culturele en natuurlijke middelen en het stimuleren van socio-economische ontwikkeling in de regio.

Hiervoor zijn de volgende doelstellingen bepaald:

- Het beschermen, behouden en promoten van cultureel en natuurlijk erfgoed.
- Het promoten van culturele, educatieve, wetenschappelijke en toeristische activiteiten ter verspreiding van erfgoedwaarden.
- Het ontwikkelen van een uitvoerig, holistisch beleid voor de coördinatie tussen partijen om erfgoedlocaties winstgevend te maken.
- Bijdragen aan de planning van landinrichting, het rechte trekken van socio-economische onbalans en een geschikte verdeling van landgebruik.
- Het promoten van duurzame landelijke ontwikkeling.

Cultural Park status is awarded to different areas in the Aragon region on the basis of their unique landscape features and/or ecological value.

These geographical areas contain important cultural and natural heritage assets listed in an inventory of resources, which are conserved and promoted due to their Cultural Park status, with special protection measures put in place for particularly vulnerable or important heritage assets.

Cultural Park status enables a streamlined institutional approach, managing cultural and natural resources in a comprehensive, holistic manner through coordination between public authorities, private organisations and local management bodies.

The status is legislated in Law 12/1997 of the Aragon Government and has a twofold aim: to preserve cultural and landscape assets and encourage socioeconomic development in the region.

The following objectives have been put in place to achieve these aims:

- Protect, conserve and promote cultural and natural heritage.
- Promote cultural, educational, scientific and tourist activities to disseminate heritage values.
- Develop a comprehensive, holistic policy for coordination between stakeholders to make the heritage assets profitable.
- Contribute to land use planning, correcting socioeconomic imbalances and adequate distribution of land uses.
- Promote sustainable rural development.

Benodigde middelen

Financiering voor het complexe netwerk aan verenigingen, gemeentebesturen en andere agentschappen die betrokken zijn bij het beheer van cultuurparken is gedeeltelijk regionaal, via middelen van het Directoraat voor Cultureel Erfgoed van de overheid van Aragon of lokale overheden, en gedeeltelijk extern, via fondsen van het Spaanse Ministerie van Cultuur en Europese projecten als Interreg en Leader.

Bewijs van het succes

- Samenwerking tussen betrokken partijen
- Coördinatie in samenwerking tussen administraties
- Promotie van openbare en particuliere initiatieven
- Rendement van middelen en investeringen
- Samenwerking door netwerken van lokale ondernemingen
- Verbeterde kennis van cultureel erfgoed
- Uitvoering van een model voor erfgoedbeheer op basis van faciliteiten, circuits en informatieve activiteiten
- Totstandkoming van culturele faciliteiten
- Meer werkgelegenheid
- Verhoogd bewustzijn en zelfvertrouwen onder de lokale bevolking

Uitdagingen

- Voortdurende voorlichting onder plaatselijke organisaties
- Risico op instrumentalisatie van bestuursorganen
- Vaardigheidsniveau van beheerders

Resources needed

Funding for the complex network of associations, municipal councils and other agencies involved in managing the Cultural Parks is partially regional, with resources from the Directorate of Cultural Heritage of the Government of Aragon or local authorities, and partially external, with funds from the Spanish Ministry of Culture and European projects like Interreg and Leader.

Evidence of success

- Collaboration between stakeholders
- Inter-administrative coordination
- Promotion of public and private initiatives
- Profitability of resources and investments
- Local business networking cooperation
- Improved cultural heritage knowledge
- Implementation of a heritage management model based on facilities, circuits and information activities
- Creation of cultural facilities
- Employment generation
- Increased awareness and self-esteem among the local population

Difficulties encountered

- Ongoing awareness-raising among local organisations
- Risk of instrumentalisation of management bodies
- Skill level of managers
- Uncoordinated or duplicated actions
- Proliferation of similar infrastructures
- Need to train local population and managers

Cultural Park Río Martín, Teruel. Aragon Government

Cultural Park of Albarracín, Teruel. Aragon Government

- Niet gecoördineerde of dubbele handelingen
- Wildgroei aan vergelijkbare infrastructuur
- Behoeft aan training van de lokale bevolking en beheerders

Potentie voor educatie of overdracht

Met de status van cultuurpark kunnen de culturele en natuurlijke middelen van een regio worden beheerd onder dezelfde paraplu. Het is een model geworden voor regionale planning middels een verenigde managemententiteit, voor het creëren van aandacht voor cultureel erfgoed binnen de samenleving en voor het ontwikkelen van een uitgebreid netwerk van faciliteiten en infrastructuur voor diverse thema's om de belangrijkste middelen van de regio tentoon te stellen en te promoten. Voor de lokale bevolking stimuleert de status de socio-economische ontwikkeling. Deze wettelijke status kan andere regio's inspireren om een administratief en juridisch kader voor cultureel erfgoedbeheer te ontwikkelen en zo de activiteiten van verschillende partijen te coördineren.

Op verzoek van meerdere gebieden wordt er momenteel gekeken naar het benoemen van nog twee cultuurparken in Aragon.

WEB

<https://www.turismodearagon.com/it/aragon-listados/parques-culturales/>

Potential for learning or transfer

Cultural Park status enables a region's cultural and natural resources to be managed under a single umbrella. It has become a model for regional planning via a unified legal management entity, raising awareness of cultural heritage within society and creating a comprehensive network of facilities and infrastructures relating to diverse themes to showcase and promote the region's main assets. The status acts as a driver of socioeconomic development for the local population. This legal status could inspire other regions to develop an administrative and legal framework for cultural heritage management allowing the actions of different stakeholders to be coordinated.

Following requests from several areas, the creation of two additional Cultural Parks in Aragon is currently being evaluated.

WEB

<https://www.turismodearagon.com/it/aragon-listados/parques-culturales/>

Rock painting. Aragon Government

Cueva del Castillo: een schuilkelder uit de tijd van de Spaanse Burgeroorlog

Cueva del Castillo: an air-raid shelter from the Spanish Civil War era

De schuilkelder Cueva del Castillo was een onderbenut middel in het kleine dorp Monegrillo, dat slechts 400 inwoners telt. De gemeenteraad herstelde de schuilkelder en implementeerde museografische verlichting en geluidseffecten om de bombarderingen in het dorp tijdens de Spaanse Burgeroorlog na te bootsen. Het project heeft drie hoofddoelen:

- De historische nagedachtenis en het erfgoed van het dorp tot leven wekken met respect voor de inwoners van Monegrillo die de ingrijpende tijd hebben meegemaakt.
- Het gebruik promoten van een bestaand middel om toerisme aan te trekken en om de lokale handel te activeren. De schuilkelder trekt bezoekers, wat kansen creëert om ander cultureel en natuurlijk erfgoed in de omgeving te laten zien.
- Een educatieve anti-oorlogsboodschap overbrengen in samenwerking met het Spaanse Comité van de UNHCR.

De aanwezigheid van duizenden strijders in Los Monegros op een front dat bijna twee jaar lang zo goed als stabiel bleef, heeft geleid tot de bouw van allerlei soorten vestigingen in het complexe reliëf van het gebied. Dit eerste circuit voor historische nagedachtenis, 'El Frente de los Monegros', benadrukt de sporen van het leven aan de frontlinie en het verzet daarachter. Naast de Cueva del Castillo zijn bezoekers geïnteresseerd in het graf van auteur José Ramón Arana en in nabijgelegen dorpen, zoals Torralba, Robres, Alcubierre, Leciñena, Perdiguera, Villamayor de Gállego, Farlete en Monegrillo.

Benodigde middelen

Initieel herstel (2012): €59.000. Musealisering (2020): €50.700.

Van maandag tot en met vrijdag worden de

The Cueva del Castillo air-raid shelter was an underused resource in the small village of Monegrillo, which has only 400 inhabitants. The municipal council rehabilitated the shelter, adding museographic lighting and sound effects to recreate the bombings in the village during the Spanish Civil War. The project has three main aims:

- Revive the village's 'historical memory' and heritage in a manner that respects the residents of Monegrillo who experienced that dramatic time.
- Promote the use of an existing resource to encourage tourism and activate local commerce. The shelter acts as a magnet for visitors, offering opportunities to showcase other cultural and natural heritage assets in the area.
- Convey an educational anti-war message in partnership with the Spanish Committee for UNHCR.

The presence of thousands of fighters in Los Monegros on a front that remained practically stable for almost two years led to the construction of all kinds of fortifications amid the area's complex relief. This first historical memory circuit, 'El Frente de los Monegros', highlights traces of life on the front line and resistance at the rear. As well as the Cueva del Castillo, the route takes visitors to José Ramón Arana's tomb in the village cemetery and to nearby villages such as Torralba, Robres, Alcubierre, Leciñena, Perdiguera, Villamayor de Gállego, Farlete and Monegrillo.

Resources needed

Initial rehabilitation (2012): €59,000. Museumisation (2020): €50,700.

Guided tours are available from Monday to Friday and are led by municipal employees. At

rondleidingen verzorgd door gemeentebestuurders. In het weekend worden ze gegeven door lokale raadsleden en een stagiair van de School voor Toerisme. Een kaartje kost € 1,-. Daarvan gaat 50% naar het onderhoud van de locatie en 50% naar een goed doel: de UNHCR, de Vluchtelingenorganisatie van de Verenigde Naties.

Bewijs van het succes

Ondanks de beperkingen van de coronapandemie in februari 2021, zijn er sinds de opening van de locatie al meer dan 100 groepen rondgeleid, goed voor in totaal ongeveer 500 mensen.

Lokale ondernemingen ervaren een verhoogde omzet.

Het succes van het initiatief heeft ervoor gezorgd dat in het dorp nieuwe toeristische projecten worden gestart (toeristische audiorondleiding, wandelroutes en mountainbiking), die verder bijdragen aan de economische ontwikkeling van het gebied.

Uitdagingen

Het was lastig om een rooster te vullen voor de rondleidingen, maar dankzij samenwerking met de gemeente en een samenwerkingsovereenkomst met de Zaragoza School voor Toerisme is dit probleem verholpen.

Potentie voor educatie of overdracht

Dit initiatief vervulde meerdere behoeften in de lokale omgeving: het herstelde een erfgoedlocatie die deel uitmaakt van de historische nagedachtenis van het dorp, het zette een toeristische trekpleister op en het diende als pilot voor samenwerkingen tussen de dorpen van Monegros met een gedeeld verleden in de Spaanse Burgeroorlog.

weekends, they are led by local councillors and an intern from the Tourism School. Tickets cost €1. 50% of the entry fee goes to site maintenance and 50% to a charitable cause: UNHCR, the United Nations High Commissioner for Refugees.

Evidence of success

Despite the restrictions imposed due to the COVID-19 pandemic in February 2021, more than 100 groups comprising around 500 people have visited the site since it opened.

An increase in activity has been observed by local businesses.

The success of the initiative has meant that new tourism projects are already being launched in the village (tourist audio guide, hiking trails and mountain biking), which contribute to the area's economic development.

Difficulties encountered

It was difficult to establish a schedule for the guided tours but this issue has been resolved through municipal collaboration and a partnership agreement with Zaragoza Tourism School.

Potential for learning or transfer

This initiative meets different needs in the local area, restoring a heritage asset that forms part of the village's historical memory, creating a tourist attraction and serving as a pilot project for a circuit establishing synergies between Monegros villages with a shared past in the Spanish Civil War.

Initiatives to showcase and explain a place's past can trigger change in the local community. In this case, the success of the initiative led to new tourism projects such as a tourist audio

*Cueva del Castillo, Monegrillo, Zaragoza.
Monegrillo City Council*

Interior of Cueva del Castillo, Monegrillo, Zaragoza.
Monegrillo City Council

Initiatieven voor het tentoonstellen en vertellen van het verleden van een plaats kan verandering teweegbrengen in de lokale gemeenschap. Het succes van dit initiatief heeft geleid tot nieuwe toeristische projecten, zoals een toeristische audiorondleiding, wandel- en mountainbikeroutes en gastronomische producten. De lokale inwoners grepen de kansen die de nieuwe toeristisch trekpleister creëerde.

Dit initiatief is ook deel van een groter project, waarin verschillende dorpen worden verbonden door een thematische route over de Spaanse Burgeroorlog.

WEB

<http://www.monegrillo.es/refugio-antiaereo-cueva-castillo-63.html>

guide, hiking and mountain biking routes, gastronomic products, etc. as local residents seized the opportunities offered by the new tourist attraction.

This initiative is also part of a larger project, which plans to connect several villages on a thematic route about the Spanish Civil War.

WEB

<http://www.monegrillo.es/refugio-antiaereo-cueva-castillo-63.html>

Cueva del Castillo, Monegrillo, Zaragoza. Monegrillo City Council

Los Bañales: cultureel erfgoedbeheer in een Romeinse stad

Los Bañales: cultural heritage management at a Roman city

Sinds 2008 werkt de Fundación Uncastillo aan een uitvoerig project voor erfgoedbeheer in de Romeinse stad Los Bañales in Uncastillo, een van de belangrijkste Romeinse overblijfselen in Noord-Spanje. Het project in Los Bañales is gebaseerd op intensief onderzoek, met jaarlijks archeologisch bodemonderzoek en opgravingscampagnes. Ook is het de afgelopen jaren tot model geworden voor maatschappelijke betrokkenheid bij de bescherming en het herstel van erfgoedlocaties.

We hebben een uitvoerig programma voor erfgoedbeheer ontwikkeld op basis van drie hoofdpijlers: herstel van de erfgoedlocatie, cultureel beheer en gebruik van de locatie als middel voor lokale ontwikkeling.

De Romeinse stad is een levende plek, waar activiteiten worden georganiseerd om middelen te creëren die het rendement van het project verzekeren en om van het idee af te komen dat archeologische projecten uitsluitend plaatsvinden op basis van korte onderzoekscycli. Er zijn thematische en open dagen georganiseerd, conferenties als plek voor kennisoverdracht en standaardisering, en evenementen en publicaties om de gemeenschap in nauwer contact te brengen met een locatie die bijna volledig verlaten was toen het project begon in 2008.

Benodigde middelen

Het merendeel van de financiering voor het project is afkomstig van Fundación Uncastillo, met kleine bijdragen van naburige dorpen, wetenschappelijke ondersteuning van de Universiteit van Navarra en crowdfundingacties voor specifieke projecten. De gemiddelde jaarlijkse kosten van het project bedragen ruim € 40.000.

Since 2008, Fundación Uncastillo has been working on a comprehensive heritage management project in the Roman city of Los Bañales in Uncastillo, one of the most important Roman remains in northern Spain. The project in Los Bañales is based on intensive research activity, with annual archaeological prospecting and excavation campaigns. In recent years, it has also become a model of community engagement in safeguarding and revitalisation of heritage sites.

A comprehensive heritage management programme has been developed on the basis of three main pillars: recovering the heritage site, providing cultural management and using the site as a resource for local development.

The Roman city is a living space where activities are organised to provide resources to ensure the project's sustainability and to eradicate the idea that archaeological projects are based solely on short research cycles. Thematic and open days, conferences as spaces for knowledge transfer and benchmarking, and events and publications have been organised to bring the community into closer contact with a site that was almost completely abandoned when the project began in 2008.

Resources needed

The bulk of the funding for the project is provided by Fundación Uncastillo, with small contributions from nearby villages, scientific support from the University of Navarra and crowdfunding campaigns for specific projects. The average annual cost of the project exceeds €40,000.

Bewijs van het succes

Het project staat bekend als een van de meest interessante archeologische locaties die toegankelijk is voor het publiek en trekt per jaar gemiddeld 4.000 bezoekers.

De hoeveelheid educatieve en historische materie die is geproduceerd, maakt Los Bañales tot een van de meest prominente Romeinse locaties in de onderzoekswereld, met het hoogste aantal volgers op sociale media.

In 2018 ontving Los Bañales de jaarlijkse internationale Sísifo-prijs van de Universiteit van Córdoba. In 2019 was het een finalist in de awards voor Beste Toeristische Ervaring in Aragon.

Uitdagingen

De grootste uitdaging is het combineren van archeologisch onderzoek met het vernieuwen van de culturele waarde: samenwerkingen aangaan met diverse partners en sponsors om de site economisch rendabel te maken en tegelijkertijd zorgen dat de overblijfselen bewaard blijven.

Potentie voor educatie of overdracht

Archeologie wordt doorgaans gezien als een onderzoeksvorm waar de bredere samenleving geen toegang toe heeft en waarvan de impact beperkt is tot korte opgravingsacties in de zomer. Dankzij het project van Fundación Uncastillo in Los Bañales loopt het archeologische werk op de site het hele jaar door. Het open communicatiebeleid zorgt ervoor dat ontwikkelingen zodra ze plaatsvinden, worden gemeld. Het doel van dit beleid is bewustzijn creëren over het project en middelen verkrijgen via sponsoring. Ook proberen we de sociale dynamiek te veranderen achter de opvattingen over de mogelijkheden van de site. Door universitaire onderzoeksinitiatieven te combineren met

Evidence of success

The project is recognised as one of the most interesting archaeological sites open to the public and attracts an average of 4,000 visitors per year.

The volume of educational and historical material produced has made Los Bañales one of the most prominent Roman sites in research circuits, with the highest number of followers on social media.

In 2018, Los Bañales was awarded the annual international Sísifo Prize from the University of Córdoba and in 2019, it was a finalist in the awards for Best Aragon Tourist Experience.

Difficulties encountered

The main challenge encountered has been to combine archaeological research with cultural revitalisation, making the archaeological site economically sustainable by working with all kinds of partners and sponsors while ensuring that the remains are preserved.

Potential for learning or transfer

Archaeology has commonly been perceived as a research activity that is shut off from wider society and incapable of generating an impact beyond short summer excavation campaigns. The project implemented by Fundación Uncastillo in Los Bañales has extended archaeological work at the site throughout the year and developments are reported almost as soon as they happen via an open communication policy. The aim of this policy is to raise awareness of the project and obtain resources via patronage, as well as to change the social dynamics underpinning perceptions of the site's possibilities. Combining university-led research initiatives with heritage management projects has led to the

Aerial view of the archaeological site of Los Bañales. Uncastillo, Zaragoza. Fundación Uncastillo

projecten voor erfgoedbeheer, hebben we een uitvoerig model voor erfgoedbeheer ontwikkeld dat kan dienen als inspiratie voor archeologische sites in landelijke gebieden die door ontvolking worden bedreigd.

WEB

<https://www.fundacionuncastillo.com/>

creation of a comprehensive heritage management model that could serve as inspiration for archaeological sites in rural areas threatened by depopulation.

WEB

<https://www.fundacionuncastillo.com/>

Aerial view of the aqueduct of Los Bañales. Uncastillo, Zaragoza. Fundación Uncastillo

Daroc Festival voor Oude Muziek en cursussen

Daroca Early Music Festival and courses

Sinds 1979 is Daroca elk jaar in de eerste week van augustus de hoofdstad van muziek die voor 1750 werd gecomponeerd.

Het Festival voor Oude Muziek verwelkomt een select gezelschap muziekdocenten en -studenten van over de hele wereld om deel te nemen aan een reeks masterclasses. De sfeer tijdens het evenement is heel bijzonder. Uit elke hoek van de stad hoor je muziek uit lessen en uit repetities. Tientallen jongeren komen samen voor een intense week vol muziek en gezelligheid. In lokale kerken wordt die week gerepeteerd of lesgegeven. Bezoekers zijn welkom om te blijven luisteren, zolang ze het evenement niet verstoren.

Het festival wordt georganiseerd door meerdere openbare instellingen van verschillende erfgoedlocaties, waaronder kerken, waar concertreeksen en specialistische cursussen worden gegeven.

Voor deze tiendaagse cursussen komen meer dan 150 studenten samen, verspreid over tien specialismen.

Er worden gemiddeld zeven concerten gegeven, die toegankelijk zijn voor het publiek. Ze vinden plaats in verschillende erfgoedlocaties (de kerken van San Juan, San Miguel en Colegiata de Santa Maria) met bekende vertolkers van oude muziek.

Het evenement combineert een zeer gespecialiseerd cultureel gebruik (cursussen in oude muziek) met activiteiten gericht op een algemeen publiek en gebruikt hiervoor monumentale gebouwen. Het is ook een belangrijke week voor toeristische ondernemingen in het dorp.

Benodigde middelen

Het jaarlijkse budget voor het evenement is € 58.000 en is afkomstig van verschillende sponsors. Dankzij hun bijdrage heeft het publiek gratis toegang (er rijden zelfs gratis bussen vanuit de dichtstbijzijnde stad, Zaragoza) en kunnen we de kosten voor de specialistische cursussen verlagen naar € 15 per persoon.

During the first week of August every year since 1979, Daroca has become the world capital of music composed before 1750.

The early music festival welcomes a select list of music teachers and students from around the world to attend a series of master classes. The atmosphere at the event is quite extraordinary. Music from the classes and rehearsals can be heard from every corner of the city and dozens of young people gather to share an intense week filled with music and conviviality. It is not uncommon to visit one of the local churches and find a rehearsal or class; as long as they do not disturb the event, visitors can stay and listen.

The festival is organised by several public institutions in a variety of heritage sites, including churches, where concert series and specialist courses are held.

These ten-day courses bring together more than 150 students and are divided into ten specialties.

An average of seven concerts open to the general public are held at different heritage sites – the churches of San Juan, San Miguel and Colegiata de Santa María – featuring well-known early music performers.

The event combines a highly specialised cultural use – early music courses – with activities aimed at a more general public and allows heritage buildings to be used. It is also an important week for tourism businesses in the town.

Resources needed

The annual budget for the event is €58,000, which is provided by the various sponsors. Their contribution allows tickets for the general public to be offered for free (free buses are even provided from the nearest city, Zaragoza)

Bewijs van het succes

Na 42 edities en 280 concerten is dit het langstlopende festival in Aragon. Het is ook een van de meest gerenommeerde evenementen voor oude muziek ter wereld. Elke editie trekt gemiddeld 3.000 toeschouwers.

Tijdens het evenement lopen de toeristische accommodaties in het dorp en de naburige dorpen vol. Het festival is een uitstekend middel om het dorp te promoten.

Er zijn door de jaren heen meerdere bekende groepen voor oude muziek uit de cursussen ontstaan.

Potentie voor educatie of overdracht

Een van de belangrijkste elementen van het festival is de specialisatie in oude muziek. Dit onderscheidt het van andere, meer algemene culturele gebruiken van erfgoed en positioneert het dorp in de internationale oude-muziekscene.

Daarnaast spreekt het evenement een breder publiek aan dankzij de combinatie van cursussen en concerten. Het biedt een niet-specialistisch publiek de kans om af te reizen naar Daroca en daar van oude muziek te genieten.

De niet-invasieve, verwijderbare constructies die de drie kerken tot concerthallen transformeren, zorgen dat de kerken kunnen worden onderhouden en schoongemaakt zonder schade te veroorzaken.

Dit soort festivals promoot niet alleen het gebruik van erfgoedlocaties, maar geeft ook de omzet van de lokale toeristische ondernemingen een boost.

WEB

<http://musica-antigua-daroca.es>

and fees for the specialist courses to be reduced to €15 per person.

Evidence of success

After 42 editions and 280 concerts, this is the longest running festival in Aragon. It is also one of the most renowned early music events in the world. Each edition attracts an average of 3,000 spectators.

During the event, tourist accommodation in the town and neighbouring villages fills up. The festival is an excellent tool for promoting the town.

Several well-known early music groups have emerged from the courses over the years.

Potential for learning or transfer

One of the key elements of the festival is its specific specialisation in early music, which differentiates it from other cultural uses of heritage of a more general nature and positions the town on the international early music scene.

Meanwhile, the combination of courses and concerts opens the event up to a wider audience, offering an opportunity for a non-specialist public to travel to Daroca to enjoy early music.

The non-invasive, removable structures used in the three churches to transform them into concert venues ensures that they can be maintained and cleaned without causing damage.

Festivals of this kind not only promote the use of heritage sites, but also boost revenues for local tourism businesses.

WEB

<http://musica-antigua-daroca.es>

Interior of the Church of San Miguel of Daroca, Zaragoza. Daroca City Council

Museos de Mequinenza

Museos de Mequinenza

Museos de Mequinenza bestaat uit drie musea in het dorp Mequinenza (Zaragoza): het Mijnbouwmuseum, het Mequinenza Historisch Museum en het Prehistorische Oudheidsmuseum. Het doel is bewustzijn te creëren van het mijnbouwkundige en historische erfgoed van het dorp. Met name van de Oude Stad van Mequinenza, die gedeeltelijk onder water kwam te staan door de bouw van twee dammen in de rivier de Ebro. Het dorp bevond zich tussen de twee waterkrachtcentrales. Het deel dat niet overstroomde, werd in de jaren 70 gesloopt. Een paar kilometer van het oude dorp vandaan bouwden de inwoners een volledig nieuw dorp.

Museos de Mequinenza wil de belangrijke artistieke erfenis tonen van auteur Jesús Moncada en het materiële en immateriële erfgoed dat hoort bij de drie rivieren die in de buurt stromen. De musea verrijken de culturele identiteit van het dorp en boosten haar rol als cultureel en artistiek centrum en als aanjager van duurzame ontwikkeling in de regio.

Het Historisch Museum bevindt zich in de María Quintana School, die werd gebouwd in 1927 en ooit onderdak bood aan de scholen van de Oude Stad van Mequinenza. Het gebouw is hersteld.

Het Mijnbouwmuseum conserveert verhalen over de steenkoolindustrie en toont het mijnbouwkundige erfgoed van het kolengebied van Mequinenza. Het laat bezoekers zien hoe de systemen voor de steenkoolwinning door de eeuwen zijn veranderd. In de mijn worden gereedschap, authentieke machines en archiefbeelden tentoongesteld.

Het Prehistorische Oudheidsmuseum is gericht op een jonger publiek en verkent de nieuwe steentijd, de bronstijd en de ijzertijd in een enkele ruimte, met waarheidsgetrouwe recreaties van archeologische sites, zoals Los Castel-

Museos de Mequinenza comprises three museum spaces in the town of Mequinenza (Zaragoza): the Mining Museum, the Mequinenza History Museum and the Prehistoric Past Museum. The aim is to raise awareness of the town's mining and historical heritage and of the Old Town of Mequinenza in particular, which was partially flooded when two dams were built on the River Ebro. The village was located between the two hydroelectric plants and the part that was not flooded was demolished in the 1970s. The inhabitants built a completely new village a few kilometres from the old one.

Museos de Mequinenza also aims to highlight the important artistic legacy of writer Jesús Moncada and the tangible and intangible heritage related to the three rivers flowing nearby. The museums enhance the town's cultural identity and boost its role as a cultural and artistic hub and driver of sustainable development in the region.

The History Museum is housed in the María Quintana School, which was built in 1927 and was once home to the schools in the Old Town of Mequinenza. The building has been rehabilitated.

The Mining Museum preserves stories of coal mining and showcases the Mequinenza coal basin's mining heritage, showing visitors how the systems used to extract coal have changed over the centuries. Tools, authentic machinery and archival images are displayed inside the mine.

The Prehistoric Past Museum, aimed at a younger audience, explores the Neolithic Age, the Bronze Age and the Iron Age in a single space with faithful recreations of archaeological sites such as Los Castelletts and Vall Major. Visitors can also see examples of rock art found in Mequinenza, which forms part of the Rock Art of

lets en Vall Major. Bezoekers zien ook voorbeelden van de steenkunst die is aangetroffen in Mequinenza en die deel uitmaakt van de Steenkunst van het Middellandse Zeegebied en door UNESCO tot Werelderfgoed is verklaard.

Het dorp biedt bezoekers een wandel- of fietsroute, de 'Camí de Sirga'. Langs deze route trokken lokale inwoners vroeger rivierboten, 'llauts', met touwen tegen de stroming in. Deze circulaire route loopt parallel aan de samenvloeiing van de rivier de Ebro met natuurgebied Aiguabarreig en gaat dwars door gebieden vol dennen, kermiseiken, rozemarijn en tijm. De route loopt vlak langs meerdere industriële erfgoedlocaties, waaronder oude steenkoolmijnen. Tijdens de laatste etappe staat het landschap vol met eeuwenoude olijfbomen en boomgaarden.

Benodigde middelen

Drie mensen zijn in dienst van het museum: een directeur en twee gidsen.

Het jaarlijkse budget is € 15.000 en wordt gefinancierd door de gemeenteraad.

Er was in totaal € 2.300.000 nodig om het museumcomplex op te zetten.

Bewijs van het succes

De musea ontvangen 10.000 bezoekers per jaar en maken deel uit van meerdere netwerken van musea, zoals het Wereldwijde Netwerk van Watermusea van UNESCO.

Potentie voor educatie of overdracht

De ontwikkeling van een netwerk van musea om het erfgoed van het dorp te beheren en te presenteren op een zorgvuldige, ordelijke manier en voor alle leeftijden, heeft geleid tot

the Mediterranean Basin and has been declared a World Heritage Site by UNESCO.

The town offers visitors a walking or cycling route known as 'Camí de Sirga', where local people used to pull riverboats called 'llauts' against the river current using ropes. This circular trail runs parallel to the River Ebro and the Aiguabarreig confluence amid pine forests, kermes oaks, rosemary and thyme. The route passes near several industrial heritage sites, including old coal mines. In the final section, the landscape is filled with ancient olive trees and orchards.

Resources needed

Three people are employed by the museum: one director and two guides.

The annual budget is €15,000 and is provided by the municipal council.

A total of €2,300,000 was required to set up the museum complex.

Evidence of success

The museums receive 10,000 visitors per year and are part of several museum networks, such as UNESCO's Global Network of Water Museums.

Potential for learning or transfer

The development of a network of museums to manage the town's heritage assets and present them in a rigorous, orderly manner with content suitable for all ages has created an important cultural and tourist attraction for the area. The museum also serves as a cultural centre hosting projects related to the history and memory of Mequinenza, as well as contemporary art exhibitions.

Interior of the Mine Museum, Mequinenza, Zaragoza.
Museos de Mequinenza

een belangrijke culturele en toeristische trekpleister voor het gebied. Het museum dient ook als een cultureel centrum en biedt ruimte voor projecten over de geschiedenis en nagedachtenis van Mequinenza en voor hedendaagse-kunsttentoonstellingen.

WEB

www.museosdemequinenza.com

WEB

www.museosdemequinenza.com

A photograph of a lynx sitting on a mossy log in a forest. The lynx is brown with a white chest and has its characteristic tufted ears. The background is a lush green forest with many trees. The text is overlaid on the left side of the image, partially covering the lynx and the forest background.

**federale
deelstaat
saksen-
anhalt**

Historische Droomtuinen in Saksen-Anhalt

Garden Dreams history parks in Saxony-Anhalt

Saksen-Anhalt kent zo'n 1000 tuinmonumenten. De mooiste daarvan maken deel uit van het netwerk van Droomtuinen van de staat.

Het Droomtuinennetwerk omvat 50 historische parken en tuinen die de geschiedenis weerspiegelen van tuinontwerp in Saksen-Anhalt sinds de barok. Ze beslaan een breed scala aan tuinen: kloostertuinen, botanische tuinen, kasteelparken en nog veel meer.

Voor na 1945 zijn veel tuinmonumenten in Saksen-Anhalt verbouwd, opnieuw ontworpen en niet onderhouden volgens erfgoedregels. Bovendien was het bestaan van veel van de parken en tuincomplexen onbekend. Veel eigenaren hadden weinig of geen kennis van en ervaring met cultureel en historisch authentieke restauratie, toeristisch gebruik en marketing van hun tuinen of parken.

Benodigde middelen

Vanaf 2019 is het jaarbudget voor onderhoud van het Droomtuinennetwerk ongeveer € 100,000 (gefinancierd door het Ministerie van Economische Zaken van Saksen-Anhalt) plus nog eens € 60,000 aan contributies. Bovenregionale marketing wordt gefinancierd door het marketingbureau van de deelstaat.

Bewijs van het succes

Sinds de oprichting van het netwerk is al ruim € 60,000,000 in de parken en tuinen geïnvesteerd. Uit onderzoek onder bezoekers van Saksen-Anhalt bleek dat 68,5% van de toeristen die bereid waren de regio nogmaals te bezoeken 'parken en tuinen' opgaven als reden voor de terugkeer.

De parken trekken ook andere toeristische infrastructuur aan: de 50 locaties bieden plaats aan meer dan 40 cafés/restaurants, ongeveer

Saxony-Anhalt is home to approximately 1,000 garden monuments, the most beautiful of which form part of the Garden Dreams Network.

The Garden Dreams Network encompasses 50 historic parks and gardens that reflect the history of garden design in Saxony-Anhalt from the Baroque period to the present day. They include a wide range of gardens: monastery gardens, botanical gardens, castle parks and many more.

Since 1945 especially, many of the garden monuments in Saxony-Anhalt have been converted, redesigned and not maintained in accordance with the heritage regulations. A lot of the grounds were also unknown. Many owners had or have little knowledge and experience of culturally and historically authentic restoration, tourism use and marketing of the sites.

Resources needed

From 2019, the annual budget for managing the Garden Dreams Network is approximately €100,000 (funded by the Ministry of Economic Affairs for Saxony-Anhalt) and an additional €60,000 in membership fees. Supra-regional marketing is funded by the state-level marketing company.

Evidence of success

More than €60,000,000 have been invested in parks and gardens since the network was founded. A survey of visitors in Saxony-Anhalt found that 68.5% of tourists who were willing to return to the region stated 'parks and gardens' as the reason for their return.

The parks attract other tourist infrastructure: the 50 venues are home to more than 40 cafés/ restaurants, around 25 accommodation facilities, 15 souvenir shops and more than 20 museums/exhibitions.

25 overnachtingsmogelijkheden, 15 souvenirwinkels en ruim 20 musea/tentoonstellingen.

Potentie voor educatie of overdracht

Door historische tuinen en parken onder een gezamenlijke noemer samen te brengen, beschikken de deelnemende parken over:

- Gezamenlijke marketingmogelijkheden.
- Een platform om hun culturele bezit of evenementen te promoten.
- Operationele ondersteuning, kennisoverdracht en kennisdeling.
- Betere toegang tot financiering door grotere bekendheid en bemiddeling door een vereniging.
- Het succes van het netwerk kan worden toegeschreven aan de volgende factoren:
- Samenwerking tussen monumentenzorg en toerisme.
- Betrokkenheid van de deelstaat bij de doelstellingen van het netwerk van tuinen.
- Nauwe, continue communicatie tussen belanghebbenden.
- Samenwerking tussen parkeigenaren: wederzijdse motivering en inspiratie.

Deze aanpak kan ook worden aangewend voor ander cultureel en natuurlijk erfgoed.

Wat betreft weerbaarheid tegen klimaatverandering zouden de regionale parken in Saksen-Anhalt kunnen kijken naar irrigatiesystemen in Zuid-Europa.

WEB

<https://gartentraeume-sachsen-anhalt.de/de/start.html>

Potential for learning or transfer

Bundling historical gardens and parks together under a joint label ensures that the participating parks have:

- a common marketing presence
- a platform to promote their cultural assets or events
- operational support, knowledge transfer and knowledge exchange
- better access to funding due to increased awareness and mediation by an association

The success of the network can be attributed to the following factors:

- cooperation between heritage conservation and tourism
- the federal state's commitment to the garden network's goals
- close, continuous communication between stakeholders
- cooperation between park owners: mutual motivation and inspiration

This approach may be applied to other cultural and natural heritage sites.

When it comes to coping with climate change, learning from southern European irrigation systems would be very helpful for regional parks in Saxony-Anhalt.

WEB

<https://gartentraeume-sachsen-anhalt.de/de/start.html>

Castle gardens Blankenburg.
© Gartenträume Sachsen-Anhalt e.V.

Festival de Jazz 2020

Jazz Festival 2020

Het Jazz Festival werd voor het eerst gehouden in 2019, met steun van diverse sponsors (deelstaat Saksen-Anhalt, Initiative für Musik, Lotto-Toto). Het festival wordt gehouden in het klooster van Jerichow, met optredens van internationale sterren en regionale muziekverenigingen waarmee een nieuw soort muzikaal evenement in Jerichow wordt opgezet. Tijdens het festival worden ook middeleeuwse markten gehouden. Het festival richt zich op bezoekers met belangstelling voor cultuur. Dankzij de gerichte marketingstrategie en brede reclame (videoborden, advertenties in kranten, gebruik van dezelfde opmaak, radioclips) werd het festival dit jaar druk bezocht. Veel van de bezoekers van dit tweede festival in Jerichow hadden ook de editie in 2019 bezocht. De kwaliteit van de artiesten trok een groot aantal bezoekers naar het evenement in het klooster. Het Jazz Festival van Jerichow is een vast onderdeel geworden van de Duitse kalender van eersteklas jazzevenementen.

Benodigde middelen

Voor de organisatie van het festival is een budget nodig van circa € 78,000. Middelen worden verkregen uit verschillende bronnen (publieke middelen, eigen middelen en eigen bijdrage). Bij de organisatie van het evenement zijn zo'n 25 mensen betrokken (Stiftung Kloster Jerichow, vrijwilligers, externe partijen).

Bewijs van het succes

In 2020 werd het evenement bezocht door zo'n 900 gasten/deelnemers. Er waren veel terugkerende bezoekers. Voor veel artiesten was het hun eerste concert in 2020, aangezien de sectoren cultuur en evenementenbeheer ernstig hebben geleden onder de volksgezondheidsmaatregelen tijdens de pandemie. Het evenement heeft een positief effect op bestaande

In 2019, the Jazz Festival was held for the first time with support from several sponsors (State of Saxony-Anhalt, Initiative für Musik, Lotto-Toto). The festival takes place at Jerichow Monastery, hosting concerts by international stars and regional music associations and establishing a new kind of musical event in Jerichow. Besides the medieval markets, the festival is aimed at an audience with an interest in culture. Due to the targeted marketing strategy and broad-based advertising (video board, newspaper advertisements, use of the same layout, radio clips), large numbers of visitors attended the festival this year. Many of the visitors had already participated in the festival in 2019 and came back to be part of the second festival in Jerichow. The quality of the artists attracts a large audience to the event at the monastery. Jerichow Jazz Festival has become a fixture on Germany's calendar of high-class jazz events.

Resources needed

A budget of approximately €78,000 is required to organise the festival. Funds are obtained from a variety of sources (public funds, own funds and own contribution). Around 25 people are directly involved in organising the event (Stiftung Kloster Jerichow, volunteers, external companies).

Evidence of success

In 2020, around 900 guests/participants attended the event. There were large numbers of returning visitors. For many artists, it was their first concert in 2020 as the culture and event management sectors have suffered greatly due to the public health measures adopted in response to the pandemic. The event strengthens existing jobs and is highly appreciated by local residents. It has a large catchment area. The third Jazz Festival took place from 13 August

banen en wordt door lokale bewoners zeer gewaardeerd. Het heeft een brede reikwijdte. Het derde Jazz Festival vond plaats van 13 tot 15 augustus 2021 en trok ook een paar honderd bezoekers/deelnemers.

Potentie voor educatie of overdracht

Dit soort evenementen vormt een goede gelegenheid om muziek en cultuur in landelijke gebieden te promoten. Het klooster heeft alle ruimte en is gesitueerd in een dunbevolkt gebied. Normaal gesproken kan dit een nadeel zijn, maar tijdens de pandemie is het juist een voordeel omdat veilige afstand gegarandeerd is voor honderden mensen.

Live muziekervaringen worden in deze moeilijke tijd door zowel artiesten/muzikanten als het publiek enorm gewaardeerd.

WEB

<https://www.kloster-jerichow.de/279/erleben-geniessen/jazz-festival>

2021 to 15 August 2021 and was again attended by several hundred guests/participants.

Potential for learning or transfer

This type of event offers a good opportunity to boost music and culture in rural areas. The monastery has lots of space and is located in a sparsely populated area – this could be a disadvantage in ‘normal’ times but it is beneficial during the pandemic to ensure safe distancing for hundreds of people.

Live music experiences are greatly appreciated by both artists/musicians and the audience during this difficult time.

WEB

<https://www.kloster-jerichow.de/279/erleben-geniessen/jazz-festival>

Jazz in Jerichow 2021.
© Andreas Lander

Jazz in Jerichow 2021.
© Andreas Lander

Werelderfgoedpas en Werelderfgoed- busroute

World Heritage Card and World Heritage Bus Route

De Werelderfgoedpas en de Werelderfgoedbusroute beslaan vier UNESCO-locaties: Het gedenkteken voor Luther in Wittenberg, Bauhaus Dessau, parklandschap Dessau-Wörlitz en het Biosfeerreservaat Midden-Elbe.

Deze vier UNESCO-locaties zijn uniek in de wereld en bundelden in 2004 hun krachten in het Luther | Bauhaus | Parklandschap marketingnetwerk. Dankzij de nauwe samenwerking die dit opleverde, kunnen toeristen nu de verscheidenheid aan erfgoedlocaties in de regio ervaren.

Bij de Werelderfgoedpas hoort een reisgids en een kaart met gedetailleerde informatie over alle diensten die met de pas kunnen worden gebruikt. Pashouders krijgen ook meer informatie over de steden en locaties in de Werelderfgoedregio en waardevolle tips voor hun verblijf.

Er zijn twee Werelderfgoedpassen: een 24-uurspas (€ 19,90) en een 3-daagse pas (€ 39,99). Beide passen zijn beschikbaar voor volwassenen en kinderen (5-14 jaar).

In het voorjaar van 2020 werd een bestaande buslijn opgewaardeerd tot Werelderfgoedlijn. De Werelderfgoedbus is bedoeld voor toeristen en bewoners en rijdt elk uur.

De combinatie van meerdere attracties nodigt toeristen uit om langer in de regio te blijven en stimuleert het plattelandstoerisme.

Met de pas en de bus kunnen toeristen een bezoek brengen aan diverse buitengewone materiële en immateriële erfgoedlocaties, waarbij cultuur en natuur worden gecombineerd.

Bezoekers wordt aangemoedigd om duurzamer te reizen: ze kunnen de Werelderfgoedregio op de fiets, te voet of per boot verkennen.

The World Heritage Card and World Heritage Bus Route cover four UNESCO sites: Luther Memorial in Wittenberg, Bauhaus Dessau, Garden Kingdom Dessau-Wörlitz and Middle Elbe Biosphere Reserve.

These four UNESCO sites, which are unique in the world, joined forces via the Luther | Bauhaus | Garden Kingdom marketing network in 2004. This has led to unprecedented levels of tourist cooperation, enabling tourists to experience the variety of heritage sites in the region.

With the World Heritage Card, you will receive a travel guide and a map containing detailed information about all the services you can use with the World Heritage Card. You will also learn more about the cities and sites in the World Heritage Region and find valuable tips for your stay.

There are two types of World Heritage Card: a 24-hour card (€19.90) and a 3-day card (€39.99). For both types, there is an adult and a children's card (5-14 years).

In spring 2020, an existing bus line was upgraded to become the World Heritage Line. The World Heritage Bus is available to tourists and residents and leaves hourly.

The combination of a series of attractions encourages tourists to stay longer in the region and boosts rural tourism.

The card and the bus enable tourists to visit an outstanding selection of tangible and intangible heritage, combining both culture and nature.

Both practices encourage visitors to travel in a more sustainable manner: people can explore the World Heritage Region by bike, on foot or by boat.

The bus offers environmentally friendly collective travel and reduces individual travel by private car.

De bus biedt milieuvriendelijk collectief reizen, waardoor er minder individueel met de eigen auto hoeft te worden gereisd.

Benodigde middelen

Voor de Werelderfgoedpas:

- jaarlijkse marketingbijdrage van partners en leden van de toerismevereniging € 261,80 (bruto) of € 297,50 (bruto) voor niet-leden (115 partners in totaal)
- geen publieke financiering

Voor de Werelderfgoedbus:

- publieke financiering door de deelstaat Saksen-Anhalt

Bewijs van het succes

Werelderfgoedpas:

Tot op heden zijn zo'n 15.000 passen verkocht.

Het aantal partners is inmiddels gestegen van 86 naar 115.

Het partnernetwerk groeit nog steeds en omvat nu ook de ADAC, verenigingen, partnerpassen HarzCard, WeimarCard, ThuringiaCard, AboCard Plus, en andere marketingpartners.

Werelderfgoedbus:

In de regio Wittenberg zijn al 64 nieuwe bus halteborden geplaatst met de Werelderfgoedlijn-markering en dienstregelingskastjes met de Werelderfgoedlijn-poster en -busdisplay. Daarnaast zijn er acht bestaande bushaltes in de route opgenomen.

Potentie voor educatie of overdracht

Samenwerking tussen regionale partners stimuleert cultuur- en natuurtoerisme op het platteland en kan tegen lage kosten worden

Resources needed

For the World Heritage Card:

- annual marketing contribution from partners and members of the tourism association of €261.80 (gross) or €297.50 (gross) for non-members (115 partners in total)
- no public funding

For the World Heritage Bus:

- public funding from the State of Saxony-Anhalt

Evidence of success

World Heritage Card:

To date, around 15,000 cards have been sold.

The number of partners has already increased from 86 to 115.

The partner network is growing: it now includes the ADAC, associations, partner cards HarzCard, WeimarCard, ThuringiaCard, AboCard Plus and other marketing partners.

World Heritage Bus:

In the Wittenberg district, 64 new bus stop signs have already been erected with the World Heritage Line marking and timetable boxes displaying the World Heritage Line poster and bus display. In addition, eight bus stops have been labelled.

Potential for learning or transfer

Cooperation between regional partners boosts cultural and nature tourism in rural areas and can be applied to other regions at a low cost.

WEB

<https://welterbecard.de/>

Market place in Wittenberg.
© Uwe Weigel

Georgen-Garden in Dessau.
© Uwe Weigel

toegepast in andere gebieden.

WEB

<https://welterbecard.de/>

Tour in Dessau-Rosslau.
© Uwe Weigel

Natuurlijk erfgoedbos Blankenburg (Midden Harz)

Natural heritage forest in Blankenburg (Middle Harz region)

Het natuurlijk erfgoedbos in Blankenburg bestaat uit aaneengesloten gebieden met inheemse bosgroei. Veel van de bomen in het bos zijn meer dan 60 jaar oud.

In 2011 schonk de federale overheid ruim 2.000 hectare waardevol bos aan de Stichting Milieu-, Natuur- en Klimaatbescherming Saksen-Anhalt (SUNK). Naast maatregelen voor bosbouwconversie heeft procesbescherming prioriteit in het natuurlijk erfgoedbos. Dit houdt in dat het bos met rust wordt gelaten, zodat het zich op natuurlijke wijze kan ontwikkelen. In het natuurlijk erfgoedbos leven veel beschermde diersoorten, zoals de zwarte ooievaar en de lynx. Sinds 2020 werkt de stichting er actief aan om het natuurlijk erfgoedbos voor verschillende doelgroepen zichtbaarder en bereikbaar te maken door middel van duurzaam toerisme en een begeleide bezoekersstroom.

De stichting werkt samen met een bekende regionale imker, wiens bijen honing maken uit het nectar van planten in het bos. Dit heeft geresulteerd in een nieuw streekproduct: erfgoedbosshoning. De honing dient om de regio en het natuurlijk erfgoedbos onder de aandacht te brengen. Daarnaast biedt het mogelijkheden voor verdere activiteiten op het gebied van milieuonderwijs: in samenwerking met de imker kunnen rondleidingen met schoolklassen en onderwijsinstellingen, alsmede meer algemene evenementen worden georganiseerd.

Om de bekendheid met het bos te vergroten en de belangstelling van jongeren voor de natuur en het buitenleven te wekken, kreeg het bos een eigen digitale themadag op de social media-kanalen van de stichting.

Benodigde middelen

Twee projectcoördinatoren zijn verantwoordelijk voor de ontwikkeling van het bos. Voor het

The natural heritage forest in Blankenburg is characterised by contiguous areas of native forest growth, with a high proportion of trees older than 60 years.

In 2011, the Saxony-Anhalt Environment, Nature and Climate Protection Foundation (SUNK) received more than 2,000 hectares of valuable forest from the federal government. As well as silvicultural conversion measures, process protection takes priority in the natural heritage forest, i.e. the forest is to be left to develop naturally. The natural heritage forest is already a refuge for many protected species, such as the black stork and the lynx. Since 2020, the foundation has been actively working to make the natural heritage forest more visible and experienceable for different target groups through gentle tourism and a guided visitor flow.

As part of a partnership with a well-known regional beekeeper, whose bees produce honey from the nectar of plants in the foundation forest, a new regional product has been created: natural heritage forest honey. The honey serves to draw attention to the region and to the natural heritage forest. It also offers opportunities for further environmental education activities: guided tours with school classes and educational institutions, as well as more general events, can be organised in collaboration with the beekeeper.

In order to further develop people's knowledge of the forest and attract interest from young people in nature and the outdoors, the forest was given its own digital theme day on the foundation's social media channels.

Resources needed

Two project coordinators take care of the forest's development. To set up marketing projects, staff with experience, knowledge, contacts

opzetten van marketingprojecten is personeel nodig met ervaring, kennis, contacten en organisatorische vaardigheden (8 uur per week), naast ondersteuning door een communicatie- of socialmediamanager (6-8 uur per week).

Bewijs van het succes

Dit is een goede praktijk, omdat het veel verschillende aspecten combineert: bereiken van een groter publiek en een grotere doelgroep om uit te leggen wat een natuurlijk erfgoedbos is, vergroten van het bewustzijn van soortenbehoud, onder de aandacht brengen van het belang van bijen voor ons ecosysteem, en mensen informeren over hoe ze de bijen en ons ecosysteem kunnen beschermen.

Met onze dagelijkse wandelingen bieden we mensen die ons bos niet kennen een indruk van dit toevluchtsoord voor biodiversiteit.

Potentie voor educatie of overdracht

Deze aanpak kan ook interessant zijn voor andere regio's omdat het bezoekers en mensen die niet bekend zijn met het project trekt. Door samenwerking met een bekende partner in de regio kan capaciteit worden gedeeld om de aanpak een succes maken. Dit soort samenwerkingen resulteren ook in nieuwe ideeën en meningen, die nuttig kunnen zijn en een geweldige aanvulling op het eigen project kunnen zijn.

WEB

<https://www.sunk-lsa.de/nationales-naturerbe/naturerbewald-blankenburg>

and organisational skills are required (8 hours per week), alongside support from a communication or social media manager (6-8 hours per week).

Evidence of success

This has proven to be a good practice because it combines many different aspects: reaching a larger audience and target group to explain what a natural heritage forest is, raising awareness of species conservation, drawing attention to the importance of bees for our ecosystem and giving people information on how to protect them and our ecosystem.

Through our digital hikes, we offer people who are unfamiliar with our forest an impression of a biodiversity refuge.

Potential for learning or transfer

This practice may be interesting for other regions to learn from because it helps attract visitors and people who are unfamiliar with the project. By working with a well-known partner from the region, you can share capacity and make the practice a success. These kinds of partnerships also allow you to receive new ideas and opinions, which can be helpful and represent a great addition to your own project.

WEB

<https://www.sunk-lsa.de/nationales-naturerbe/naturerbewald-blankenburg>

*Natural heritage forest in Blankenburg.
© Eric Fresia*

De Romaanse Route

The Route of the Romanesque

De Romaanse Route is in het leven geroepen om de aandacht te vestigen op de diversiteit van middeleeuwse architectonische monumenten in Saksen-Anhalt.

De Romaanse Route is in 1993 het leven geroepen om de aandacht te vestigen op de diversiteit van middeleeuwse architectonische monumenten en historisch inzicht te geven in de periode tussen 950 en 1250 in het huidige Saksen-Anhalt. De Romaanse Route is een van de tien populairste toeristische routes in Duitsland.

Sinds de opening in 1993 is het een erfgoedbestemming voor educatieve toeristen, kunstliefhebbers en geschiedenisliefhebbers.

Sinds 2007 maakt de route deel uit van een Europees netwerk, de Europese Cultuurroute TRANSROMANICA, die onder toezicht staat van de Europese Raad. In 2008 werd de route opgenomen in het Duitse vakantiewegennet.

De Romaanse Route is een ruim 1.000 km lange rondgaande route door Saksen-Anhalt. De route vormt een acht, met de hoofdstad Magdeburg in het midden, en verbindt 88 geselecteerde gebouwen uit de Romaanse tijd.

Als een parelsnoer rijgen kloosters en kathedralen, schatkamers, dorpskerken, kastelen en paleizen zich aaneen, als hedendaagse getuigen van een baanbrekend tijdperk in de middeleeuwse Duitse en Europese geschiedenis.

Tussen 950 en 1250 ontwikkelde de regio die nu Saksen-Anhalt is zich onder Ottoonse heerschappij tot een politiek en cultureel centrum in Europa. Meer dan in andere deelstaten is de erfenis van deze hoogtijdagen in Saksen-Anhalt in al zijn pracht en diversiteit bewaard gebleven.

The Route of the Romanesque was launched to draw attention to the diversity of medieval architectural monuments in the Saxony-Anhalt region.

The Route of the Romanesque was launched in 1993 to draw attention to the diversity of medieval architectural monuments and provide a historical insight into the period between 950 and 1250 in what is now Saxony-Anhalt. The Route of the Romanesque is one of the ten most successful tourist trails in Germany.

Since its launch in 1993, it has been a heritage destination for educational tourists, art lovers and history buffs.

Since 2007, the route has been networked throughout Europe and is part of the European Cultural Route TRANSROMANICA overseen by the Council of Europe. In 2008, it became part of the German Holiday Road Network.

The Route of the Romanesque covers more than 1,000 km in a circular route through Saxony-Anhalt, forming a figure of eight with the state capital Magdeburg as the intersection and connecting 88 selected buildings from the Romanesque era.

Lined up like a string of pearls, monasteries and cathedrals, treasure chambers, village churches, castles and palaces emerge as contemporary witnesses to a ground-breaking era in German and European history in the Middle Ages.

Between 950 and 1250, the region that is now Saxony-Anhalt developed into a European political and cultural hub under Ottonian rule. More than in almost any other federal state, the legacy of this heyday has been preserved in Saxony-Anhalt in all its splendour and diversity.

Benodigde middelen

Voor het beheer van het netwerk is jaarlijks € 100.000 nodig, exclusief marketingkosten (Investerings- en marketingbedrijf Saksen-Anhalt, IMG).

Bewijs van het succes

De Romaanse Route krijgt jaarlijks ruim 1,5 miljoen bezoekers uit Duitsland en daarbuiten.

Potentie voor educatie of overdracht

De Romaanse Route is deel van het netwerk van Duitse toeristische routes en wisselt kennis met hen uit.

De toerismevereniging Saksen-Anhalt/Romaanse Route biedt aanvullende opleidingen voor reisleiders op het gebied van cultureel toerisme en duurzaamheid, houdt een gidsendag en bevordert vrijwilligerswerk in samenwerking met de culturele erfgoedvereniging (Landesheimatbund).

WEB

<https://www.strassederromanik.de/>

Resources needed

Around €100,000 are needed to manage the network each year, excluding marketing costs (Investment and Marketing Corporation Saxony-Anhalt, IMG).

Evidence of success

The Route of the Romanesque attracts more than 1.5 million visitors from Germany and beyond each year.

Potential for learning or transfer

The Route of the Romanesque is part of the network of German tourist trails and shares knowledge with them.

The Saxony-Anhalt/Route of the Romanesque tourism association offers additional training for tour guides in cultural tourism and sustainability, holds a tour guide day and promotes voluntary work in cooperation with the cultural heritage association (Landesheimatbund).

WEB

<https://www.strassederromanik.de/>

Stiftskirche in Gernrode.
© Anja Koch

Santa Maria de Proendos in Sober.
© Deputacion de Lugo

Virtueel klooster & museum ('Kloster virtuell')

Virtual monastery & museum ('Kloster virtuell')

De opgelegde beperkingen vanwege de coronapandemie (capaciteitslimieten, beperkte openingstijden, hygiënemaatregelen) vroegen om een heroverweging en een versnelling van digitaliseringsprocessen. Het is nu mogelijk om met een muisklik vanuit je luie stoel de geschiedenis van het klooster in Michaelstein te ontdekken en een avontuurlijke rondleiding door de muziektentoonstelling te maken.

'Kloster Virtuell' is veel meer dan een gewone 360-gradenrondleiding. De 3D-ruimte biedt een intensere bezoekerservaring, en talrijke vakkundige video's verrijken de rondleiding.

Doelgroepen zijn onder meer schoolklassen, die het virtuele museum kunnen gebruiken als buitenschoolse leerruimte in hun eigen klaslokaal. Ook de bereikbaarheid is verbeterd: mensen met beperkte mobiliteit die bepaalde delen van het gebouw niet konden betreden vanwege de trappen kunnen nu ook het museum bezoeken. Initiatieven op het gebied van virtueel cultuurtoerisme kunnen daarnaast worden ingezet als bovenregionaal of internationaal reclamemedium.

Benodigde middelen

Vanwege corona werden veel evenementen geannuleerd, waardoor eigen middelen op andere plekken konden worden ingezet. De kosten van de 3D-scan en filmproductie liepen in de vijf cijfers.

Bewijs van het succes

Het Michaelstein kloostermuseum is in hoge mate afhankelijk van toerisme in het Harz-gebied. Hoge bezoekersaantallen in de zomer contrasteren met lage bezoekersaantallen in de winter. Sinds 4 december hebben zo'n 7.000 bezoekers via Kloster Virtuell geboekt, ongeveer een derde van het totale aantal bezoekers

The restrictions imposed due to the COVID-19 pandemic (capacity limits, restricted opening hours, hygiene measures) required a rethink and an acceleration of digitisation processes. You can now discover the history of the monastery in Michaelstein at the click of a mouse from the comfort of your sofa and go on an adventure tour of the music exhibition.

'Kloster Virtuell' is much more than just a standard 360-degree tour. The 3D room offers a more intense visitor experience and numerous expert videos enrich the tour.

Beneficiaries include school classes who can use the virtual museum as an extracurricular learning space in their own classroom. In terms of accessibility, people with mobility problems who could not enter certain areas of the building due to stairs can now visit the museum. Virtual cultural tourism initiatives can also be used as a supragional or international advertising medium.

Resources needed

The COVID-19 pandemic led to event cancellations, so own funds could be used elsewhere. The cost of the 3D scan and film production ran into the low five figures.

Evidence of success

The Michaelstein Monastery Museum is highly dependent on tourism in the Harz Mountains. Strong visitor numbers in summer contrast with low numbers in winter. Around 7,000 visitors have booked through the Kloster Virtuell since 4 December, corresponding to around one-third of the total visitors for a normal year. The virtual initiative, online tours and corresponding advertising campaign have raised awareness of the monastery considerably.

in een normaal jaar. Het virtuele initiatief, de online rondleidingen en bijbehorende reclamecampagne hebben de bekendheid van het klooster aanzienlijk vergroot.

Potentie voor educatie of overdracht

Het virtuele museum kan eenvoudig worden overgedragen naar elk groot, middelgroot of klein museum. Tagpunten kunnen worden gebruikt om informatie te verstrekken in tekst, afbeeldingen of video. Afzonderlijke gebieden kunnen met tekst worden toegelicht voor een snel overzicht van de plattegronden. De tagpunten kunnen in verschillende kleuren worden weergegeven om gebruikers visueel duidelijk te maken in welke vorm de informatie beschikbaar is. Wat betreft de 3D-scan is het aan het museum om te beslissen welk budget ze daarvoor hebben.

WEB

<https://www.kloster-michaelstein.de/>

Potential for learning or transfer

The virtual museum can easily be transferred to any large, medium or small museum. Tag points can be used to provide information in text, images or video. Individual areas can be covered in text to give a quick overview on the floor plans. The tag points can be created in different colours to visually indicate to users what form of information is available. With the 3D scan, it is up to the museum to decide what budget they have available.

WEB

<https://www.kloster-michaelstein.de/>

"Kloster virtuell", Michaelstein. Perspective 1.
© Kloster Michaelstein

"Kloster virtuell", Michaelstein. Perspective 2.
© Kloster Michaelstein

"Kloster virtuell", Michaelstein. Perspective 3.
© Kloster Michaelstein

MODELS OF MANAGEMENT FOR SINGULAR RURAL HERITAGE

MOMAR
Interreg Europe

European Union
European Regional
Development Fund